

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

DAIVA ČIPLIENĖ
(CIVILINĖ IR VERSLO TEISĖ)

PILNAMEČIŲ VAIKŲ PAREIGA IŠLAIKYTI SAVO TĖVUS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė

Vilnius, 2021

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. PAREIGOS IŠLAIKYTI TĖVUS TURINYS.....	7
1.1 Vaikų pareigos išlaikyti tėvus istorinė genezė.....	7
1.2 Vaikų pareigos išlaikyti tėvus pobūdis.....	10
1.3 Pareigos rūpintis tėvais ir juos išlaikyti turinys.....	12
1.4 Teisinio išlaikymo prievolės santykio subjektų ypatumai.....	15
1.4.1 Pilnamečio vaiko, kaip prievolinio išlaikymo santykio dalyvio, samprata.....	16
1.4.2. Tėvo, kaip prievolinio išlaikymo santykio dalyvio, samprata.....	18
1.5. Išlaikymo prievolės atsiradimo ir pabaigos momentai.....	20
2. PAREIGOS IŠLAIKYTI TĖVUS REALIZAVIMO SĄLYGOS.....	25
2.1. Tėvų nedarbingumas, kaip teisės į išlaikymą privalomoji sąlyga.....	25
2.1.1. Nedarbingumas dėl sveikatos.....	26
2.1.2. Nedarbingumas dėl amžiaus.....	28
2.2. Paramos reikalingumas, kaip teisės į išlaikymą privalomoji sąlyga.....	32
2.3. Turtinės ir šeiminės pilnamečio vaiko padėties vertinimas.....	42
3. ATISISAKYMAS PRITEISTI IŠLAIKYMĄ TĖVAMS.....	48
3.1. Tėvų pareigos nepilnamečiams vaikams.....	48
3.2. Atsisakymo priteisti išlaikymą tėvams pagrindai.....	51
3.2.1. Tėvų vengimas atlikti pareigas vaikams – teisę į išlaikymą ribojantis pagrindas..	51
3.2.2. Vaikų atskyrimas nuo tėvų – tėvų teisės į išlaikymą netekimo pagrindas.....	57
IŠVADOS.....	62
PASIŪLYMAI.....	64
LITERATŪRA.....	65
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	71
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	72
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	74
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	76

IVADAS

Tiriama problema. Ar pagal Lietuvos teisinį reguliavimą pilnamečiai vaikai visais atvejais turi pareigą išlaikyti savo tėvus ir kokiais atvejais tėvai neįgyja teisės į savo pilnamečių vaikų išlaikymą, t. y., ar pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus yra absoliuti?

Baigiamojo darbo aktualumas. Pareiga išlaikyti tėvus egzistuoja daugybę metų, apie vaikų pareigą gerbti tėvus randame filosofų ir mąstytojų Aristotelio, šv. Tomo Akviniečio ir kitų darbuose. Ši vaikų pareiga, kaip vaikų moralinis įpareigojimas gerbti tėvus įvirtinta krikščionių ir judaizmo religijose, o romėnų teisėje abipusiai tėvų ir vaikų įsipareigojimai, kylantys iš papročių, buvo perkelti į statutus.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija)¹ 38 straipsnio 7 dalyje įtvirtinta vaikų pareiga – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK)² 3.162 straipsnyje nustatyta vaiko pareiga gerbti tėvus ir tinkamai atlikti savo pareigas. Minėtos konstitucinės pareigos turinį sudaro prigimtinė vaikų prievolė pasirūpinti savo tėvais – jiems visapusiškai padėti, juos paremti, taip pat teikti deramą išlaikymą. Konstitucijoje įtvirtintos pareigos įgyvendinimą užtikrina CK 3.205 straipsnis, reglamentuojantis pilnamečių vaikų pareigą išlaikyti savo tėvus. Pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus įstatymiškai įtvirtinta ne tik Lietuvos, bet ir kitų valstybių įstatymuose, pavyzdžiui, Italijos, Prancūzijos civiliniuose kodeksuose, kurių nuostatos dėl pilnamečių vaikų pareigų tėvams lyginamuoju aspektu nagrinėjamos šiame darbe.

Nacionalinės teismų administracijos pateikiamais statistiniais duomenimis³ teismuose iškeliamų bylų dėl pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti tėvus skaičius nėra didelis (vidutiniškai 15-16 bylų kasmet). Tačiau, nepaisant to, pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti paramos reikalingus tėvus aktualumą lemia žemiau nurodytos priežastys.

Pirma, statistiniai tyrimai patvirtina, kad visuomenė senėja. Visuomenės senėjimas yra ilgalaikė tendencija, prasidėjusi Europoje prieš kelis dešimtmečius. Prognozuojama, kad vyresnių asmenų tik daugės, ne išimtis ir Lietuva, kurioje vyresnio amžiaus asmenų skaičius didėja.⁴ Taigi, manytina, kad paramos iš pilnamečių vaikų reikalingų tėvų ilgainiui daugės.

¹„Lietuvos Respublikos Konstitucija“, TAR, žiūrėta 2021 m. vasario 6 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr>

²„Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, TAR, žiūrėta 2021 m. vasario 6 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>

³ Nacionalinės teismų administracijos interneto tinklalapis, skiltys: „Visuomenei ir žiniasklaidai“, „Statistika“, žiūrėta 2021 m. vasario 2 d., <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>

⁴ Eurostato statistiniai duomenys, „File:Population age structure by major age groups, 2009 and 2019 (% of the total population).png“, žiūrėta 2021 m. vasario 2 d., [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Population_age_structure_by_major_age_groups,_2009_and_2019_\(%25_of_the_total_population\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Population_age_structure_by_major_age_groups,_2009_and_2019_(%25_of_the_total_population).png)

Antra, visuomenės senėjimas daro poveikį socialinės ekonominės gerovės valstybės priemonėms ir tikėtina, kad didės su visuomenės senėjimu susijusios socialinės išlaidos, o pragyvenimo lygis šalyje nekyla taip greitai. Taigi, išlaikymo pareiga ne tik reguliuoja tam tikrus šeimos santykių aspektus, bet turi poveikį ir socialinių išteklių paskirstymui. Pilnamečių vaikų tėvai – asmenys, kurie tiek amžiaus, tiek dėl sveikatos būklės reikalingi paramos, kurios valstybė esamomis priemonėmis ne visiškai gali (galės) užtikrinti. Todėl pilnamečių vaikų išlaikymo teikimas paramos reikalingiems tėvams, greta valstybės teikiamos pagalbos priemonių, lieka aktuali klausimu.

Trečia, ši pilnamečių vaikų pareiga savo pagyvenusiems paramos reikalingiems tėvams, įtvirtinta įstatymuose, kyla iš papročių, tradicijų, netgi religinių įsakymų (Dekalogo), yra vienas iš šeimos teisinių santykių, pagrįstų šių santykių dalyvių solidarumu, abipusiškumu, visapusiška pagalba, pagrindų, kartu įtvirtina ir moralines mūsų visuomenėje vyraujančias nuostatas. Egzistuoja bendražmogiška ir įprasta pilnamečių vaikų pareiga teikti išlaikymą socialiai pažeidžiamiems šeimos ryšiais susijusiems asmenims - tėvams.

Temos ištyrimo lygis ir mokslinis naujumas. Pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti paramos reikalingus tėvus nėra naujai nustatyta pareiga šeimos teisėje, ši pareiga įtvirtinta dar romėnų teisėje, Lietuvos statutuose, tačiau nebuvo plačiau ir išsamiai analizuota Lietuvos teisės mokslo darbuose. Prano Rasimavičiaus⁵, Pranciškaus Stanislavo Vitkevičiaus⁶, Valentino Mikelėno⁷ darbuose tik fragmentiškai nagrinėjama ši pilnamečių vaikų pareiga bendrame kitų šeimos narių tarpusavio santykių kontekste. Užsienio autorių ir autorių grupių - Seymour Moskowitz⁸, Jean Van Houtte ir Jef Breda⁹, Mika Oldham¹⁰ mokslo straipsniuose buvo analizuota pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus ir šios pareigos vykdymo ir įgyvendinimo klausimai kitose valstybėse. Šiame darbe sistemiškai ir išsamiai analizuojama Lietuvos teisėje reglamentuota pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti savo tėvus, šios pareigos turinys, subjektai, realizavo sąlygos.

Baigiamojo darbo reikšmė. Baigiamasis darbas padės atskleisti Lietuvos teisiniame reglamentavime įtvirtintos pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti savo tėvus turinį, subjektus ir šios pareigos pobūdį ir realizavimo sąlygas bei nustatyti šios išlaikymo pareigos teisės normų taikymo probleminius aspektus bei netikslumus. Pateikiamos išvados ir pasiūlymai galėtų paskatinti šeimos

⁵ Pranas Rasimavičius, *Tarybinė šeimos teisė* (Vilnius: Mintis, 1981)

⁶ Pranciškus Stanislavas Vitkevičius, *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai* (Vilnius: Justitia, 2006)

⁷ Valentinas Mikelėnas, *Šeimos teisė* (Vilnius: Justitia, 2009)

⁸ Seymour Moskowitz, „Filiat Responsibility Statutes: Legal and Policy Considerations“, *Journal of Law and Policy* 9, 3 (2001), <https://brooklynworks.brooklaw.edu/jlp/vol9/iss3/1>

⁹ Jean Van Houtte ir Jef Breda, „Maintenance of the Aged by Their Adult Children: The Family as a Residual Agency in the Solution of Poverty in Belgium“, *Law & Society Review* 12, 4 (1978), <https://www.jstor.org/stable/3053308?refreqid=fastly->

¹⁰ Mika Oldham, „Financial Obligations within the Family - Aspects of Intergenerational Maintenance and Succession in England and France“, *Cambridge Law Journal* 60, no. 1 (March 2001): 128-177, <https://www.jstor.org/stable/4508754>

teisės srities teisininkų diskusijas dėl pareigos išlaikyti vaikus teisinio reguliavimo tobulinimo reikalingumo. Taip pat tai galėtų paskatinti įstatymų leidėją priimti atitinkamus CK normų, reglamentuojančių pilnamečių vaikų pareigą išlaikyti tėvus bei tėvų teisę į išlaikymą ribojančių sąlygų, pakeitimus, siekiant pašalinti nustatytas teisinio reguliavimo netikslumus bei teismo taikymo ir aiškinimo problemas. Taip pat darbas galėtų būti naudingas kaip papildomas informacijos šaltinis specialistams, kompleksiskai nagrinėjantiems senėjančios visuomenės problemas ir ieškant geriausių visuomenės socialinės apsaugos reguliavimo būdų.

Tyrimo tikslas – nustatyti pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti tėvus prigimtį ir turinį, t. y. subjektų ratą, realizavimo sąlygas, kartu identifikuojant teisės normų taikymo problemas, bei nustatyti sąlygas, kurioms esant, tėvų teisė į pilnamečių vaikų išlaikymą yra ribojama.

Tyrimo uždaviniai:

1. išanalizuoti ir atskleisti pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti tėvus kilmę, sampratą ir turinį, apibrėžti šios išlaikymo prievolės subjektų ratą ir jų ypatumus;
2. nustatyti pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti tėvus realizavimo sąlygas, jų turinį bei identifikuoti teisės normų taikymo bei teismo aiškinimo problemas;
3. išanalizuoti ir nustatyti sąlygas, kurioms esant tėvai neįgyja teisės į savo pilnamečių vaikų išlaikymą arba ši teisė gali būti ribojama.

Tyrimo metodika. Šiame magistro baigiamajame darbe kompleksiskai taikomi teoriniai ir empiriniai metodai. Dokumentų analizė - pagrindinis tyrimo metodas, taikytas darbo temai aktualių teisės aktų ir Lietuvos teismų praktikos analizei, apibrėžiant nagrinėjamo išlaikymo prievolinio santykio sampratą ir subjektus, nustatant pareigos išlaikyti tėvus realizavimo sąlygas ir teisę į išlaikymą ribojančius pagrindus. Analizės metodo pagalba ištirti Lietuvos doktrinos šaltiniai, užsienio teisės moksliniai darbai, nagrinėjantys pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti savo tėvus tam tikrus aspektus. Analizuojant pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti tėvus sampratą ir prigimtį taikytas istorinis metodas. Taip pat taikytas lingvistinis metodas, siekiant išsiaiškinti temai aktualias sąvokas ir teiginius. Lyginamasis metodas naudotas kaip papildomas metodas, taikytas siekiant palyginti Lietuvos ir užsienio valstybių (Prancūzijos, Italijos) pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti tėvus teisinį reguliavimą.

Tyrimo struktūra

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas ir trys dalys.

Pirmojoje darbo dalyje analizuojama pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti savo tėvus istorinė genezė, atskleidžiama išlaikymo samprata, išlaikymo pareigos turinys, nustatomi šio prievolinio išlaikymo teisinio santykio subjektų ypatumai.

Antrojoje dalyje nagrinėjamas pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti tėvus būtinios realizavimo sąlygos – tėvų nedarbingumas ir paramos reikalingumas, išsamiai analizuojama

teismų praktika ir nustatomi teisminėje praktikoje išskylantys pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti tėvus realizavimo sąlygų įgyvendinimo aspektai. Identifikuojami probleminiai teisės normose, reglamentuojančiose pilnamečių vaikų pareigą išlaikyti tėvus, įtvirtintos nedarbingumo sąvokos aiškinimo netikslumai. Taip pat analizuojama pilnamečio vaiko, privalančio išlaikyti tėvus, turtinės ir šeiminės padėties, kuri pagal teisinį reglamentavimą yra reikšminga išlaikymo dydžiui nustatyti, vertinimo probleminiai aspektai.

Trečiojoje darbo dalyje identifikuojamos sąlygos, kurioms esant atsisakoma priteisti išlaikymą tėvams iš jų pilnamečių vaikų arba kurioms esant tėvai teisės į išlaikymą neįgyja. Tėvų vengimas atlikti pareigas vaikams ir vaikų atskyrimas nuo tėvų, kaip teisę į išlaikymą ribojantys pagrindai, nagrinėjami vaikų ir tėvų teisių ir pareigų abipusiškumo principo įgyvendinimo kontekste.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai.

Ginamieji teiginiai. Pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti savo tėvus nėra absoliuti, nes tėvai, siekiantys įgyvendinti teisę į išlaikymą, turi atitikti tam tikrus kriterijus (sąlygas), o pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus priklauso nuo tėvų pareigų jiems, kaip nepilnamečiams vaikams, vykdymo.

1. PAREIGOS IŠLAIKYTI TĖVUS TURINYS

Konstitucijos 38 straipsnio 7 dalyje įtvirtinta vaikų pareiga – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą. CK 3.162 straipsnyje nustatyta vaiko pareiga gerbti tėvus ir tinkamai atlikti savo pareigas. Konstitucijoje įtvirtintos pareigos įgyvendinimą užtikrina CK 3.205 straipsnis, reglamentuojantis pilnamečių vaikų pareigą išlaikyti savo tėvus. Siekiant nustatyti šios teisinės pareigos išlaikyti tėvus prigimtį ir išsiaiškinti jos reikšmę, svarbi tiek šios pareigos turinio, tiek ir jos atsiradimo bei įtvirtinimo įstatymuose raidos analizė, atskleidžianti šios pareigos kilmę ir moralinį šios pareigos aspektą.

1.1. Vaikų pareigos išlaikyti tėvus istorinė genezė

Į pilnamečių vaikų pareigą savo tėvams – juos gerbti ir globoti senatvėje pirmiausia žiūrime kaip į prigimtine - moralinę pareigą. Ši pareiga, nebūtinai įtvirtinta tik rašytinėje teisėje, egzistuoja daugybę metų. Laikytina, kad religija yra vienas iš pagrindinių moralinių įsipareigojimų šaltinių, nes religinės doktrinos nurodo tinkamą tėvų ir vaikų elgesį, pabrėžia pagalbos elgesį ir įskiepija kolektyvines vertybes, padedančias tiems, kuriems reikia pagalbos.¹¹

Vaikų pareiga, nepriklausomai nuo vaikų amžiaus, kaip vaikų moralinis įpareigojimas gerbti tėvus, įtvirtinta krikščionių ir judaizmo religijose, kaip vienas iš pagrindinių įsakymų – gerbk savo tėvą ir motiną.¹² Vaikų pareiga gerbti tėvus plačiąja prasme apima ir vaikų, jau tapusių pilnamečiais, pareigą išlaikyti savo paramos reikalingus vyresnio amžiaus sulaukusius tėvus. Todėl galėtume teigti, kad teisinė pareiga remti tėvus kilusi iš religijoje įtvirtintos pareigos gerbti savo tėvus, todėl pareiga išlaikyti tėvus yra moralinė pareiga.

Tėvų išlaikymo pareiga buvo žinoma ir romėnų teisėje. „Romėnų šeimos tėvų ir vaikų santykius lėmė *patria potestas*, patriarchalinė ir vienašalė tėvo valdžia, kuri apėmė patį vaiko asmenį, taip pat visą jo įgytą turtą. [...] Imperijos laikotarpiu pripažinta motinos ir vaikų tarpusavio teisė į išlaikymą (*alimentus*).¹³ Romėnų teisininko Ulpiano laikais, trečiajame amžiuje, tėvas buvo atsakingas už emancipuotus vaikus, motina tapo teisiškai įpareigota remti savo vaikus, tuo pačiu metu abiem tėvams buvo suteikta reikalavimo teisė savo vaikų atžvilgiu; tokiu būdu abipusiai išlaikymo įsipareigojimai, kylantys iš papročių, reguliuojančių Romėnų visuomenę, buvo perkelti

¹¹ Cornelia Muresan, Paul-Teodor Haragus, „Norms of Filial Obligation and Actual Support to Parents in Central and Eastern Europe“, *Romanian Journal for Population Studies* IX, 2 (2015): 56, <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=ddfad113-761c-4403-808a-2efb1b6f257f%40sdc-v-sessmgr02>

¹² Dešimt Dievo įsakymų. Žiūrėta 2020 m. vasario 6 d. https://www.katalikai.lt/index.php?id=39#_desimt-i ir <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-ten-commandments>

¹³ Ipolitias Nekrošius, Vytautas Nekrošius ir Stasys Vėlyvis, *Romėnų teisė*, (Vilnius: Justitia, 1999), 173-174.

į statutus, o tai padėjo išsaugoti šeimą (*familia*) ne tik Romos imperijos metu, bet ir po jos griūties.¹⁴

Kaip yra pastebėjęs profesorius Seymour Moskowitz, ne tik ankstyvoji romėnų teisė, žydų ir krikščionių raštai aiškiai įtvirtino pareigą gerbti tėvus, tam pritarė ir mąstytojai, filosofai, o būtent, Šv. Tomas Akvinielis tikėjo, kad kadangi mūsų tėvai, greta Dievo, yra artimiausi mūsų egzistavimo ir vystymosi šaltiniai, mes jiems skolingi pagarbą, garbinimą ir paslaugas, Aristotelis taip pat tikėjo, kad vaikai turi seniems tėvams paramos pareigą, pagrįstą istoriniu abipusiškumu.¹⁵ „Juk kas yra skolingas, turi atsilyginti. O sūnus, nors ir būtų uoliai darbavęsis, vis tiek liks amžinai skolingas. Bet skolintojas gali skolą dovanoti, taigi ir tėvas. Tačiau, ko gero, niekas nuo savęs sūnaus neatstums, nebent šis būtų paskutinis niekšas. Mat, jei nekreipsime dėmesio į prigimtinę tėvo ir sūnaus meilę, žmogui yra būdinga neatstumti teikiamos pagalbos. Bet nedoras sūnus gali mielu noru atsisakyti teikti tėvui pagalbą arba labai nenoriai ją teikti.“¹⁶

Kalbant apie Lietuvos teisinę sistemą, vaikų pareigos išlaikyti tėvus nuostatų randama Lietuvos statuteose. Pagal Lietuvos statutus tėvai galėjo reikalauti iš vaikų, be kita ko, pagarbaus elgesio su jais; tausoti tėvų turtą; prižiūrėti tėvus senatvėje ir teikti jiems tiek asmeninę, tiek ir materialinę paramą; šie reikalavimai buvo pagrįsti Lietuvos statutų numatytais sankcijomis.¹⁷ Nusenusius ar invalidus tėvus vaikai privalėjo išlaikyti iš tėvų turto, o jeigu jų turtas buvo perduotas vaikams (kraujomaišos ar artimos svainystės santuokos atveju), tai vaikai kartu su turtu įgydavo tėvų materialinio išlaikymo pareigą.¹⁸ Tačiau, pažymėtina, kad įtvirtinama ne tikai pareiga teikti paramą tėvams, bet kartu nustatomi ir tam tikri neigiami padariniai vaikams, jei tokia parama neteikiama. O būtent, Lietuvos statuteose nustatytas vienas iš atvejų, kuomet testatoriui suteikta teisė nušalinti vaikus nuo palikimo – jeigu vaikai tėvus apleido senatvėje ir nedavė jiems maisto bei kito aprūpinimo.¹⁹

Mokslo doktrinoje pastebėta, kad „pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti savo tėvus istorinė evoliucija gali būti puiki iliustracija, kaip šeimos teisė reaguoja į visuomenės socialinio ir ekonominio gyvenimo pokyčius. Istoriskai tradicinėje šeimoje jos narių tarpusavio išlaikymo klausimai buvo reglamentuojami papročių ir tradicijų. Tradicinę šeimą sudarė kelios kartos – tėvai, vaikai, seneliai ir panašiai. Jaunesnių ir darbingų šeimos narių sukurtas turtas būdavo naudojamas

¹⁴ Jean Van Houtte, Jef Breda, „Maintenance of the Aged by Their Adult Children: The Family as a Residual Agency in the Solution of Poverty in Belgium“, *Law & Society Review* 12, 4, (1978): 649, <https://www.jstor.org/stable/3053308?refreqid=fastly->

¹⁵ Seymour Moskowitz, „Filial Responsibility Statutes: Legal and Policy Considerations“, *Journal of Law and Policy* 9, 3 (2001): 710, <https://brooklynworks.brooklaw.edu/jlp/vol9/iss3/1>

¹⁶ Aristotelis, *Rinktiniai raštai* (Vilnius: Mintis, 1990), 230-231.

¹⁷ Vytautas Andriulis, *Lietuvos statutų (1529, 1566, 1588 m.) šeimos teisė monografija* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003), 148.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Vytautas Andriulis ir kt., *Lietuvos teisės istorija* (Vilnius: Justitia, 2002), 205-206, 218.

nusenusiems ir nedarbingiems šeimos nariams išlaikyti. Vėliau papročių norma išlaikyti nusenusių šeimos narius buvo perkelta į statutinę teisę.²⁰ Papročiai, gera moralė įpareigoja remti labiau socialiai ir ekonomiškai silpnesnius šeiminių (giminyste parentų) teisinių santykių dalyvius. Šios pareigos įtvirtinimas įstatymiškai atskleidžia šios normos svarbą ir nustato, kad tai jau nebėra vien tik pageidautinas geros moralės požiūriu veiksmas, bet ir įstatymiškai privalomas ir įpareigojantis.

Tačiau „XV amžiaus Vakarų Europoje tradicinėje šeimoje kartu gyvenančių kartu skaičius pradėjo mažėti, kol galiausiai XVIII-XIX amžiaus tradicinę šeimą transformavosi į vadinamąją „branduolio“ šeimą, kurią sudaro tėvai ir jų nepilnamečiai vaikai. Šis procesas, viena vertus, sumenkino šeimos narių solidarumą, skatino giminaičių susvetimėjimą, kartu – ir tarpusavio išlaikymo prievolių moralinio pagrindo susilpnėjimą. Tai savo ruožtu skatino ieškoti nusenusių ar nedarbingų, ar dėl kitų priežasčių paramos reikalingų asmenų naujų išlaikymo būdų. Vienas iš tokių būdų – nusenusių žmonių išlaikymas socialinio draudimo ir kitų visuomeninių fondų sąskaita. Kita vertus, visuotinės gerovės valstybės idėja, pensinio aprūpinimo sistemos reformos sumenkino ekonominį šeimos narių tarpusavio priklausomumą.“²¹

Nagrinėjant tėvų išlaikymo pareigą istoriniu aspektu matyti, kad istoriškai šeimos ryšiai keitėsi ir susilpnėjo, tačiau, kita vertus, negalima teigti, kad artimos giminystės ryšiais susieti asmenys, net ir nepriklausantys taip vadinamai „branduolio šeimai“ – gyvenantys atskirai ar sukūrę savo šeimas, yra visiškai atsieti nuo tėvų. Tokie asmenys, nors formaliai nebeįpareigoti šeimai, kurią sudaro tėvai ir jų nepilnamečiai vaikai, bet yra susieti giminystės ryšiais, sukuriančiais tam tikrus tarpusavio santykius ir įsipareigojimus. Sutiktina su tuo, kad socialinio draudimo sistema iš tiesų sumenkino šeimos ryšiais susijusių asmenų (tėvų ir pilnamečių vaikų) turtinius tarpusavio paramos ir išlaikymo santykius, tačiau pripažintina, kad šie ryšiai nebuvo visiškai nutraukti. Tai patvirtina tiek vyraujančios visuomenėje moralės normos, tiek Lietuvoje bei kitose valstybėse (pavyzdžiui, Italijoje, Prancūzijoje) galiojantis teisinis reglamentavimas, įtvirtinantis vaikų pareigą remti tėvus. Tiesa, ši išlaikymo pareiga įtvirtinta ne visų Europos valstybių teisinėse sistemose, pavyzdžiui, Anglijoje, bendrosios teisės tradicijos šalyje, nėra teisinės pareigos remti vyresnio amžiaus asmenis.²²

Apibendrinant, darytina išvada, kad pareiga gerbti tėvus, apimanti ir tėvų materialinę paramą ir išlaikymą, yra visuomenėje vyraujančios geros moralės normas atitinkanti prigimtine pareiga, įtvirtinta krikščionių religijoje, šios pareigos svarba atskleista filosofų darbuose. Pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti savo tėvus istorinis aspektas atskleidžia šios teisinės pareigos,

²⁰ Valentinas Mikelėnas, *supra* note, 7: 407-408.

²¹ *Ibid.*, 408.

²² Cornelia Muresan, Paul-Teodor Haragus, *supra* note, 11: 53-54.

susiformavusios iš tradicijų ir papročių, svarbą, ir yra pageidautinų moralinių nuostatų įtvirtinimas įstatyminiu lygmeniu.

1.2. Vaikų pareigos išlaikyti tėvus pobūdis

Pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus gali būti grindžiama skolos teorija (pagal kurią vaikai turi skolą tėvams, padariusiems dėl jų didžiulių dalykų, tačiau vaikai turi „grąžinti skolą“ tik tokia apimtimi, kokia jie pajėgūs, priklausomai nuo paties skolininko poreikių, finansinės situacijos)²³, dėkingumo teorija (vaikų pareigos vykdymas yra tinkamų padėkos veiksmų atlikimas, atsakant į tėvų suteiktus gėrius)²⁴, draugiškumo teorija (pagal kurią vaiko prievolė kyla ne iš to, ką tėvai davė praityje, tačiau iš dabartinių vaikų ir tėvų tarpusavio santykių, pareigos tarp suaugusių vaikų ir jų tėvų laikomos draugiškumu paremtomis pareigomis)²⁵, specialių paslaugų (*special goods*) teorija (kol vaikai yra maži, jie gauna svarbius gėrius iš savo tėvų, o seni tėvai taip pat greičiausiai iš jų gaus svarbių gėrių (paslaugų)).²⁶ Tam tikrus minėtų teorijų aspektus galime išvelgti ir Lietuvos teismų praktikoje, teismams nagrinėjant bylas, susijusias su vaikų ir tėvų tarpusavio materialiniu išlaikymu.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – KT) yra nurodęs, kad tėvų ir vaikų, net sulaukusių pilnametystės, santykiai daugeliu atžvilgių yra ypatingi, jų ryšiai yra konstituciškai vertingi.²⁷ Nors šiame nutarime KT nagrinėjo normos, nustatančios tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo paramos reikalingus pilnamečius vaikus, ne vyresnius negu 24 metų, besimokančius vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose, konstitucingumą, tačiau, manytina, kad ši nutarimo nuostata dėl tėvų ir vaikų ypatingo ryšio svarbi bei aktuali ir nagrinėjamos temos atveju, kai pilnamečiai vaikai turi pareigą išlaikyti savo tėvus. Pilnamečių vaikų paramos teikimas artimiausiems šeiminiams (giminystės) ryšiais susijusiems asmenims – tėvams remiasi abipusio solidarumo samprata, t. y. ne tiktai naudojamosi teisėmis (teisė į išlaikymą nepilnamečiam arba tam tikrais atvejais pilnamečiam vaikui), bet tuo pačiu įgyjamos vykdytinos pareigos sulaukus pilnametystės – teikti išlaikymą paramos reikalingiems tėvams, užtikrinant tėvų gerovę.

Pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus įvardijama kaip bendražmogiška vertybė, ši pareiga savaime suprantama ir kyla natūraliai iš susiklosčiusių šių asmenų tarpusavio santykių. Ji

²³ Simon Keller, „Four theories of filial duty“, *Philosophical Quarterly* 56, 223 (2006): 256, <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=1ad1f6e6-a1d1-4cd0-8d3e-8faa679196e3%40sdc-v-sessmgr02>

²⁴ *Ibid.*, 257

²⁵ *Ibid.*, 262

²⁶ *Ibid.*, 264

²⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, KT, žiūrėta 2021 m. vasario 6 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta554/content>

paremta šio santykio dalyvių – tėvų ir vaikų abipusiu palaikymu ir parama. „Tėvai išlaikymo nusipelno pirmiausia dėl to, kad sulaukęs pilnametystės vaikas yra parengiamas savarankiškam gyvenimui visuomenėje. Šiuo atžvilgiu objektyviai egzistuoja bendražmogiška bei įprasta tapusių pilnamečiais visuomenės narių pareiga teikti išlaikymą tiems asmenims, kurie savo laiku yra tinkamai rūpinęsi savo nepilnamečiais vaikais. Dėl to savo paskirtimi išlaikymo teikimas yra kompensacinio pobūdžio ir tam tikra prasme skirtas atlyginti tėvams už jų suteiktą globą ir rūpestį vaikams.“²⁸

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) taip pat yra nurodęs, kad Konstitucijoje įtvirtintos vaikų pareigos gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą turinį sudaro prigimtine vaikų prievolė pasirūpinti savo tėvais – savo veiksmais jiems visapusiškai padėti, juos paremti, taip pat teikti deramą išlaikymą.²⁹ Taigi, prievolė gerbti tėvus ir juos globoti yra prigimtine prievolė, kylanti santykio dalyvių (tėvų ir vaikų) tarpusavio įsipareigojimų ir atitinkanti geros moralės principus, ir, anot teismo, apima ir tėvų išlaikymo pareigą, kuri detalizuojama CK 3.205 straipsnyje.

Teisės doktrinoje išsakoma nuomonė, kad „įstatymų leidėjas, įtvirtindamas šeimos narių tarpusavio materialinės paramos ir išlaikymo pareigas, paprastai siekia dviejų tikslų: skatinti šeimos narių bendrumą, atsakomybę už vienas kitą bei saugoti valstybės (t. y. visų mokesčių mokėtojų) lėšas, minimizuojant socialinės paramos atskiriems individams teikimo poreikį.“³⁰ Taigi, akcentuojamas ne vien tik išlaikymo pareigos moralinis, prigimtinis, bendražmogiškas pobūdis, tačiau svarbus ir kitas šios teisinės išlaikymo pareigos įtvirtinimo įstatymuose aspektas, kuris remiasi tuo, jog valstybės finansiniais ištekliai yra riboti, juos siekiama kuo racionaliau panaudoti, ieškant kitų asmenų paramos šaltinių. Vis dėlto, pagal formuojamą teismų praktiką³¹ matyti, kad pareigos išlaikyti vaikus įgyvendinimu siekiama ne tiek sumažinti valstybės socialinės paramos teikimo poreikį, kiek sudaryti papildomas galimybes teikti materialinį išlaikymą tais atvejais, kai valstybė socialinės apsaugos sistemos priemonėmis negali užtikrinti visiško išlaikymo reikalingo asmens poreikių patenkinimo.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Lietuvos teismai procesiniuose sprendimuose pabrėžia vaikų ir tėvų santykių, iš kurių kyla jų tarpusavio pareigos, reikšmingumą. Pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus, pagrįsta išlaikymo santykio dalyvių abipusiais

²⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-886/2003“, LAT, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., <https://www.infolex.lt/tp/24542>

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Gediminas Sagatys, „13 skyrius Šeimos teisinių santykių turinys“, iš *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*, autorių kolektyvas (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 511.

³¹ „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-883-265/2018“, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., <https://www.infolex.lt/tp/1646032> ir „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-371-856/2020“, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., <https://www.infolex.lt/tp/1888711>

įsipareigojimais ir ypatingais vaikų ir tėvų giminystės ryšiais, teismų praktikoje apibrėžiama kaip bendražmogiška vertybė. Kartu pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti tėvus įtvirtinimas įstatymuose laikytinas papildoma (subsidiaria) priemone tais atvejais, kai valstybės teikiamų socialinės apsaugos priemonių nepakanka asmens poreikių patenkinimui.

1.3. Pareigos rūpintis tėvais ir juos išlaikyti turinys

Pagal CK 3.205 straipsnio 1 dalį pilnamečiai vaikai privalo išlaikyti savo nedarbingus ir paramos reikalingus tėvus ir jais rūpintis.³² Ši norma nustato dvi pareigas – išlaikyti tėvus ir rūpintis jais. Nors šiame darbe nagrinėjama išlaikymo pareiga, tačiau manytina, kad šios CK įtvirtintos teisinės pareigos, kyla iš bendros Konstitucijoje įtvirtintos pareigos gerbti tėvus ir globoti juos senatvėje ir yra neabejotinai tarpusavyje susijusios pareigos. Ar skiriasi pilnamečių vaikų pareigos rūpintis tėvais turinys nuo pareigos išlaikyti tėvus turinys?

Teisės literatūroje nurodoma, kad *rūpinimosi* turinys yra įvairus ir daugeliu atvejų gali turėti tik moralinę prasmę, vis dėlto, CK 3.207 straipsnyje yra apibrėžtas materialinio rūpinimosi tėvais turinys, kuris gali būti įgyvendintas net teismine tvarka.³³ Būtent minėto CK straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad jeigu pilnamečiai vaikai nesirūpina savo nedarbingais tėvais, teismas pagal tėvų ieškinį gali iš vaikų priteisti tėvų turėtas papildomas išlaidas. Taigi, įtvirtinta rūpinimosi pareiga negatyviuoju aspektu, nustatant, kokios pasekmės kyla jei vaikai šios pareigos nevykdo.

Pareiga rūpintis savo tėvais neabejotinai atitinka geros moralės principus ir yra viena iš pamatinių pareigų šeiminiuose tėvų ir vaikų santykiuose. Ši pareiga negali būti priverstinai įvykdyta (išskyrus aukščiau nurodytas šios pareigos nevykdymo pasekmes), tačiau yra savanoriškai šalių įgyvendinama pagarba bei abipuse parama grįstuose vaikų ir tėvų tarpusavio santykiuose. Pagal LAT praktiką vaikų rūpinimąsi tėvais galėtume suprasti kaip jų slaugymą susirgus ar senatvėje, įvairaus pobūdžio paslaugų bei moralinės paramos teikimą.³⁴ Todėl rūpinimasis tėvais gali būti suprantamas labiau kaip nematerialaus pobūdžio pagalba, teikiamos paslaugos, nematerialinė parama ir palaikymas.

Ar vaikai rūpinasi savo tėvais, gali būti reikšminga nagrinėjant išlaikymo priteisimo tėvams bylą, pavyzdžiui, sprendžiant išlaikymo dydžio klausimą: antai, jeigu yra du vaikai, tačiau vienas iš jų rūpinasi tėvais, o kitas – ne, iš pastarojo gali būti priteistas visas išlaikymas ar didesnė jo dalis.³⁵ Todėl vaikų rūpinimosi tėvais pareiga, nors ir negali būti priverstinai įgyvendinama,

³² „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, supra note, 2.

³³ Pranciškus Stanislavas Vitkevičius, supra note, 6: 247.

³⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-93/2001“, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., <https://www.infolex.lt/tp/11941>

³⁵ Valentinas Mikelėnas, supra note, 7: 409.

tačiau tai yra vienas iš kriterijų, į kurį gali atsižvelgti ir įvertinti teismas, nagrinėdamas konkrečią išlaikymo priteisimo bylą.

Išlaikymo teisinis santykis kartais dar literatūroje vadinamas alimentine prievole (lotyniškas žodis *alimentam* reiškia „maistas, penas, išlaikymas“), daugelio valstybių įstatymuose ir teisės literatūroje alimentinės prievolės sąvoka yra vartojama jau šimtmečius.³⁶ Alimentinė prievolė apibrėžiama kaip „civilinis teisinis santykis, pagal kurį alimentus privalantis mokėti asmuo (mokėtojas) išipareigoja suteikti kitam asmeniui (alimentų gavėjui) turtinį išlaikymą šeimos įstatymų ar šalių susitarimu nustatytais sąlygomis.“³⁷ Išlaikymo prievolės, kaip ir bet kurio prievolinio teisinio santykio šalys yra kreditorius ir skolininkas.

Sąvoka „išlaikymas“ CK 3.205 straipsnio prasme galėtų būti suprantama kaip tam tikra pilnamečio vaiko jo motinai ar tėvui kas mėnesį mokama pinigų suma. Tokiu būdu kita pilnamečių vaikų paramos jų tėvams forma – papildomų išlaidų kompensacija, nustatyta CK 3.207 straipsnyje, skiriasi nuo CK 3.205 straipsnyje reglamentuojamo tėvų išlaikymo: išlaikymas priteisiamas pinigų suma, mokama kas mėnesį, o papildomų išlaidų kompensacijos mokėjimo forma CK nenustatyta ir galėtų būti suprantama kaip vienkartinės sumos (kompensacijos) mokėjimas, be to, CK nustatytos skirtingos sąlygos ir atvejai, kuriems esant tėvai įgyja teisę į išlaikymą ar kompensaciją.

Prievolė išlaikyti tėvus atsiranda įstatymo pagrindu.³⁸ Pagal savo dalyką nagrinėjama išlaikymo prievolė priskirtina prie prievolių, kurių dalykas yra ką nors duoti (*facere*)³⁹, o pagal turinį – prie teigiamo turinio prievolių, nes skolininkas privalo atlikti kreditoriaus naudai tam tikrą veiksmą.⁴⁰ Tėvų išlaikymo prievolę galima laikyti turtine prievole, kurios viena šalis (tėvas, kuris laikytinas kreditoriumi) turi teisę reikalauti mokėti išlaikymą, o kita šalis (pilnametis vaikas, kuris laikytinas skolininku) privalo mokėti išlaikymą.

Priešingai nei aukščiau aptarta rūpinimosi pareiga, kuri suprantama kaip tam tikros nematerialios pagalbos teikimas ir nėra įmanomas įpareigojimas šią pareigą įvykdyti priverstinai, išlaikymo prievolė gali būti priverstinai įvykdyta – pagal CK 3.205 straipsnio 2 dalį „išlaikymas mokamas vaikų ir tėvų tarpusavio susitarimu arba pagal tėvų ieškinį teismo sprendimu priteisus išlaikymą iš vaikų.“⁴¹ Priverstinis išlaikymo pareigos vykdymas pasireiškia tuo, kad neteikiant išlaikymo savanoriškai, tarpusavio susitarimu, išlaikymas priteisimas sprendimu, kuris gali būti vykdomas teismo sprendimų vykdymo proceso nustatyta tvarka. Tuo pačiu pažymėtina, kad galiojantis teisinis reglamentavimas nustato, kad sprendžiant šeimos ginčus, nagrinėjamus ginčo

³⁶ Pranciškus Stanislavas Vitkevičius, *supra* note, 6: 247.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Egidijus Baranauskas, „Prievolių atsiradimo pagrindai“ iš *Civilinė teisė. Prievolių teisė*, autorių kolektyvas (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004), 21-22.

³⁹ Egidijus Baranauskas, „Prievolių rūšys“ iš *Civilinė teisė. Prievolių teisė*, autorių kolektyvas (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004), 24.

⁴⁰ *Ibid.*, 26.

⁴¹ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

teisena Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka, taikoma privalomoji mediacija.⁴² Todėl, nors yra galimas išlaikymo išieškojimas priverstine tvarka, tačiau, pirmiausia išnaudotini taikūs tarpusavio tėvų ir vaikų susitarimai, kurie galėtų būti pasiekiami prieš kreipiantis į teismą su ieškiniu dėl išlaikymo priteisimo ir mediacijos pagalba.

Prievolė išlaikyti tėvus laikytina asmenine subjektine prievole, nes kreditorius arba skolininkas gali būti tik tas, o ne bet kuris kitas asmuo.⁴³ Ši prievolė yra asmeninio pobūdžio, asmenys yra individualiai atsakingi už išlaikymo teikimą, todėl pareigos išlaikyti tėvus negalima perleisti kitiems asmenims.⁴⁴ Nors šios pareigos vykdymo negalima perleisti kitiems asmenims, tačiau kartu atkreiptinas dėmesys, kad išlaikymo pareigos vykdymas, mirus išlaikymą teikusiam asmeniui, yra toliau užtikrinamas. Tačiau šiuo atveju išlaikymo prievolė nėra perleidžiama, o tik pereina išlaikymą tekusio asmens įpėdiniams. Plačiau tai nagrinėjama poskyryje „Išlaikymo prievolės atsiradimo ir pabaigos momentai“.

Prievolė išlaikyti tėvus yra asmeninio pobūdžio, tačiau tėvai gali turėti ne vieną, o kelis vaikus. Ar tokiu atveju tėvams išlaikymą turi teikti visi vaikai lygiomis dalimis, o gal pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus yra solidari? Solidarioji skolininkų pareiga preziumuojama, jeigu prievolė susijusi su paslaugų teikimu, jungtine veikla arba kelių asmenų veiksmais padarytos žalos atlyginimu (CK 6.6 straipsnio 3 dalis).⁴⁵ Todėl vadovaujantis nurodyta CK norma, nesant joje nurodytų sąlygų, išlaikymo prievolė nelaikytina solidaria. Tokią poziciją patvirtina ir teismų praktika. „Pažymėtina, kad alimentinė vaikų prievolė pagal savo teisinę prigimtį negali būti aiškinama kaip solidarinė, nes šeimos teisės įstatymai nenumato solidarinės atsakomybės asmenų, privalančių kartu išlaikyti paramos reikalingus nedarbingus tėvus. Kiekvienas iš vaikų yra šeimos teisiniame santykiyje su tėvais ir iš šio santykio atsiranda jų individuali subjektinė teisė ir pareiga savo tėvų atžvilgiu.“⁴⁶ Pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus individualizuojama kiekvienu atveju, sprendžiant dėl išlaikymo dydžio nustatymo, vertinant vaikų ir tėvų turtinę ir šeiminę padėtį.

Pagal CK 3.205 straipsnio 4 dalį teismas, sprenddamas dėl išlaikymo dydžio, turi atsižvelgti į visų pilnamečių to tėvo (motinos) vaikų pareigą išlaikyti tėvus, nepriklausomai nuo to, ar ieškinys dėl išlaikymo priteisimo pareikštas visiems vaikams ar tik vienam iš jų.⁴⁷ Nurodytas reglamentavimas rodo, kad nors teisinis santykis tarp pilnamečių vaikų ir jų tėvų yra individualus, tačiau pareigos vykdymas tėvų atžvilgiu ir teiktino išlaikymo tėvams dydis taip pat priklauso ir

⁴² „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“, TAR, žiūrėta 2020 m. kovo 14 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.27B041C4CCDE/asr>

⁴³ Egidijus Baranauskas, *supra* note, 36: 25.

⁴⁴ Valentinas Mikelėnas, *supra* note, 7: 408.

⁴⁵ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

⁴⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-93/2001“, *supra* note, 34.

⁴⁷ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

nuo kitų asmenų, t. y. kitų tėvo (motinos) vaikų. Šių įstatymo nuostatų įgyvendinimas akivaizdus teismų praktikoje. Pavyzdžiui, Vilniaus regiono apylinkės teismas, spręsdamas ieškovės – motinos ieškinį atsakovei – dukrai dėl išlaikymo periodinėmis išmokomis kas mėnesį priteisimo, be kitų aplinkybių vertino, ir tai, kad nėra pateikta įrodymų, kad ieškovę išlaiko kiti jos du pilnamečiai vaikai ir ieškovė, turi teisę kreiptis dėl išlaikymo priteisimo ir iš kitų dviejų darbingų, pilnamečių jos vaikų, todėl ieškinį tenkino iš dalies, o aukštesnės instancijos teismas šį sprendimą paliko nepakeistą.⁴⁸

Taigi, matyti, kad nors tėvų ir jų pilnamečių vaikų tarpusavio santykis yra individualus, tačiau sprendžiant konkretaus išlaikymo dydžio klausimus, vertintinas galimas ir kitų pilnamečių vaikų indėlis į išlaikymo tėvams teikimą. Tai, kad vertinama ir kitų tėvų išlaikymo pareigą turinčių asmenų galimybė teikti išlaikymą, sudaro sąlygas išlaikymo našta visiems tų tėvų pilnamečiams vaikams paskirstyti proporcingai ir kiek įmanoma teisingai, atitinkamai įvertinus vaikų ir tėvų šeimines bei turtines padėtis, kitas svarbias aplinkybes, tuo pačiu užtikrinamas lygiateisiškumo ir teisingumo principų įgyvendinimas.

Apibendrinant, pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus yra įstatymo pagrindu atsirandanti individuali, asmeninė, turtinė prievolė, kurią vykdant pilnamečiai vaikai teikia materialinę paramą tėvams. Pareiga išlaikyti tėvus nėra tapati rūpinimosi tėvais pareigai, kuri apima labiau nematerialinio pobūdžio paslaugų tėvams teikimą.

1.4. Teisinio išlaikymo prievolės santykio subjektų ypatumai

„Ne tik pareigas turinčių ar galinčių jas turėti, bet ir išlaikymą įgyjančių ar galinčių jį įgyti asmenų ratas įstatymų yra griežtai nustatytas.“⁴⁹ Nagrinėjamo teisinio prievolinio išlaikymo santykio (prievolės) subjektai – kreditorius ir skolininkas. Šios prievolės kreditorius – tai tėvas, kuris turi teisę reikalauti išlaikymo, o skolininkas – pilnametis vaikas, kuris privalo teikti išlaikymą. Nagrinėjamo išlaikymo teisinio santykio subjektų ypatumas, lyginant su nepilnamečių vaikų išlaikymu, yra tas, kad abu teisinio santykio subjektai – tėvas ir vaikas yra pilnamečiai, įgiję visišką veiksnumą, esantys atsakingi už save asmenys. Atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucijos 38 straipsnio 7 dalyje, įtvirtinant bendrą vaikų pareigą gerbti tėvus ir globoti juos senatvėje, nėra nustatytas šių pareigą turinčių vaikų amžius. Tuo tarpu CK 3.205 straipsnio 1 dalyje pareiga išlaikyti tėvus jau įtvirtinta tik kaip pilnamečių vaikų pareiga. Tai suprantama, nes pirma, Konstitucijoje įtvirtinta bendra nuostata – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų

⁴⁸ „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2021 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-312-392/2021“, žiūrėta 2021 m. vasario 6 d., <https://www.infolex.lt/tp/1962452>

⁴⁹ Pranciškus Stanislas Vitkevičius, *supra* note, 6: 217.

palikimą – ši pagarbos tėvams pareiga turi būti vykdoma visų vaikų, nepriklausomai nuo jų amžiaus, antra, CK normos detalizuoja Konstitucijoje įtvirtintas nuostatas, trečia, nepilnamečiai vaikai patys reikalingi paramos ir išlaikymo iš tėvų (Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalis).

Pagal CK 3.138 straipsnį vaiko tėvus patvirtina gimimo įrašas (CK 2.5 straipsnis)⁵⁰, todėl gimimo įrašė (gimimo liudijime) nurodyti asmenys (vaikas ir jo tėvai – tėvas ir motina) laikytini šio prievolinio santykio dalyviais. Beje, nagrinėjamas išlaikymo prievolės santykis, kaip ir kiti išlaikymo prievoliniai teisiniai santykiai (pavyzdžiui, nepilnamečių vaikų, pilnamečio vaiko, kuris mokosi ir yra ne vyresnis nei 24 metai, pilnamečio brolio, sesers išlaikymo, senelių ir vaikaičių tarpusavio išlaikymo) išimtinai paremtas giminyste, t. y. kraujo ryšiu tarp išlaikymą teikiančio ir teisę į išlaikymą turinčio asmens (išimtis dėl kraujo ryšio – įvaikinimo atvejai). Tuo tarpu, pavyzdžiui, Prancūzijos teisėje įtvirtinta ne tik giminystės ryšiais, bet ir svainystės ryšiais paremta vaikų išlaikymo pareiga, pavyzdžiui, įtvirtinta teisė gauti išlaikymą uošviams bei uošvėms iš savo žentų ir marčių, t. y. pastarųjų prievolinių santykių dalyviai nėra saistomi kraujo ryšiais.⁵¹

1.4.1. Tėvo, kaip prievolinio išlaikymo santykio dalyvio, samprata

Išlaikymo prievolės kreditorius, turintis teisę reikalauti išlaikymo ir kurio atžvilgiu privalo būti vykdoma pilnamečio vaiko pareiga, yra šio pilnamečio vaiko tėvas – asmuo, gimimo įrašė nurodytas kaip tėvas ar kaip motina.

Kaip nurodoma teisės doktrinoje, „nors tėvai būtų ir nesusituokę, vaikai privalo išlaikyti savo tėvus ir teikti jiems kitokią materialinę paramą.“⁵² Nėra reikalaujama, kad pilnamečio vaiko tėvai būtų sudarę santuoką, taigi ir nesusituokę tėvai turi teisę į išlaikymą. Tačiau pripažintina, kad nesusituokusiems ar santuoką nutraukusiems tėvams dažnai kyla sunkumų vykdyti savo pareigas vaikams, o tai gali būti pagrindu teisės į išlaikymą ribojimui pagal CK 3.206 straipsnį.

Tuo tarpu sprendžiant dėl tėvių, kaip išlaikymo teisinio santykio subjektų, teisės reikalauti išlaikymo, pažymėtina, kad tėviai CK 3.205 straipsnio normoje nėra išskirti į atskirą asmenų, galinčių reikalauti išlaikymo, grupę. Tai gali būti paaiškinama tuo, kad CK 3.227 straipsnyje nustatyta, jog įvaikinimu panaikinamos tėvų ir vaikų tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos ir sukuriama tėviams ir įvaikiams tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės ir pareigos kaip giminaičiams pagal kilmę, įvaikintojai laikomi vaiko tėvais pagal įstatymą.⁵³ Kadangi įvaikintojai laikomi tėvais pagal įstatymą ir įgyja visas įstatymuose nustatytas teises ir

⁵⁰ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

⁵¹ „Ieškiniai dėl išlaikymo – Prancūzija“, Europos e. teisingumo portalas, žiūrėta 2021 m. vasario 4 d., https://e-justice.europa.eu/content_maintenance_claims-47-fr-lt.do?member=1#toc_9

⁵² Pranciškus Stanislavas Vitkevičius, *supra* note, 6: 217.

⁵³ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *op. cit.*

pareigas, sistemiškai aiškinant CK nuostatas, įvaikintojai laikytini nagrinėjamų išlaikymo teisinių santykių dalyviais (kreditoriais) ir turėtų teisę reikalauti išlaikymo iš savo pilnamečių įvaikių.

Prancūzijos teisėje taip pat įtvirtinta pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti savo tėvus. Prancūzijos civilinio kodekso 205 straipsnyje nustatyta, kad vaikai privalo išlaikyti savo tėvus ir motinas, ir kitus stokojančius jų protėvius.⁵⁴ Prancūzijos teisėje išlaikymo prievolė reiškia teisės aktais nustatytą įpareigojimą tiems, kurie turi atitinkamų lėšų, patenkinti kito asmens, su kuriuo jie yra susiję šeimos santykiais arba santuoka, poreikius. Taigi, išlaikymą gali gauti įvairūs asmenys, be kita ko, tėvai, motinos ir kiti aukštutinės linijos giminaičiai iš savo vaikų (Civilinio kodekso 205 straipsnis).⁵⁵ Prancūzijos civilinio kodekso 205 straipsnyje aiškiai nurodyti išlaikymo teisinių santykių subjektai – pilnamečiai vaikai ir jų tėvai, konkrečiai įvardijant - tėvas bei motina. Atkreiptinas dėmesys, kad Prancūzijos civiliniame kodekse įtvirtinta teisė gauti išlaikymą ir uošviams bei uošvėms iš savo žentų ir marčių (Civilinio kodekso 206 straipsnis)⁵⁶, t. y. išlaikymo pareiga įtvirtinta ne vien savo tėvams, tačiau ir sutuoktinio tėvų atžvilgiu. Tai būdinga ne tik Prancūzijos teisei.

Italijos teisės sistemoje išlaikymas apibrėžiamas kaip prievolė, grindžiama asmens, kuriam jis privalo būti mokamas, finansiniais sunkumais. „Išlaikymo prievolė (it. *Obbligazione alimentare*) reiškia materialinės paramos teikimą asmeniui, kuris negali savęs išlaikyti. Ją moka įstatyme nurodyti tam tikri asmenys, kurie taip įgyvendina su solidariu šeimos išlaikymu susijusią pareigą. Šios rūšies išlaikymo taisyklės nustatytos Italijos civilinio kodekso 433 straipsnyje ir tolesniuose straipsniuose. Išlaikymą būtina mokėti, kai: a) prievolę mokėti išlaikymą turintį asmenį ir išlaikymo gavėją sieja specialūs teisiniai santykiai; b) išlaikymo gavėjui, kuris negali uždirbti pragyvenimo lėšų, reikalingas išlaikymas. A punkto atvejais prievolę teikti išlaikymą toliau nurodyta eilės tvarka turi: 1) sutuoktinis; 2) vaikai, įskaitant įvaikius, arba, jų nesant, tiesioginiai palikuonys; 3) tėvai arba, jeigu jų nėra, protėviai; 4) žentai ir marčios; 5) uošviai ir uošvės (šešurai ir anytos); 6) broliai ir seserys (jie šią prievolę turi pirmiausia) arba netikri broliai ir seserys. Artimiausias pagal minėtąją hierarchiją giminaitis turi prievolę teikti išlaikymą; jeigu esama daugiau negu vieno to paties lygmens asmens, prievolė tarp jų padalijama pagal jų finansinę padėtį.“⁵⁷ Matyti, kad prie teisę į išlaikymą turinčių subjektų priskiriami tiek tėvai, tiek įtėviai, priešingai nei Lietuvos įstatymuose, kur įtėviai nėra nurodyti kaip šios teisės subjektai, nors ir laikytini galimais paramos iš įvaikių gavėjais vadovaujantis sisteminiu CK aiškinimu. Be to, panašiai kaip Prancūzijos teisinio reglamentavimo atveju, įtvirtinta pareiga teikti

⁵⁴ „Prancūzijos civilinis kodeksas“, žiūrėta 2021 m. vasario 4 d., <http://www.fd.ulisboa.pt/wp-content/uploads/2014/12/Codigo-Civil-Frances-French-Civil-Code-english-version.pdf>

⁵⁵ „Ieškiniai dėl išlaikymo – Prancūzija“, *supra* note, 51.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ „Ieškiniai dėl išlaikymo – Italija“, Europos e. teisingumo portalas, žiūrėta 2021 m. vasario 4 d., https://e-justice.europa.eu/content_maintenance_claims-47-it-lt.do?member=1

išlaikymą ir sutuoktinio tėvams (uošviams ir uošvėms (šešurams ir anytoms), t. y., galime teigti, kad išplečiamas išlaikymo gavėjų ratas, įtvirtinama teisė įstatymo pagrindu reikalauti išlaikymo ne tik tėvams, bet ir pavyzdžiui, pilnamečio vaiko sutuoktinio tėvams. Tuo pačiu išplečiamas ir pareigą teikti išlaikymą turinčių subjektų ratas, nes tam tikrais atvejais išlaikymo pareiga tenka ne tik vaikams, bet ir jų sutuoktiniams.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiame poskyryje, nagrinėjant ir siekiant apibrėžti teisinio santykio subjekto sampratą, nebuvo analizuojamos šio subjekto teisės į išlaikymą realizavimo sąlygos. Tėvas, kaip teisė į išlaikymą turintis subjektas, turi atitikti tam tikras sąlygas, kurios bus analizuojamos šio darbo skyriuje „Pareigos išlaikyti tėvus realizavimo sąlygos“.

1.4.2. Pilnamečio vaiko, kaip prievolinio išlaikymo santykio dalyvio, samprata

Teisės doktrinoje nurodoma, kad „teisinių faktų sudėtis, kuriai esant atsiranda vaikų pareiga išlaikyti tėvus, yra įvykis – gimimas iš tų tėvų ir, žinoma, to fakto įregistravimas.“⁵⁸ Šio darbo autorės nuomone, to neužtenka, nes tam, kad vaiką galėtume laikyti CK įtvirtintos tėvų išlaikymo prievolės subjektu, jis dar turi būti ir sulaukęs tam tikro amžiaus.

CK numatyta tik pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti savo nedarbingus ir paramos reikalingus tėvus.⁵⁹ Todėl vaikai pareigą išlaikyti tėvus įgyja tik kai sulaukia pilnametystės, t. y. aštuoniolikos metų (CK 2.5 straipsnio 1 dalis).⁶⁰ Vaikas, kuris yra nepilnametis, nors ir turėtų turto, tačiau pats turi konstitucinę teisę būti išlaikomas savo tėvų, todėl pareigos išlaikyti tėvus neįgyja.

Tačiau ar pilnametis vaikas visais atvejais yra laikomas tinkamu nagrinėjamo išlaikymo teisinio santykio subjektu? Pagal šiuo metu galiojančią teisinę reguliavimą tėvai, turintys galimybę, privalo išlaikyti savo vaikus, sulaukusius pilnametystės, kurie mokosi pagal vidurinio ugdymo programą ar pagal formaliojo profesinio mokymo programą pirmajai kvalifikacijai įgyti arba studijuoja aukštojoje mokykloje pagal nuolatinės studijų formos programą ir yra ne vyresni negu 24 metų ir kuriems būtina materialinė parama (CK 3.192¹ straipsnio 1 dalis).⁶¹ CK, įtvirtinant pilnamečiam vaikui pareigą išlaikyti tėvus, nėra numatyta jokių papildomų sąlygų, taigi formaliai toks pilnametis vaikas, nors mokytųsi ir nebūtų sulaukęs 24 metų, jis būtų laikomas tinkamu šių teisinių santykių subjektu ir įstatyme tokiais atvejais nėra numatyta jokių išimčių. Tokiu atveju susiduria dviejų išlaikymo reikalingų asmenų interesai – besimokančio pilnamečio vaiko ne vyresnio nei 24 metai, kuriam būtina parama, ir nedarbingo, paramos reikalingo tėvo, turinčio teisę

⁵⁸ Pranciškus Stanislavas Vitkevičius, *supra* note, 6: 247.

⁵⁹ Valentinas Mikelėnas ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.* (Vilnius: Justitia, 2002), 388.

⁶⁰ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

⁶¹ *Ibid.*

į išlaikymą CK 3.205 straipsnio pagrindu. Toks pilnametis vaikas, formaliai žiūrint, turi pareigą teikti išlaikymą tėvui, o tėvas reikalauti išlaikymo, tuo tarpu, minėta, kad besimokantis pilnametis vaikas iki tam tikro amžiaus tam tikromis sąlygomis pats turi teisę į išlaikymą. Esant tokiai situacijai teismas vertina asmenų turtinę padėtį ir kitas reikšmingas aplinkybes.⁶² Neabejotina, kad teismų pozicija dėl šalių turtinės padėties vertinimo tokiu atveju yra teisinga. Vis dėlto, CK nėra numatyta, kad sunki pilnamečio vaiko turtinė padėtis yra pagrindas atleisti jį nuo pareigos išlaikyti savo nedarbingus tėvus. Manytina, kad pilnametis vaikas, kuris atitinka CK 3.192¹ straipsnio 1 dalies sąlygas ir kuriam yra reikalinga parama, neturėtų būti laikomas šio teisinio santykio subjektu. Nes, pirma, asmenys iki 24 metų dažnai siekia išsilavinimo, tęsia mokslus, jų galimybes gauti papildomas pajamas dažnu atveju gali būti ribotos, antra, tokio jauno amžiaus asmenys dažnai tik pradeda darbinę karjerą, kuriasi savo savarankišką, nepriklausomą nuo tėvų gyvenimą, turi įvairių finansinių įsipareigojimų ir nėra finansiškai nepriklausomi. Todėl ir jų galimybes teikti išlaikymą tėvams dažnai yra ribotos. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad būtų tikslinga CK nustatyti, jog pilnamečius vaikus, kurie atitinka CK 3.192¹ straipsnyje nustatytas sąlygas, teismas gali atleisti nuo pareigos išlaikyti savo nedarbingus tėvus.

Remiantis teisės doktrina, pareiga išlaikyti tėvus neatsiranda emancipuotiems nepilnamečiams.⁶³ Pagal CK nepilnametis, sulaukęs šešiolikos metų, gali būti teismo tvarka pripažintas visiškai veiksniu (emancipuotas), jeigu yra pakankamas pagrindas leisti jam savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises ar vykdyti pareigas (CK 2.9 straipsnio 1 dalis).⁶⁴ Emancipacija „reiškia paleidimą iš tėvų globos, t. y. emancipuotas asmuo savo nuožiūra naudojami visomis civilinėmis teisėmis ir pareigomis.“⁶⁵ Atrodytų, kad emancipuotas nepilnametis gali savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises ir pareigas, taigi, prireikus - vykdyti ir tėvų išlaikymo pareigą. Tačiau, vis dėl to, emancipacija yra tik tam tikro teisinio statuso asmeniui suteikimas, o ne asmens pilnametystės amžiaus patvirtinimas. Emancipacija nereiškia, kad asmuo yra pilnametis, todėl toks asmuo nelaikytinas išlaikymo tėvams teisinio santykio subjektu, nes „emancipuotas nepilnametis neįgyja tų teisių ar pareigų, kurių atsiradimą viešoji ar privatinė teisė sieja su tam tikro amžiaus suėjimu.“⁶⁶

Aptardami tėvų ir įtėvių klausimą, jau nurodėme, kad įvaikiams ir įtėviams sukuriama tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos. Taigi, įvaikinus vaiką, jis įgyja įstatymines teises ir pareigas įtėvių atžvilgiu, kaip giminaičiams pagal kilmę. Todėl laikytina, kad įvaikiai taip

⁶² „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1073-538/2018“, žiūrėta 2021 m. vasario 6 d., <https://www.infolex.lt/tp/1669138>

⁶³ Valentinas Mikelėnas, *supra* note, 7: 409.

⁶⁴ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

⁶⁵ Inga Kudinavičiūtė, „Nepilnamečių emancipacija: nuolatinis ar eksperimentinis statusas“, *Jurisprudencija* 31, 23 (2002):120.

⁶⁶ Valentinas Mikelėnas ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys* (Vilnius: Justitia, 2002), 35.

pat turi teisinę pareigą išlaikyti įtėvius, neabejotinai jie yra šio prievolinio teisinio santykio dalyviai remiantis sisteminiu teisės aiškinimu ir galiojančiomis CK 3.227 straipsnio nuostatomis.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso (toliau – ir SŠK), galiojusio iki 2001 m. liepos 1 d., 96 straipsnyje buvo nustatyta, kad pilnamečiai povaikiai privalo išlaikyti savo nedarbingus paramos reikalingus patėvius, jeigu šie auklėjo ar išlaikė juos ne mažiau kaip penkerius metus ir neturi sutuoktinio ir vaikų, pagal įstatymą privalančių juos išlaikyti, arba negali gauti iš jų reikiamo išlaikymo; teismas turi teisę atleisti povaikius nuo pareigos išlaikyti patėvius, jeigu šie nevykdė reikiamai savo pareigų juos auklėti ar išlaikyti.⁶⁷ Povaikiais pagal minėtą kodeksą buvo laikomi neįvaikinti posūniai ir podukros. Šiuo metu teisinis reglamentavimas yra pasikeitęs. Pagal galiojančias CK nuostatas santykis tarp vieno sutuoktinio ir antro sutuoktinio giminaičių (posūnio, podukros, patėvio, pamotės) vadinamas svainyste, o svainystė teises pasekmes sukelia tik įstatymų numatytais atvejais (CK 3.136 straipsnio 1, 2 dalys).⁶⁸ Taigi, pilnamečių posūnių ir podukrų pareiga išlaikyti patėvį ir pamotę, vadovaujantis CK, galėtų atsirasti tik įstatyme įtvirtinus išlaikymo pareigas šiems asmenims. Nesant CK nustatytos pareigos pilnamečiam posūniui ir podukrai išlaikyti savo patėvį ir pamotę, reikalauti tokio išlaikymo patėvis ir pamotė negalėtų. Tačiau teisės doktrinoje sutinkama nuomonė, kad „tarp povaikių ir patėvių egzistuoja prigimtinė išlaikymo prievolė, todėl povaikiai negali reikalauti grąžinti jiems lėšų, kurias jie perdavė patėviui ar pamotei kaip pastarųjų išlaikymą (CK 6.241 str. 1 d. 3 p.).“⁶⁹

Apibendrinant, subjektas, kuris turi pareigą išlaikyti tėvus yra pilnametystės sulaukęs vaikas ir įvaikis. Pareigos išlaikyti tėvus neturi emancipuotas nepilnametis bei podukros ir posūniai. CK nenumatyta išimčių dėl pilnamečių vaikų, kurie yra ne vyresni negu 24 metų mokosi pagal vidurinio ugdymo programą ar pagal formaliojo profesinio mokymo programą pirmajai kvalifikacijai įgyti arba studijuoja aukštojoje mokykloje pagal nuolatinės studijų formos programą ir kuriems būtina parama, pareigos išlaikyti paramos reikalingus tėvus, t. y. toks asmuo formaliai turi pareigą išlaikyti savo tėvus, tačiau įvertinus tai, kad jam pačiam reikalinga tėvų parama, jis neturėtų būti laikomas nagrinėjamo teisinio santykio subjektu.

1.5. Išlaikymo prievolės atsiradimo ir pabaigos momentai

CK nėra nustatytas nei pareigos išlaikyti tėvus atsiradimo momentas, nei šios pareigos pasibaigimo momentas. Tiek išlaikymo prievolės atsiradimo, tiek pabaigos nustatymas gali turėti praktinę reikšmę. Išlaikymo prievolė yra tęstinio pobūdžio turtinė prievolė, nuo to, kada prievolė

⁶⁷ „Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas“, TAR, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.24AE999C1EDD/TAIS_154551

⁶⁸ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

⁶⁹ Valentinas Mikelėnas, *supra* note, 7: 409.

atsiranda ir laikoma pasibaigusia gali priklausyti ne tik teisinio santykio šalių, bet ir trečiųjų asmenų, nesančių šio santykio dalyviais, turinės teisės ir interesai.

Pagal CK 3.200 straipsnį išlaikymas priteisiamas nuo teisės į išlaikymą atsiradimo dienos, tačiau išlaikymo įsiskolinimas negali būti išieškotas daugiau kaip už trejus metus iki ieškinio pareiškimo dienos.⁷⁰ Šiame straipsnyje nėra nustatyta, kad ši norma taikytina tik tėvų pareigai išlaikyti nepilnamečius vaikus. Minėtas straipsnis įtvirtintas CK trečios knygos skirsnyje, reglamentuojančiame vaikų ir tėvų tarpusavio išlaikymo pareigas, todėl sistemiskai aiškinant CK normas, CK 3.200 straipsnis taikytinas nustatant tiek nepilnamečių vaikų, tiek ir tėvų teisės į išlaikymą atsiradimo momentą ir įsiskolinimo išieškojimo terminą.

Pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti tėvus atsiradimas priklauso nuo tam tikrų teisinių faktų visumos. Objektiviūs teisiniai faktai – tėvų nedarbingumas ir pareigą teikti išlaikymą turinčio vaiko pilnametystės amžiaus suėjimas. Šiuos faktinius duomenis galima nustatyti ir patvirtinti atitinkamais dokumentais ir paprastai neturėtų būti sudėtinga, pavyzdžiui, nedarbingumą patvirtintų darbingumo lygio pažyma ar neįgaliojo pažymėjimas, pilnametystę - asmens dokumentas (kartu pažymėtina, kad CK 3.205 straipsnio 1 dalyje nustatyta „nedarbingumo“ sąvoka ir su tuo susiję probleminiai klausimai bus detalai analizuojami kitame darbo skyriuje). Specifiška tai, kad teisės į išlaikymą atsiradimas siejamas ne tik su objektyviais kriterijais, bet su tėvų paramos reikalingumu, kuris kiekvienu atveju vertintinas individualiai. Neužtenka to, kad tėvas būtų nedarbingas ir kad jo vaikas, turintis pareigą teikti išlaikymą, būtų sulaukęs pilnametystės, dar turi būti nustatytas ir tėvų išlaikymo teikimo būtinumas. Nėra jokio objektyvaus kriterijaus, kuriuo remiantis galima teigti, kad asmeniui reikalinga parama (išlaikymas). Todėl paramos reikalingumas – subjektyvus ir įrodinėtinas dalykas, nes sąlygotas ne tik gaunamų pajamų, bet išlaidų, tenkinant subjektyvius asmens poreikius, ir nustatytinas tik įvertinus visas aplinkybes. Pavyzdžiui, pagal Šiaulių apygardos teismą vien tik mažos pensijos gavimas, jei jos užtenka būtiniausiems poreikiams patenkinti, nebūtų pagrindas tenkinti ieškinį dėl išlaikymo priteisimo iš pilnamečio vaiko.⁷¹ Gali susidaryti situacija, kai tėvas yra nedarbingas, tačiau jo pajamos pakankamos save išlaikyti. Tokiu atveju jis neįgyja teisės į išlaikymą, o jo pilnamečiam vaikui neatsiranda išlaikymo pareiga. Ilgainiui, pablogėjus sveikatai, patiriant papildomų būtinų pragyvenimui išlaidų, kai gaunamų pajamų neužtenka šioms išlaidoms apmokėti, toks asmuo, anksčiau neturėjęs teisės į išlaikymą, tokią teisę įgytų. Taigi, išlaikymo pareigos atsiradimo momentas sietinas su faktinių teisinių aplinkybių – objektyvių (tėvo nedarbingumas, vaiko amžius) ir subjektyvių (išlaikymo reikalingumas) visuma. Tėvas teisę į išlaikymą įgyja tik paramos

⁷⁰ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

⁷¹ „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-707-357/2015“, žiūrėta 2021 m. vasario 6 d., <https://www.infolex.lt/tp/1140936>

reikalingumo atveju, t. y. tėvo teisė į išlaikymą atsiranda tuomet, kai toks asmuo nebepajėgus pats save išlaikyti. Teisė į išlaikymą neatsiranda, jei asmuo gali save išlaikyti. Nes „nedarbingi, tačiau pakankamai lėšų gyventi turintys tėvai (gaunantys pakankamą pensiją, turintys santaupų, kitokio turto ir pan.) teisės į išlaikymą neįgyja.“⁷² Tokiais atvejais vaikams neatsiranda pareiga išlaikyti savo tėvus.

CK nustatytas sutrumpintas trejų metų, skaičiuojant nuo ieškinio pareiškimo dienos, ieškinio senaties terminas ieškiniams dėl išlaikymo įsiskolinimo. Tai reiškia, kad tėvams iš jų pilnamečių vaikų gali būti priteisiamas išlaikymo įsiskolinimas nuo teisės į išlaikymą atsiradimo dienos, tačiau įsiskolinimas nebus priteisiamas daugiau kaip už trejus metus iki ieškinio pareiškimo dienos. Reikalavimas dėl išlaikymo įsiskolinimo yra retroaktyvus pobūdžio, todėl nustatant teisiškai reikšmingus faktus dėl CK 3.200 straipsnio taikymo turi būti remiamasi tuo metu egzistavusiomis faktinėmis aplinkybėmis.⁷³ Tėvai turėtų įrodinėti teisės į išlaikymą atsiradimo momentą ir išlaikymo reikalingumą iki ieškinio pareiškimo. Tuo tarpu, pavyzdžiui, Prancūzijos teisėje išlaikymas gali būti mokamas nuo teismo proceso pradžios, išlaikymo pareigos tikslas – palengvinti neatidėliotiną ir skubų pagalbos poreikį ir pagal bendrą taisyklę negalima reikalauti išlaikymo, siekiant retrospektyviai padengti praeities išlaidas; Prancūzijos teismai laikosi požiūrio, kad nereikalavimas išlaikymo tuo metu, kai išlaikymas buvo reikalingas, yra atsisakymas teisės gauti išlaikymą ir įrodymas, kas asmuo galėjo gyventi iš savo išteklių.⁷⁴

Tokia pozicija dėl išlaikymo priteisimo momento laikytina pagrįsta. Jei tėvas, kuriam reikalingas išlaikymas, nesikreipia su reikalavimu tiesiogiai į pilnamečius vaikus arba į teismą, tuo momentu, kai jam reikalingas išlaikymas, ne visada yra galimybė žinoti apie išlaikymo reikalingumą ir būtinumą. Tik pats asmuo sprendžia, ar jam pakanka išteklių būtinausiems poreikiams patenkinti, todėl jis teisė į išlaikymą turėtų įgyvendinti nedelsdamas, tuo metu, kada atsiranda papildomo išlaikymo būtinybė. Sutiktina su autorių dėstoma pozicija, kad tėvų išlaikymo pareigos tikslas – suteikti reikiamą ir būtiną išlaikymą nedelsiant, tuo metu kada išlaikymo reikia, nes būtent išlaikymo poreikis ir lemia teisės į išlaikymą atsiradimą. Todėl, manytina, kad CK 3.200 straipsnio nuostata, kad išlaikymas priteisiamas nuo teisės į išlaikymą atsiradimo dienos ir išlaikymo įsiskolinimas negali būti išieškotas daugiau kaip už trejus metus iki ieškinio pareiškimo dienos, neturėtų būti taikoma išlaikymo tėvams iš jų pilnamečių vaikų priteisimo bylose. Šiais atvejais teisingiausia būtų, kad išlaikymas būtų priteisiamas nuo kreipimosi dėl išlaikymo teikimo į pilnametį vaiką arba į mediaciją dėl šalių ginčo dėl išlaikymo teikimo vykdantį subjektą arba į teismą dienos.

⁷² Valentinas Mikelėnas, *supra* note, 7: 409.

⁷³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-288-378/2017“, žiūrėta 2021 m. vasario 6 d., <https://www.infollex.lt/tp/1495821>

⁷⁴ Mika Oldham, *supra* note, 10: 148.

Vienas iš prievolės pasibaigimo pagrindų – prievolės skolininko ar kreditoriaus mirtis (CK 6.128 straipsnis).⁷⁵ Šiuo atveju akivaizdu, kad mirus kreditoriui – asmeniui turėjusiam teisę gauti išlaikymą, prievolė pasibaigia. Bet kaip yra tuo atveju, kai miršta skolininkas? Minėta, išlaikymo pareiga yra asmeninio pobūdžio ir ją gali vykdyti tik pats skolininkas.

CK 3.194 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad kai asmuo, iš kurio buvo priteistas išlaikymas, mirė, išlaikymo pareiga pereina jo įpėdiniams, kiek leidžia paveldimas turtas, nesvarbu, koks palikimo priėmimo būdas pagal CK penktosios knygos normas.⁷⁶

LAT, nagrinėdamas ginčą dėl pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti savo tėvus bei teisės į palikimo privalomąją dalį reglamentavimo yra nurodęs, kad CK 3.194 straipsnio 5 dalyje, kurioje nustatytas išlaikymo pareigos perėjimas, ją turėjusiam asmeniui mirus, įstatymų leidėjas nekonkretizavo, ar ši norma taikytina sprendžiant vaikų ar tėvų išlaikymą; aiškinant šią teisės normą būtina atsižvelgti į aukštesnės galios teisės akto – Konstitucijos – normų nuostatas dėl nagrinėjamų teisinių santykių, šią teisės normą būtina sistemiškai įvertinti visų teisės normų, reglamentuojančių tėvų ir vaikų tarpusavio išlaikymą, kontekste.⁷⁷ Teismas minėtoje byloje pažymėjo, kad „kitos išlaikymą reglamentuojančios teisės normos nesprendžia paramos reikalingų tėvų išlaikymo teikimo klausimų, kylančių mirus išlaikymą teikusiam vaikui. Tuo tarpu analogiška situacija, susidaranti, kai miršta buvusį sutuoktinį išlaikęs asmuo, įstatyme reglamentuojama – tokiu atveju išlaikymo pareiga pereina jo įpėdiniams, kiek leidžia paveldimas turtas (CK 3.72 straipsnio 12 dalis). Įvertinusi tai, kad Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 38 straipsnio normų įtaką su šeimos ryšiais susijusių teisinių santykių reglamentavimui, remdamasis teisingos ir darnios visuomenės siekiu, valstybės socialine orientacija, jau ne kartą pabrėžė šeimos ryšių vertingumą, iš šių ryšių kylančių tėvų ir vaikų pareigų abipusiškumą, teisėjų kolegija daro išvadą, kad CK 3.194 straipsnio 5 dalis taikytina sprendžiant tiek vaikų, tiek tėvų išlaikymo klausimus, mirus išlaikymą teikusiamam.“⁷⁸

Nors asmeninės turtinės pareigos išlaikyti tėvus negalima perleisti kitiems asmenims, tačiau mirus išlaikymą teikusiam asmeniui, vadovaujantis aukščiau išdėstytomis nuostatomis – sisteminiu CK trečios knygos „Šeimos teisė“ normų aiškinimu, vaikų ir tėvų pareigų abipusiškumo principu, socialiai labiau pažeidžiamų asmenų apsaugos būtinumu, išlaikymas yra toliau užtikrinamas paramos reikalingiems, finansiškai labiau pažeidžiamiems asmenims. Šiuo atveju išlaikymo pareiga nėra perleidžiama, ši pareiga pereina mirusio asmens, tekusio išlaikymą savo tėvui, įpėdiniams.

⁷⁵ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-183/2009“, žiūrėta 2021 m. vasario 6 d., <https://www.infolex.lt/tp/119776>

⁷⁸ *Ibid.*

Italijos civiliniame kodekse aiškiai nustatytas išlaikymo prievolės pasibaigimas. Pagal Italijos civilinio kodekso 448 straipsnį išlaikymo pareiga baigiasi mirus išlaikymo pareigą turėjusiam asmeniui.⁷⁹ Taigi, priešingai nei Lietuvoje, tokiu atveju išlaikymo nebėra teikiamas. Tuo tarpu Prancūzijos civilinio kodekso V skyriuje „Įsipareigojimai, kylantys iš santuokos“, kuriame įtvirtinta vaikų pareiga išlaikyti tėvus, nėra atskirai reglamentuojamas išlaikymo prievolės pabaigos momentas,⁸⁰ todėl laikytina, kad išlaikymo prievolė baigiasi bendrais prievolių pasibaigimo pagrindais.

Apibendrinant, išlaikymo prievolės atsiradimas siejamas su tam tikrų teisinių faktų visuma: skolininkas (vaikas) turi būti sulaukęs pilnametystės, kreditorius (tėvas) turi būti nedarbingas ir reikalingas paramos (išlaikymo). Išlaikymo prievolė baigiasi mirus kreditoriui (tėvui), o mirus prievolės skolininkui (pilnamečiam vaikui), išlaikymo pareiga paveldėto turto apimtyje pereina mirusiojo įpėdiniams, vadovaujantis CK sisteminiu aiškinimu bei vaikų ir tėvų pareigų abipusiškumo principu, socialiai labiau pažeidžiamų asmenų apsaugos būtinumu.

⁷⁹ „Italijos civilinis kodeksas“, žiūrėta 2021 m. vasario 4 d., http://www.jus.unitn.it/cardozo/obiter_dictum/codciv/Lib1.htm

⁸⁰ „Prancūzijos civilinis kodeksas“, *supra* note, 51.

2. PAREIGOS IŠLAIKYTI TĖVUS REALIZAVIMO SĄLYGOS

Išlaikymo prievolės subjektai – tėvai, tam kad realizuotų teisę į išlaikymą, turi atitikti tam tikrus kriterijus. Iš CK 3.205 straipsnio 1 dalies, pagal kurią pilnamečiai vaikai privalo išlaikyti savo nedarbingus ir paramos reikalingus tėvus, matyti, kad tėvai turi teisę į išlaikymą esant dviem sąlygoms: viena sąlyga – tėvai turi būti nedarbingi, kita sąlyga – tėvams yra reikalinga parama. Tik nustatius šias sąlygas pilnamečiai vaikai turi įstatyminę pareigą išlaikyti savo tėvus. Toks aiškinimas, kad abi šios sąlygos yra privalomos, grindžiamas loginiu ir lingvistiniu minėtos CK įtvirtintos teisės normos aiškinimu. Analogiškas teisinis reglamentavimas buvo nustatytas SŠK, o būtent, nustatyta, kad vaikai privalo rūpintis tėvais ir teikti jiems paramą; išlaikyti nedarbingus, paramos reikalingus tėvus yra jų pilnamečių vaikų pareiga (SŠK 91 straipsnio 1, 2 dalys).⁸¹

2..1. Nedarbingumas, kaip teisės į išlaikymą privalomoji sąlyga

Lietuvių kalbos žodyne nurodyta, kad „nedarbingas“ – tai netekęs darbingumo, negalintis dėl ligos ar senatvės dirbti.⁸² Remiantis tokiu aiškinimu, prie nedarbingų asmenų priskirtume asmenis, negalinčius dirbti dėl savo sveikatos būklės – ligos ar sveikatos sutrikimo arba dėl tam tikro amžiaus – senatvės.

Teisės doktrinoje, aptariant vaikų pareigą išlaikyti nedarbingus tėvus, nurodoma, kad nedarbingi tėvai – tai arba senatvės pensininkai, arba neįgalūs (nedarbingi dėl invalidumo) asmenys.⁸³ Toks aiškinimas formuojamas ne tik doktrinoje, bet ir teismų praktikoje.⁸⁴ Taigi, tėvas, reikalaujantis išlaikymo iš pilnamečio vaiko, turinčio pareigą teikti išlaikymą, turi būti sulaukęs tam tikro - pensinio amžiaus arba jam turi būti nustatytas neįgalumas. Nedarbingumo sąlyga laikytina objektyviu kriterijumi, nustatant, ar asmuo turi teisę į išlaikymą, nes ar asmuo nedarbingas dėl ligos ar senatvės galima nustatyti remiantis tam tikrais objektyviais požymiais. Gali atrodyti, kad čia nekyla didesnių problemų, tačiau nagrinėjant nedarbingumo aspektą susiduriama su šios sąvokos neaiškumu, pirmiausia dėl to, kad CK nėra pateiktas sąvokos „nedarbingas“ apibrėžimas, o kituose įstatymuose nustatyta nedarbingumo sąvoka nesutampa su teisės doktrinoje ir teismų praktikoje vartojama sąvoka „nedarbingas“.

Pažymėtina, kad sąvokos „nedarbingas“, „nedarbingumas“ vartojama ir kituose CK trečios knygos „Šeimos teisė“ straipsniuose. Pavyzdžiui, CK reglamentuojant buvusių sutuoktinių tarpusavio išlaikymą, nustatyta prezumpcija, kada sutuoktiniui reikalingas išlaikymas, prie tokių

⁸¹ „Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas“, *supra note*, 67.

⁸² Lietuvių kalbos žodynas, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., <https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/N/nedarbingumas>

⁸³ Valentinas Mikelėnas, *supra note*, 7: 409.

⁸⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 29d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-886/2003“, *supra note*, 28.

atvejų priskiriant nedarbingumą dėl amžiaus ar sveikatos būklės (CK 3.72 straipsnio 2 dalis).⁸⁵ Tuo tarpu kituose CK straipsniuose, įtvirtinta, kaip ir mūsų nagrinėjamu atveju, tik „nedarbingo“ asmens ar „nedarbingumo“ sąvoka, jos smulkiau nedetalizuojant (pavyzdžiui, CK 3.53 straipsnio 3 dalis, 3.86 straipsnio 3 dalis ir kt.). Ar galima daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas, kai kur nustatydamas sąvoką „nedarbingas dėl amžiaus ar sveikatos būklės“, kai kur – tik „nedarbingas“, pastaruoju atveju siekė išplėsti šią sąvoką, įtraukiant į šios sąvokos apibrėžimą visus be išimties galimus nedarbingumo atvejus? Bet ar toks išplėstinis sąvokos „nedarbingas“ aiškinimas atitiktų Konstitucijos nuostatas, kad vaikai turi globoti tėvus senatvėje?

Pirmiausia aptarsime galimus nedarbingumo dėl sveikatos ir nedarbingumo dėl amžiaus atvejus, o tada panagrinėsime kitus galimus nedarbingumo atvejus.

2.1.1. Nedarbingumas dėl sveikatos

Vienas iš atvejų, kuomet asmuo gali būti laikomas nedarbingu – tai asmens negalėjimas dirbti dėl sveikatos. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme (toliau – NSIĮ) įtvirtinta darbingumo lygio sąvoka. Darbingumo lygis apibrėžiamas kaip asmens pajėgumas įgyvendinti anksčiau įgytą profesinę kompetenciją ar įgyti naują profesinę kompetenciją arba atlikti mažesnės profesinės kompetencijos reikalaujančius darbus (NSIĮ 2 straipsnio 3 punktą); darbingumo lygis nustatomas asmenims nuo 18 metų iki senatvės pensijos amžiaus (NSIĮ 20 straipsnio 7 dalis); darbingumas įvertinamas procentais, jo lygis nustatomas 5 punktų intervalais (NSIĮ 20 straipsnio 1 dalis).⁸⁶ Vadovaujantis nurodytomis NSIĮ nuostatomis nėra tiksliai apibrėžtos nedarbingo asmens sąvokos, tačiau sprendžiant iš darbingumo lygio apibrėžimo, galėtume teigti, kad darbingumas siejamas su asmens pajėgumu įgyvendinti profesinę kompetenciją, taigi, tai iš esmės susijęs su asmens galimybe dirbti tam tikros kompetencijos darbą. Iki 2019 m. sausio 1 d. galiojusios redakcijos NSIĮ 20 straipsnio 7 dalyje buvo nustatyta, kad jei asmeniui nustatoma 0–25 procentų darbingumo, asmuo laikomas nedarbingu, t. y. asmuo negali dirbti arba gali dirbti tik pagal negalios pobūdį pritaikytoje darbo vietoje ar pritaikytomis darbo sąlygomis; jei asmeniui nustatoma 30–55 procentų darbingumo, asmuo laikomas iš dalies darbingu, t. y. asmuo gali dirbti pagal negalios pobūdį pritaikytoje darbo vietoje arba jam nebūtina pritaikyti darbo vietas; jei asmeniui nustatoma 60–100 procentų darbingumo, asmuo laikomas darbingu.⁸⁷ Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo Nr. I-2044 1, 2, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24 straipsnių, ketvirtojo ir penktojo skirsnių pavadinimų pakeitimo ir

⁸⁵ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

⁸⁶ „Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas“, TAR, žiūrėta 2021 m. vasario 4 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.199156E4E004/asr>

⁸⁷ *Ibid.*

įstatymo papildymo 20¹ straipsniu įstatymo 15 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad kituose teisės aktuose vartojamą sąvoką „nedarbingas asmuo“ atstoja sąvoka „asmuo, kuriam nustatytas 0–25 procentų darbingumo lygis“, sąvoką „iš dalies darbingas asmuo“ atstoja sąvoka „asmuo, kuriam nustatytas 30–55 procentų darbingumo lygis“.⁸⁸

Išanalizavus nurodytą teisinį reglamentavimą, darytina išvada, kad nagrinėjamu atveju į CK nustatytą nedarbingo asmens apibrėžimą patektų asmuo, kuriam nustatytas 0–25 procentų darbingumo lygis ir kuriam nėra sukakęs senatvės pensijos amžius, nes darbingumo lygis nustatomas asmenims iki senatvės pensijos amžiaus. Toks asmuo laikytinas nedarbingu Lietuvos Respublikos neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo Nr. I-2044 1, 2, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24 straipsnių, ketvirtojo ir penktojo skirsnių pavadinimų pakeitimo ir įstatymo papildymo 20¹ straipsniu įstatymo 15 straipsnio 4 dalies pagrindu. Suprantama, kad visiškas darbingumo netekimas riboja asmens galimybes verstis darbine veikla ir gauti iš šios veiklos pajamų. Asmuo, kuriam nustatytas didesnis nei 25 procentų darbingumo lygis negalėtų būti nagrinėjamo prievolinio santykio dalyviu, nes neatitiktų nedarbingo asmens apibrėžimo kriterijų ir būdamas iš dalies darbingu, gali dirbti tam tikromis sąlygomis. Kartu pažymėtina, kad įstatyme nustatytos sąlygos, kurioms esant nedarbingi asmenys įgyja teisę į socialinės apsaugos sistemos garantuojamas neįgalųjų pensijas, išmokas, kompensacijas, mokamas iš valstybės (savivaldybių) biudžetų, kitas lengvatas.

Pagal NSIĮ 18 straipsnio 1 dalį darbingumo lygį nustato Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Ši tarnyba asmenims, kuriems nustatomas darbingumo lygis, išduoda neįgaliojo pažymėjimus. Todėl manytina, kad asmuo, kuris reikalauja išlaikymo, turėtų turėti ir nedarbingumo lygį patvirtinantį neįgaliojo pažymėjimą, t. y. asmens nedarbingumas turėtų būti nustatytas teisės aktuose numatyta tvarka, išduodamas išduodant tai patvirtinantis dokumentas.

Teismų praktika bylose dėl išlaikymo tėvams iš pilnamečių vaikų priteisimo, sprendžiant asmeniui (tėvui) nustatyto nedarbingumo lygio ir asmens pripažinimo nedarbingu dėl sveikatos klausimą, nėra vienoda, nes teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai nedarbingu laikomas asmuo, kuris pagal aukščiau analizuotus teisės aktus nebūtų laikomas nedarbingu asmeniu. Kartu atkreiptinas dėmesys, kad nedarbingumo klausimu nagrinėti apygardų teismų sprendimai, o vienodą teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus formuoja Aukščiausiasis Teismas.⁸⁹ Pateiksime tokios nevienodos teismų praktikos pavyzdžių.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo Nr. I-2044 1, 2, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24 straipsnių, ketvirtojo ir penktojo skirsnių pavadinimų pakeitimo ir įstatymo papildymo 20-1 straipsniu įstatymas“, TAR, žiūrėta 2021 m. vasario 4 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7a1006c0792d11e8ae2bfd1913d66d57>

⁸⁹ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, Valstybės žinios 46, 851, (1994), TAR, žiūrėta 2021 m. vasario 4 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.522B3E415B52/asr>

Vienoje iš bylų Šiaulių apygardos teismas sprendė, kad „ieškovas atitinka įstatymo leidėjo įtvirtintą kriterijų „nedarbingas“, nes jam neterminuotai nustatytas 40 procentų darbingumas (CK 3.205 straipsnio 1 dalis).“⁹⁰ Nors minėtoje byloje ieškinys buvo atmestas neįrodžius paramos reikalingumo ir nustatčius, kad ieškovas – tėvas nevykdė savo, kaip tėvo pareigų vaikams, vis dėlto, atkreiptinas dėmesys, kad teismo vertinimas dėl asmens nedarbingumo nėra tikslus ir neatitinka galiojančių teisės aktų, pagal kuriuos nedarbingas asmuo – tai asmuo, kuriam nustatytas 0–25 procentų darbingumo lygis. Kitose bylose teismai pripažino, kad asmenys, kuriems nustatytas atitinkamai 50 proc. ir 40 proc. darbingumo lygis, yra iš dalies darbingi, todėl objektyviai gali užsidirbti lėšų pragyvenimui savo jėgomis.⁹¹

Apibendrinant, tik tuo atveju, jei Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos asmeniui nustato 0–25 procentų darbingumo lygį, jis laikytinas nedarbingu, ir atitinka vieną iš teisės į išlaikymą iš savo pilnamečių vaikų realizavimo sąlygų. Akivaizdu, kad tokio asmens galimybės gauti pajamas yra apribotos. Asmeniui nustatytas didesnis nei nurodytas darbingumo lygis nesuteikia teisės į išlaikymą, kartu pripažintina, kad šie asmenys, būdami iš dalies darbingi ir galintys tam tikra apimtimi dirbti, turi galimybes gauti darbinių pajamų pragyvenimui.

2.1.2. Nedarbingumas dėl amžiaus

Teisės doktrinoje tėvas laikomas nedarbingu, kai jis yra sulaukęs senatvės pensijos amžiaus.⁹² Pagal aukščiau minėtą žodyne pateikiamą nedarbingo asmens sąvokos aiškinimą, nedarbingas asmuo – tai ir dėl senatvės negalintis dirbti asmuo. Pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 38 straipsnio 7 dalį vaikai privalo globoti savo tėvus senatvėje.

Kokio amžiaus sulaukęs asmuo laikomas senatvės sulaukusi asmeniu ir ar iš tiesų senatvės pensijos sulaukęs asmuo visais atvejais laikytinas negalinčiu dirbti dėl senatvės asmeniu?

„Pagal Jungtinių Tautų (JT) rekomendaciją senatvės slenksčiu laikoma 60 metų, o pagal Pasaulio sveikatos organizaciją (PSO) 65 metų amžiaus riba.“⁹³

Lietuvoje pensinio amžiaus nustatymo klausimus reglamentuoja Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymas (toliau – SDPI). Pensinis amžius kasmet kinta, todėl jis kiekvienu konkrečiu atveju nustatytinas pagal SDPI 7 priedo „Senatvės pensijos amžiaus lentelę“,

⁹⁰ „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-371-856/2020“, *supra* note 31.

⁹¹ „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. sausio 12 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-1081-302/2011“, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., <https://www.infollex.lt/tp/333144>, „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-924-340/2013“, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., <https://www.infollex.lt/tp/701946>

⁹² Valentinas Mikelėnas ir kt., *supra* note 59.

⁹³ Agnė Garlauskaitė, Rasa Zabarauskaitė, „Lietuvos gyventojų senėjimą lemiančių veiksnių analizė“, *Mokslas – Lietuvos Ateitis / Science – Future of Lithuania* 7, 2 (2015): 200, <https://journals.vgtu.lt/index.php/MLA/article/view/2660/2173>

pagal kurią šiuo metu pensinis amžius yra: vyrų 64 metai 2 mėn. ir moterų 63 metai 4 mėn. Pagal SDPI 15 straipsnį senatvės pensijos amžius nuo 2026 m. sausio 1 d. nustatomas 65 metai.⁹⁴

Taigi, Lietuvoje senatvės pensijos amžius beveik sutampa su tarptautinių organizacijų nurodomu senatvės amžiumi, todėl pagrįstai galėtume asmens senatvės pensijos amžių laikyti senatvės amžiumi. Pagal galiojančius įstatymus pensinio amžiaus sulaukęs asmuo įgyja teisę į socialinio draudimo senatvės pensiją ar socialinio draudimo pensiją neįgaliajam, t. y. tam tikrą valstybės socialinį aprūpinimą. Tačiau SDPI ar kituose įstatymuose nėra nurodyta, kad senatvės pensijos sulaukęs asmuo yra nedarbingas dėl amžiaus. Priešingai, pensinio amžiaus sulaukęs asmenys gali būti darbo rinkos dalyviai. Kone kas aštuntas senatvės pensijos amžiaus sulaukęs gyventojas vis dar dirba.⁹⁵ Todėl senatvės pensijos amžiaus sulaukusius asmenis laikyti nedarbingais asmenimis būtų ne visiškai tikslu, nors, kita vertus, tikėtina, kad šių asmenų galimybės dirbti yra mažesnės lyginant su jaunesnio amžiaus asmenimis.

Lietuvos teismai, aiškinant CK 3.205 straipsnyje įtvirtintą nedarbingo asmens sąvoką, prie nedarbingų asmenų vienareikšmiškai priskiria pensinio amžiaus sulaukusius asmenis, tokia teismų praktika nekinta, o ir manytina, kad labiausiai atitinka Konstitucijoje įtvirtintą pareigos globoti tėvus senatvėje aiškinimą. Pavyzdžiui, LAT vienoje iš bylų konstatavo, kad „ieškovė yra sulaukusi senatvės pensijinio amžiaus, o tai reiškia, jog yra nedarbinga dėl savo amžiaus, dėl to socialinio draudimo prasme ieškovė įgijusi teisę į nedarbingų asmenų pensijinį aprūpinimą.“⁹⁶ Kadangi vadovaujantis Konstitucija tėvų globa (išlaikymas) siejama su tėvų amžiumi – senatve, todėl negalima CK 3.205 straipsnio 1 dalyje nustatytos nedarbingumo sąvokos vertinti siaurai, šios normos taikymo sričiai priskiriant tik nedarbingus asmenis NSIĮ prasme. Manytina, kad įstatymų leidėjas, įtvirtindamas tėvų teisės į išlaikymą vieną iš įgyvendinimo sąlygų – nedarbingumą, galimai siekė užtikrinti socialiai ir finansiškai pažeidžiamų asmenų ne tik nedarbingų dėl sveikatos, bet ir sulaukusių pensinio amžiaus, interesus ir gerovę. Tokios pozicijos, minėta, laikosi ir teismų praktika, kuri šiuo klausimu vienareikšmiška - senatvės pensininkai priskirtini prie nedarbingų asmenų, turinčių teisę į išlaikymą,⁹⁷ tokia pozicija neabejotinai pagrindžiama Konstitucijos 38 straipsnio 7 dalies nuostata.

Kaip reikėtų vertinti tuos atvejus, kai asmeniui skiriama išankstinė senatvės pensija ir jam reikalingas išlaikymas? Ar tokiu atveju asmuo neįgyja teisės į pilnamečio vaiko teikiamą

⁹⁴ „Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymas“, TAR, žiūrėta 2021 m. vasario 4 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A7F77DF94F5D/asr>

⁹⁵ „Sodra“ atnaujina pensijas – daliai gavėjų jos didės“, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos interneto svetainė, skiltis „Naujienos“, žiūrėta 2021 m. vasario 4 d., <https://www.sodra.lt/lt/naujienos/sodra-atnaujina-pensijasdaliai-gaveju-jos-dides->

⁹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 29d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-886/2003“, *supra* note, 28.

⁹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-93/2001“, LAT, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., <https://www.infolex.lt/tp/11941>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-340/2003“, LAT, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., <https://www.infolex.lt/tp/8657>

išlaikymą, nes nėra sulaukęs tinkamo amžiaus? Išankstinė senatvės pensija skiriama iki asmuo sukanka senatvės pensijos amžių, jei kreipimosi dėl išankstinės senatvės pensijos dieną asmuo atitinka tam tikras sąlygas: iki nustatyto senatvės pensijos amžiaus jam yra likę ne daugiau kaip 5 metai; turi būtinaį stažą senatvės pensijai skirti, negauna kitų socialinio draudimo, valstybinių, šalpos pensijų ir atitinka kitas sąlygas (SDPI 20 straipsnio 1 dalis)⁹⁸. Manytina, kad šių asmenų situacija neturėtų iš esmės skirtis nuo pensinio amžiaus sulaukusių asmenų, nes jų padėtis panaši tiek dėl amžiaus, tiek dėl paskirtos pensijos. Tačiau formaliai vertinant, jei asmeniui paskiriama išankstinė senatvės pensija ir jam reikalinga parama, jis negalėtų reikalauti pilnamečių vaikų išlaikymo, kadangi nepatektų nei į vieną aukščiau nagrinėtų ir teisės doktrinoje bei teismų praktikoje taikomų nedarbingumo apibrėžimų – išankstinę senatvės pensiją gaunantis asmuo nėra nedarbingas pagal NSIĮ, nėra ir sulaukęs senatvės pensijos amžiaus pagal SDPI. Taigi, tokiu atveju teisės į išlaikymą jis neįgytų.

Ar tėvas, kuris nėra laikomas nedarbingu pagal aptartus kriterijus, tačiau nedirba, nes ilgą laiką negali rasti darbo, turi teisę į vaikų teikiamą išlaikymą? Asmenų, kurie yra ilgalaikiai bedarbiai, t. y. kurių nedarbo trukmė ilgesnė kaip 12 mėnesių,⁹⁹ situacija gali iš esmės skirtis nuo pensinio amžiaus asmenų, nes tokie asmenys, dažnai būdami jaunesnio amžiaus, turi nepalyginamai didesnes galimybes darbo rinkoje nei asmenys, kuriems iki pensinio amžiaus liko 5 metai. Esant dabartiniam įstatyminiam reglamentavimui būtų sudėtinga ilgalaikius bedarbius priskirti prie nedarbingų asmenų – toks asmuo nelaikytinas nedarbingu pagal NSIĮ ar dėl savo amžiaus. Viena vertus, kiekviena situacija vertintina individualiai, todėl nustačius rimtas ir objektyvias ilgalaikės bedarbystės priežastis, tokių asmenų vertinimas kaip nedarbingų (nedirbančių) asmenų CK 3.205 straipsnio 1 dalies kontekste galėtų būti pateisinamas teisingumo protingumo ir sąžiningumo principais (CK 1.5 straipsnio 4 dalis). Kita vertus, esant galiojančiam teisiniam reglamentavimui ir suformuotai tuo klausimu teismų praktikai, išlaikymo priteisimas tiek išankstinę senatvės pensiją gaunančiam, tiek ilgalaikiam bedarbiui, nebūtų įmanomas. Be to, šių asmenų išlaikymo pareigos nustatymas jų pilnamečiams vaikams nevysiškai atitiktų Konstitucijos 38 straipsnio 7 dalies nuostatas ir pernelyg išplėstą konstitucinę vaikų pareigą globoti tėvus senatvėje bei paneigtų pilnamečių, veiksnų asmenų asmeninę atsakomybę už savo gyvenimą.

Pažymėtina, kad nei Italijos, nei Prancūzijos civiliniuose kodeksuose pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus nėra siejama su nedarbingu. Prancūzijos civilinio kodekso 205 straipsnyje, nustatant, kad vaikai turi pareigą išlaikyti paramos reikalingus tėvą ir motiną,¹⁰⁰ išlaikymo pareiga

⁹⁸ „Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymas“, *supra* note, 94.

⁹⁹ „Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymas“, TAR, žiūrėta 2021 m. vasario 4 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/422c8b5042b811e6a8ae9e1795984391/asr>

¹⁰⁰ „Prancūzijos civilinis kodeksas“, *supra* note, 54.

siejama su tėvo išlaikymo poreikiu. Taip pat ir pagal Italijos civilinio kodekso 438 straipsnio 1 dalį alimentų gali prašyti tik tie, kuriems reikia išlaikymo ir kurie negali patys pasirūpinti išlaikymu.¹⁰¹ Italijos, panašiai kaip ir Prancūzijos teisėje, nėra nustatyta, kad išlaikymo gali reikalauti neįgalus, senatvės pensijos sulaukęs ar nedarbingas tėvas, o išlaikymo reikalavimo teisė siejama su išlaikymo poreikiu ir negalėjimu pačiam pasirūpinti išlaikymu.

Kai kurie autoriai CK įtvirtintą nedarbingumo kriterijų, pagal kurį teisę į išlaikymą turi tik neįgalieji ir pensinio amžiaus sulaukę asmenys, vertina kritiškai ir abejoja šio kriterijaus įvedimo tikslingumu, argumentuodami tuo, kad susiaurinama konstitucinė pareiga globoti tėvus; o šios normos skirtos neleisti susidaryti situacijai, kai dėl socialinių rizikų netekę galimybių save išlaikyti tėvai būtų ignoruojami vaikų; net ir nesulaukę senatvės pensijos amžiaus ar nesantys nedarbingi dėl neįgalumo tėvai gali netekti pajamų ir būti reikalingi išlaikymo, pavyzdžiui, pradedant darbą; nedarbingumo sąlygos atsisakyta priteisiant išlaikymą sutuoktiniui ar buvusiam sutuoktiniui; kitos Europos valstybės remiasi faktiniu išlaikymo reikalingumu, o ne formaliais kriterijais.¹⁰²

Su tokiais argumentais sutiktina tik iš dalies. Konstitucijoje įtvirtinta pareiga globoti tėvus senatvėje labiau siejama su tėvų amžiumi (senatve), o ne su tėvų sveikatos būkle ar sunkia jų turtine padėtimi. Todėl CK norma, nustatanti, kad išlaikomi nedarbingi tėvai, kai šios normos aiškinimas teismų praktikoje formuojasi ta kryptimi, kad nedarbingais tėvais laikomi tiek dėl sveikatos, tiek pensinio amžiaus sulaukę asmenys, niekaip nesusiaurina Konstitucijoje įtvirtintos pareigos globoti tėvus senatvėje. Priešingai, jei nedarbingais asmenimis laikome tiek senatvės pensijos sulaukusius asmenis, tiek ir nedarbingus dėl sveikatos asmenis, konstitucinė norma aiškinama plečiamai, nes tokiu atveju išlaikymo pareiga apima ne tik senatvės sulaukusius tėvus, bet ir nedarbingus dėl sveikatos tėvus. Tačiau Konstitucinę normą aiškinant siaurai – išlaikymo prievolės subjektais paliekant tik senatvės pensijos sulaukusius asmenis, kita labiau socialiai ir finansiškai pažeidžiamų asmenų grupė, dažnai reikalinga paramos, - asmenys nedarbingi dėl sveikatos, liktų neapsaugoti. Paramos tokiems asmenims teikimas galėtų būti grindžiamas teisės išlaikyti tėvus prigimtimi ir ypatingai vertingais tėvų ir vaikų ryšiais, vaikų ir tėvų teisių ir pareigų abipusiškumo ir solidarumo principais. Kita vertus nustatant vaikų pareigą išlaikyti tėvus visais atvejais, pavyzdžiui tėvams praradus darbą, būtų ne tik pernelyg nepagrįstai išplečiama konstitucinės normos taikymo apimtis, bet ir paneigiama Konstitucinio Teismo nutarimuose minima asmeninė atsakomybė už savo gyvenimą.¹⁰³ Todėl CK atsisakyti nedarbingumo, kaip

¹⁰¹ „Italijos civilinis kodeksas“, *supra* note, 79.

¹⁰² Kristina Ambrazevičiūtė, „Turtinė parama išlaikymo reikalingiems vyresnio amžiaus žmonėms: civilinės teisės perspektyva“, *Teisės problemos* 1, 75, (2012): 107-108.

¹⁰³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *supra* note, 27.

vienos iš tėvų teisės į išlaikymą realizavimo sąlygos, nereikėtų, vis dėlto, CK nuostata tikslinga, aiškiai įtvirtinant, kokie asmenys laikytini nedarbingais CK 3.205 straipsnio 1 dalies aiškinimo kontekste.

Apibendrinant, CK 3.205 straipsnyje įtvirtintą sąvoką „nedarbingas“ apibrėžti yra sudėtinga dėl to, kad teismų praktikoje bei teisės doktrinoje šios sąvokos aiškinimas skiriasi nuo įstatymuose įtvirtintos šios sąvokos apibrėžimo. LAT praktikoje bei teisės doktrinoje nurodoma, kad nedarbingas – tai arba dėl sveikatos arba dėl pensinio amžiaus negalintis dirbti asmuo, tokia nuostata vadovaujasi ir žemesnės instancijos teismai. Pagal galiojantį įstatyminį reglamentavimą (NSII) prie nedarbingų asmenų priskirtini asmenys, kuriems nustatytas tam tikras nedarbingumo lygis. Tačiau vadovaujantis Konstitucija, sisteminiu teisės normų aiškinimu, prie asmenų, turinčių teisę į išlaikymą priskirtini ir senatvės pensinio amžiaus sulaukę asmenys. Tačiau kiti asmenys, pavyzdžiui, išankstinės senatvės pensijos gavėjai, ilgalaikiai bedarbiai, t. y. nedirbantys asmenys, prie nedarbingų asmenų nepriskirtini. CK įtvirtinta nedarbingumo sąvoka, siekiant teisinio aiškumo, keistina, konkrečiai nurodant kas turi teisę į išlaikymą – nedarbingi ir sulaukę pensinio amžiaus asmenys.

2.2. Paramos reikalingumas, kaip teisės į išlaikymą privalomoji sąlyga

Kita CK įtvirtinta teisės į pilnamečių vaikų išlaikymą realizavimo sąlyga – paramos reikalingumas. Teisės doktrinoje sutinkama nuomonė, kad „nedarbingumas nėra lemiamas faktas, svarbiausia yra paramos reikalingumas. Pensinio amžiaus arba neįgalūs tėvai, gaunantys dideles pensijas ar turintys didelės vertės turto, iš kurio puikiai gali pragyventi, prievarta išsireikalauti išlaikymo neturi teisės, nes nėra paramos reikalingi.“¹⁰⁴ Su tokia nuomone sutiktina tik iš dalies, nes pagal galiojantį teisinį reglamentavimą nedarbingumas ir paramos reikalingumas yra nustatytos kaip dvi būtinos (privalomos) sąlygos, t. y. pagal CK 3.205 straipsnį pilnamečiai vaikai privalo išlaikyti *nedarbingus ir paramos reikalingus* tėvus. Todėl teigti, kad paramos reikalingumo sąlyga yra lemiamą nebūtų tikslu. Teisei į išlaikymą realizuoti būtinos abi CK nurodytos sąlygos – ir nedarbingumas, ir paramos reikalingumas. Nenustačius nedarbingumo sąlygos, vien tik paramos reikalingumas nebūtų pagrindas teikti išlaikymą tėvams. Nors, kaip jau buvo minėta, kai kurie autoriai ir siūlo atsisakyti nedarbingumo, kaip tėvų teisės į išlaikymą, sąlygos.

Kasacinis teismas, pasisakydamas dėl galimybės taikyti CK 3.205 straipsnio nuostatą, jeigu nedarbingiems tėvams pagal jų turtinę padėtį parama nereikalinga, nurodė, kad „pagal CK 3.205 straipsnio 1 dalį išlaikymas tėvams iš jų vaikų gali būti priteisiamas tik esant dviem

¹⁰⁴ Pranciškus Stanislavas Vitkevičius, *supra* note, 6: 247.

privalomoms sąlygoms kartu: tėvų nedarbingumui ir paramos reikalingumui.“¹⁰⁵ Todėl net ir nustčius ankstesniame skyriuje nagrinėtą objektyvią sąlygą – nedarbingumą, kiekvienu atveju būtina nustatyti dar vieną privalomąją sąlygą – paramos reikalingumą. Sutiktina su autorių dėstoma pozicija, kad tuo atveju, jei asmuo atitinka nedarbingumo kriterijų, tačiau jo pajamos ir turtas pakankami save išlaikyti, jis įstatyme įtvirtintos teisės į išlaikymą neįgyja.¹⁰⁶ Tokiu būdu užtikrinama, kad bus pasiekti teisės normos tikslai – užtikrinti ne tik socialiai, bet ir finansiškai labiausiai pažeidžiamų asmenų turtinius interesus gauti paramą iš jų pilnamečių vaikų.

Paramos reikalingumas gali būti suprantamas kaip nepakankamas lėšų pragyvenimui turėjimas. Nedarbingi tėvai, turintys pakankamai lėšų gyventi (gaunantys pakankamą pensiją, turintys santaupų, kitokio turto ir pan.), teisės į išlaikymą neturi.¹⁰⁷ Tai atitinka CK 3.205 straipsnyje įtvirtintą reglamentavimą, t. y. teisė į išlaikymą gali būti realizuojama tik asmeniui esant nedarbingam ir kartu reikalingam išlaikymo. Kyla klausimas, kokiais kriterijais remiantis sprendžina, kad tėvai yra reikalingi paramos (išlaikymo) ir kokios aplinkybės yra reikšmingos ir turi būti nustatytos bei įvertintos, o kokiais atvejais nelaikytina, kad tėvams būtina jų pilnamečių vaikų parama.

LAT aiškindamas civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymą, yra nurodęs, kad išlaikymo reikalingumas įstatymų siejamas su tuo, kad asmuo dėl objektyvių priežasčių neturi pajamų arba jų turi per mažai (nedarbingas dėl savo amžiaus (sulaukęs senatvės pensijos amžiaus) arba sveikatos būklės (neįgalus, invalidas), arba kitų svarbių priežasčių); priklausomai nuo konkretaus įstatymo reglamentuojamų santykių, išlaikymo sąvokos turinys gali turėti skirtingų aspektų.¹⁰⁸ Nustatant išlaikymo reikalingumą kaip juridinį faktą, svarbu nustatyti, ar turima lėšų (pajamų) ir ar pakanka jų pragyvenimui. Taip išlaikymo reikalingumas galėtų būti aiškinamas ir nagrinėjant pilnamečių vaikų pareigą išlaikyti savo tėvus, nustatant, ar tėvų gaunamos pajamos yra pakankamos tam, kad būtų galima tenkinti kasdienes būtiniausias poreikius ir būtų užtikrinamas tam tikras tėvų pragyvenimo lygis.

Nedarbingi arba sulaukę pensinio amžiaus asmenys paprastai turi teisę į valstybės socialinės apsaugos sistemos laiduojamas teises ir garantijas – pensijas, kompensacijas ir kitokią paramą,¹⁰⁹ „todėl, sprendžiant paramos reikalingumo klausimą, visuomet turi būti atsižvelgiama į

¹⁰⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-972/2002“, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., <https://www.infolex.lt/tp/10656>

¹⁰⁶ Valentinas Mikelėnas, *supra* note, 7: 409.

¹⁰⁷ Valentinas Mikelėnas ir kt., *supra* note, 59.

¹⁰⁸ „Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymą, apžvalga“, LAT, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., <https://www.infolex.lt/tp/59766>

¹⁰⁹ „Aš ar šeimos narys turi negalią“, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos interneto svetainė, žiūrėta 2021 m. vasario 4 d., <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-parama-kas-man-priklauso/as-ar-seimos-narys-turi-negalia> ir „Senatvės pensija“, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos interneto svetainė, žiūrėta 2021 m. vasario 4 d., <https://www.sodra.lt/lt/situacijos/informacija-gyventojams/noriu-gauti-pensija/senatves-pensija>

gaunamą pensiją.¹¹⁰ Be to, pagal Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo (toliau – PSPNGĮ) 2 straipsnio 9 punktą nepasiturintys gyventojai – bendrai gyvenantys asmenys arba vienas gyvenantis asmuo, kurie, įvertinus jų turimą turtą ir pajamas, šio įstatymo nustatyta tvarka turi teisę gauti piniginę socialinę paramą.¹¹¹ Įstatymas numato nepasiturintiems asmenims piniginės socialinės paramos iš savivaldybių biudžetų lėšų teikimą. Darytina išvada, kad valstybės socialinė apsaugos sistema laiduoja asmenims teisę gauti pensijas, kitas išmokas, o nepasiturintiems asmenims – ir paramą iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų. Tačiau net ir esant valstybės socialinės apsaugos sistemai, galimi tokie atvejai, kai valstybės ar savivaldybės mokamų pensijų, išmokų ar paramos nedarbingiems asmenims nepakanka šių asmenų pragyvenimui ir būtiniausiems (maisto, būsto, sveikatos priežiūros) poreikiams patenkinti.

Įstatymuose nenustatytas vienas objektyvus dydis, pagal kurį galima spręsti, kokia suma yra pakankama asmeniui save išlaikyti, o kokias pajamas gaunant jau pripažintina, kas asmeniui reikalinga parama. Nedarbingi tėvai neturėtų įrodinėti jų sunkios materialinės padėties kaip atitinkančios įstatymo, kuriuo reglamentuojama socialinė parama nepasiturintiems gyventojams, nuostatas. Pavyzdžiui, vienoje iš civilinių bylų ieškinį tenkinus iš dalies ir priteisus išlaikymą tėvui iš pilnamečio vaiko, atsakovas (kasatorius) kasacinį skundą grindė tuo, kad teismai netinkamai taikė ir aiškino Gyventojų pajamų garantijų įstatymo 10 straipsnį, kuriame nurodytas atvejis, kada asmeniui yra reikalinga materialinė parama; teigė, kad teismai neatsižvelgė į aplinkybę, kad ieškovo senatvės pensija yra tris kartus didesnė nei valstybėje teisės aktais nustatytas 1 MGL.¹¹² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, atsakydamas į minėtus kasatoriaus argumentus, nurodė, kad „Gyventojų pajamų garantijų įstatyme įtvirtinti tiek MGL, tiek valstybės nustatytas remiamų pajamų dydžiai yra skirti ne šalių teisiniams santykiams, o santykiams tarp fizinių asmenų ir valstybės. Materialiniai teisiniai santykiai, kylantys iš CK trečioje knygoje reglamentuojamų santykių, priklauso nuo šalių ir kitų asmenų materialinės padėties.“¹¹³ Panevėžio apygardos teismas šioje byloje argumentavo tuo, kad „tiek MGL, tiek valstybės nustatytas remiamų pajamų dydis yra valstybės teisės aktais nustatyti minimalūs pajamų dydžiai, pagal kuriuos valstybė garantuoja savo piliečiams teisę gauti materialinę paramą, jei šie dėl objektyvių aplinkybių laikinai neturi pajamų ir negali patenkinti minimalių poreikių. Aplinkybė, kad asmens pensija yra didesnė už nurodytuosius dydžius, kolegijos nuomone, neturi reikšmės sprendžiant, ar yra pilnamečio vaiko pareiga išlaikyti savo tėvą, nes CK 6.205 straipsnis šią pareigą sieja ne su valstybės prisiimtų

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-93/2001“, *supra* note, 34.

¹¹¹ „Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas“, TAR, žiūrėta 2021 m. vasario 4 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.3EEE59417F13/asr>

¹¹² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-340/2003“, *supra* note, 97.

¹¹³ *Ibid.*

įsipareigojimų savo piliečiams dydžiu, o su įrodinėjimu tokių aplinkybių, kaip išlaikymo gavėjo paramos reikalingumas, nedarbingumas, tėvų ir pilnamečių vaikų šeimyninė ir turtinė padėtis, kitos svarbios aplinkybės, visų pilnamečių vaikų išlaikyti savo tėvus pareigos vykdymas.“¹¹⁴ Taigi teismai aiškiai atribojo valstybės nustatytus pajamų dydžius, kurių pagrindu nustatoma, ar asmeniui reikalingos tam tikros valstybės pagalbos priemonės, ir asmeniui reikalingo išlaikymo dydį, kuris nustatytinas kiekvienu atveju individualiai ir priklauso nuo CK numatytų aplinkybių. Todėl vien tik tai aplinkybė, kad tėvo gaunamos pajamos viršija tam tikrus valstybės nustatytus minimalius dydžius nereiškia, kad tokiu atveju tėvui nėra reikalingas išlaikymas.

Šiuo metu galiojančiame Lietuvos Respublikos socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatyme įtvirtintas vienas iš socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklių - minimalių vartojimo poreikių dydis (MVPD) – rodiklis, nurodantis asmens išlaidų sumą eurais, reikalingą minimaliems asmens maisto ir ne maisto (prekių ir paslaugų) poreikiams patenkinti per mėnesį, kuris taikomas bazinės socialinės išmokos, šalpos pensijų bazės, tikslinių kompensacijų bazės ir valstybės remiamų pajamų dydžiams nustatyti.¹¹⁵ Minimalių vartojimo poreikių dydis nustatomas pagal formulę ir nuo 2021 m. sausio 1 d. yra patvirtintas 260 eurų minimalių vartojimo poreikių dydis.¹¹⁶ Šiuo dydžiu remiantis apskaičiuojamos kitos išmokos, tačiau šis dydis nėra pagrindas sprendžiant dėl išlaikymo asmeniui reikalingumo. Kiekvieno asmens poreikiai yra skirtingi ir individualūs, skirtingos gyvenimo sąlygos, sveikatos būklė, kiti poreikiai, todėl valstybės nustatyti dydžiai ar rodikliai (anksčiau MGL, dabar MVPD) galėtų būti tik kaip orientaciniai nustatant, ar asmeniui reikalingas išlaikymas, tačiau jokių būdu ne lemiami. Kiekvienas atvejis turėtų būti vertinamas individualiai ir kiekvienu atveju turėtų būti nustatomos tėvų gaunamos pajamos, turimas turtas ir būtini poreikiai, kuriuos gyvybiškai svarbu patenkinti. „Bet kuriuo atveju priteisiamo išlaikymo dydis turi būti apskaičiuojamas taip, kad išlaikymą gaunančio asmens visų rūšių jo pajamų suma leistų užtikrinti to asmens oraus gyvenimo galimybę.“¹¹⁷

Dėl išlaikymo reikalingumo įrodinėjimo teismų praktika nėra vienoda. Pavyzdžiui, LAT vienoje iš bylų dėl išlaikymo tėvams priteisimo nurodė, kad „ieškovė yra sulaukusi senatvės pensijinio amžiaus, o tai reiškia, jog yra nedarbinga dėl savo amžiaus, dėl to socialinio draudimo prasme ieškovė įgijusi teisę į nedarbingų asmenų pensijinį aprūpinimą. Tai reiškia, kad išlaikymo ieškovei reikalingumas yra preziumuojamas. Bylą išnagrinėjęs apeliacinės instancijos teismas

¹¹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-340/2003“, *supra* note, 97.

¹¹⁵ „Lietuvos Respublikos socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymas“, Valstybės žinios, 2008-07-22, Nr. 83-3294, TAR, žiūrėta 2021m. vasario 4 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.821DEBBBD657/asr>

¹¹⁶ „Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2020 m. gruodžio 7 d. įsakymas Nr. A1-1229 „Dėl 2021 metų minimalių vartojimo poreikių dydžio patvirtinimo“, paskelbta TAR, 2020-12-08, Nr. 26465, žiūrėta 2021m. vasario 4 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/a93181e038a711eb8d9fe110e148c770>

¹¹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 29d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-886/2003“, *supra* note, 28.

nustatė, kad šios prezumpcijos atsakovas (ieškovės sūnus) nenuginčijo įrodymais.¹¹⁸ Teismas laikėsi to požiūrio, kad vien tai, kad asmuo yra sulaukęs pensinio amžiaus, jis laikytinas paramos reikalingu, o išlaikymo reikalingumas turėtų būtų nuginčytas atsakovo.

Tuo tarpu pastaruoju metu apygardų teismai dėl išlaikymo reikalingumo įrodinėjimo formuoja kitokią praktiką. Pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismas konstatavo, kad dėl paramos reikalingumo kriterijų negali būti sprendžiama vadovaujantis vien faktais, susijusiais su asmens, pretenduojančio į paramą amžiumi, sveikatos būkle, darbingumu ir pan.; tokiais atvejais būtina leistinomis įrodinėjimo priemonėmis įrodyti asmens gautas pajamas, turėtą turtą ir turtines teises, taip pat tokio asmens konkrečius poreikius ir kitas faktines aplinkybes, iš kurių visumos galima padaryti išvadą, kad į pilnamečių vaikų paramą pretenduojantis asmuo neturi pakankamai pajamų būtinoms gyvenimo reikmėms ir objektyvios galimybės tokių pajamų gauti; teisėjų kolegijos vertinimu, negali būti tokios situacijos, kai ieškovas reikalauja išlaikymo iš vaiko nepateikęs jokių įrodymų apie išleidžiamas pinigines lėšas.¹¹⁹ Tėvas, pageidaujantis gauti išlaikymą, turi įrodyti kad jam neužtenka pragyvenimui gaunamų pajamų, pavyzdžiui, senatvės pensijos.¹²⁰ Akivaizdu, kad šiais atvejais teismai nesirėmė išlaikymo reikalingumo prezumpcija ir sprendė, jog išlaikymo reikalingumas turi būti įrodytas.

Pažymėtina, kad ir kituose civilinės teisės institutuose vartojama asmenų, kuriems reikalingas išlaikymas sąvoka. Pavyzdžiui, nustatant santuokos nutraukimo teises pasekmes, nurodoma, kad priimant sprendimą dėl santuokos nutraukimo, teismas priteisia išlaikymą to reikalingam buvusiam sutuoktiniui, jei išlaikymo klausimai nenustatyti sutuoktinių sudarytoje sutartyje dėl santuokos nutraukimo, bet sutuoktinis neturi teisės į išlaikymą, jeigu jo turimas turtas ar gaunamos pajamos yra pakankami visiškai save išlaikyti (CK 3.72 straipsnio 1 dalis). Kartu įtvirtinta prezumpcija, kad sutuoktiniui reikalingas išlaikymas, jeigu jis augina bendrą savo ir buvusio sutuoktinio nepilnametį vaiką, yra nedarbingas dėl savo amžiaus ar sveikatos būklės (CK 3.72 straipsnio 2 dalis). Taigi, reglamentuojant sutuoktinių tarpusavio išlaikymą CK įtvirtinamos išlaikymo reikalingumo prezumpcijos, tačiau kalbant apie pilnamečių vaikų ir tėvų tarpusavio išlaikymą, tokios prezumpcijos įstatymų leidėjas neįtvirtino.

Tėvas, reikalaujantis priteisti išlaikymą, turėtų įrodyti gaunamų pajamų nepakankamumą jo būtiniems poreikiams patenkinti, pateikti įrodymus apie patiriamas išlaidas. Įtvirtinus įstatyme tėvų išlaikymo reikalingumo prezumpciją, būtų palengvinama įrodinėjimo našta tėvams, o pilnamečiams vaikams, atvirkščiai, įrodinėjimas būtų sunkesnis, siekiant paneigti išlaikymo

¹¹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 29d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-886/2003“, *supra* note, 28.

¹¹⁹ „Šiaulių apygardos teismo 2019 m. birželio 13 d. nutartis Civilinė byla Nr. e2A-370-267/2019“, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., <https://www.infolex.lt/tp/1737861>

¹²⁰ „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-883-265/2018“, *supra* note, 31.

reikalingumo prezumpciją reikėtų teikti duomenis apie tėvų turtinę padėtį, tėvų gaunamas pajamas ir panašiai. Todėl manytina, kad teisingesnė pozicija būtų tėvams įrodinėti išlaikymo reikalingumą, t. y. patiems tėvams pateikti teismui turimus duomenis apie gaunamas pajamas, turtą, išlaidas būtiniams poreikiams tenkinti, kartu įrodant, kad gaunamos pajamos nėra pakankamos pragyventi. Be to, kreipiantis į teismą, tėvai bet koku atveju turėtų pasiskaičiuoti ir pagrįsti prašomo priteisti išlaikymo iš vaikų dydį. Priešingu atveju, įtvirtinus išlaikymo reikalingumo prezumpciją, vaikai turėtų rinkti duomenis apie tėvų turtą, pajamas, išlaidas, siekdami nuginčyti šią prezumpciją, kas šiuo atveju būtų pakankamai apsunkinta, įvertinus ir tai, kad tėvų ir vaikų turtas yra atskirtas, vaikai gali neturėti visų duomenų apie tėvų turtą.

Pažymėtina, kad teismai išlaikymo priteisimo tėvams bylose vertina ne tikrai išlaikymo reikalaujančio asmens gaunamas pajamas ir jų dydį, bet ir šių pajamų panaudojimą. Sprendžiant dėl paramos reikalingumo nustatomas ne tik senatvės pensijos dydis, bet ir gaunamos pensijos panaudojimo (ne)racionalumas, o nustačius, kad gaunama nedidelė pensija, tačiau jos užtenka būtiniausiems poreikiams racionaliai patenkinti, teismas gali atmesti ieškinį.¹²¹

Ar aplinkybė, kad nedarbingi tėvai, kurie galimai turi teisę į socialinę paramą pagal PSPNGĮ ar kitus teisės aktus, tačiau nesikreipia dėl tokios paramos gavimo, o prašo priteisti išlaikymą iš savo vaikų, būtų pakankamas pagrindas nepriteisti paramos tėvams iš pilnamečio vaiko arba mažinti priteistiną išlaikymą? Ar teismas turėtų vertinti tokius ieškovo veiksmus (neveikimą) ir ar tokia aplinkybė eliminuoja pilnamečio vaiko pareigą remti savo tėvus?

Vienoje iš LAT nagrinėtų bylų, tiesa, dar galiojant SŠK, buvo pasisakyta, kas turėtų teikti išlaikymą tėvams – valstybė ar kiti subjektai. Atsižvelgiant į analogišką tėvų išlaikymo klausimo reglamentavimą dabar galiojančiame CK, teismo išaiškinimas galėtų būti aktualus ir šiuo metu. Minėtoje byloje atsakovas (kasatorius), nesutikdamas su žemesnės instancijos teismų sprendimais, nurodė, kad teismai privalėjo išnagrinėti dėl kokių priežasčių ieškovė (motina) yra nedarbinga, kas, koku teisiniu pagrindu privalo jai teikti materialinę paramą – valstybė, darbdavys, kaltininkas ar vaikai, o kadangi ieškovė nedarbinga dėl senatvės, paramą jai turi teikti valstybė, nes būdama darbinga ji šiam tikslui mokėjo mokesčius.¹²² LAT tuo aspektu pasisakė, kad Santuokos ir šeimos kodekso 91 straipsnis, detalizuojantis Konstitucijos nuostatas, nurodo, kad vaikai privalo rūpintis tėvais ir teikti jiems paramą. Išlaikyti nedarbingus, paramos reikalingus tėvus yra jų pilnamečių vaikų pareiga. Todėl nepagrįstas kasatoriaus teiginys, kad dėl senatvės nedarbingai ieškovei paramą turi teikti valstybė, o ne vaikai.¹²³ Kartu pažymėtina ir tai, kad dažnu atveju tėvai, kurie

¹²¹ „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-707-357/2015“, *supra* note, 71.

¹²² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-93/2001“, *supra* note, 34.

¹²³ *Ibid.*

kreipiasi dėl išlaikymo priteisimo, gauna, pavyzdžiui, senatvės pensiją ar kitas išmokas, t. y. valstybės socialinio draudimo sistema garantuoja asmeniui tam tikras pajamas ir asmuo jas gauna, tačiau ne visada ir ne visiems asmenims pakanka šių pajamų būtiniesiems poreikiams patenkinti.

Vis dėlto manytina, kad asmuo, siekiantis prisiteisti išlaikymą iš savo pilnamečių vaikų, pirmiausia turėtų imtis tam tikrų priemonių savo finansinei situacijai pagerinti, pavyzdžiui, kreiptis dėl savivaldybės teikiamų socialinių paslaugų gavimo. Tokia nuomonė remiasi tuo, kad esant tam tikroms gyvenimo situacijoms ir sąlygoms, valstybė garantuoja asmenims atitinkamą socialinę apsaugą ir socialines garantijas (pavyzdžiui, asmeniui netekus darbingumo mokama netekto darbingumo pensija, sulaukus pensinio amžiaus mokama senatvės pensija, esant sunkioje turstinėje padėtyje mokama pinigine socialine parama (socialinė pašalpa, būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens išlaidų kompensacijos) ir pan.). Vadovaujantis Konstitucijos 52 straipsniu, valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais.¹²⁴ Todėl asmuo turėtų aktyviai naudotis valstybės socialinės apsaugos priemonėmis ir tik išnaudojus šias galimybes, vis tiek trūkstant lėšų pragyvenimui, kreiptis dėl išlaikymo iš pilnamečių vaikų. Toks tėvų naudojimasis socialinėmis garantijomis nereiškia, kad tėvų išlaikymas yra išimtinai valstybės pareiga. Priešingai, kai asmuo kreipiasi dėl jam priklausančių pensijų, išmokų ar kompensacijų, jis įgyvendina savo teisę į socialinę apsaugą. Tokiu būdu paramos reikalingų tėvų visa išlaikymo pareiga netampa vien tikrai jų pilnamečių vaikų pareiga, ir vaikai neprivalėtų remti tėvų ta dalimi, kuria tą paramą garantuoja valstybė.

Vienoje iš bylų teismas atitinkamai vertino byloje nustatytą aplinkybę, kad apeliantė (motina) atsisakė jai suteiktų socialinių paslaugų.¹²⁵ Dėl pareigos pirmiausia ieškoti kitų pajamų šaltinių netiesiogiai pasisakyta ir kitoje apygardos teismo nagrinėtoje išlaikymo priteisimo tėvui byloje, kurioje teismas nurodė, kad ieškovas „nepateikė duomenų bei įrodymų, pagrindžiančių jo nurodomas pragyvenimo išlaidas, papildomų lėšų poreikį, dedamas pastangas gauti socialines paramas.“¹²⁶ Manytina, kad pagrįstai turėtų būti vertinamos paramos prašančio asmens pastangos ir realios galimybės gauti valstybės laiduojamas išmokas ir paramą – asmuo turėtų išnaudoti galimas valstybės socialinės apsaugos priemones ir garantijas savo finansinei padėčiai pagerinti.

Kai valstybės ar savivaldybės teikiamos paramos nepakanka asmens poreikiams patenkinti, asmuo galėtų kreiptis dėl išlaikymo iš pilnamečių vaikų priteisimo. Pavyzdžiui, byloje teismui nustačius, kad ieškovė yra nedarbinga ir jai yra reikalinga materialinė parama: ieškovei

¹²⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra* note, 1.

¹²⁵ „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-883-265/2018“, *supra* note, 31.

¹²⁶ „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-371-856/2020“, *supra* note 31.

reikalingas nuolatinis ambulatorinis gydymas, ji gyvena viena, dėl silpnos sveikatos negali turėti papildomų pajamų, o valstybės teikiamos paramos nepakanka pragyvenimui ir tinkamam gydymuisi, LAT paliko galioti žemesnės instancijos teismų sprendimus, kuriais priteistas išlaikymas ieškovei.¹²⁷

Sprendžiant dėl prašančio priteisti išlaikymą tėvo turtinės padėties ir patiriamų išlaidų, reikėtų įvertinti bet kokia forma jiems teikiamą vaikų paramą. Neretai vaikai gali teikti paramą tėvams ne tik kas mėnesį mokamomis išmokomis, bet ir kitomis formomis. Vien tai, kad parama tėvams nėra teikiama konkrečia pinigų suma kas mėnesį, nereiškia, kad pilnamečiai vaikai nevykdo pareigos remti tėvus. Pavyzdžiui, teismas tai, kad tėvas gyvena pilnamečio vaiko name vertino kaip indėlį paremiant tėvą, taip pat vaikų pastangos padėti tėvui dėl piktnaudžiavimo alkoholiu, gydymo išlaidų apmokėjimas taip pat buvo vertinamas kaip parama tėvui.¹²⁸ Akivaizdu, kad tokiais atvejais, kai suteikiamas gyvenamasis plotas, apmokamos tam tikros būtinos išlaidos, lėšų poreikis asmens pragyvenimui yra mažesnis, vaikai, teikdami tokios formos paramą, nors neteikia tiesiogiai išlaikymo periodinėmis išmokomis, tačiau neabejotinai prisideda prie asmens išlaikymo.

Tuo atveju jeigu paramos priteisimo iš pilnamečio vaiko reikalauja tėvas, kuris turi nekilnojamojo turto, pavyzdžiui, žemės sklypų, kuriuos galima panaudoti papildomoms pajamoms gauti, ši aplinkybė yra neabejotinai reikšminga. Ne vienoje byloje teismas yra nurodęs, kad asmuo, turintis nekilnojamojo turto, racionaliai jį naudojant, gali gauti papildomų pajamų pragyvenimui.¹²⁹ Tėvai tokį turtą gali išnuomoti, parduoti ar patys jį naudoti, pavyzdžiui, auginti žemės ūkio produktus ar verstis kita pelno teikiančia veikla.

Taip pat išlaikymo reikalingumo klausimas tam tikrais atvejais yra reikšmingas paveldėjimo teisiniuose santykiuose. Be kitų asmenų, palikėjo tėvai (įtėviai), kuriems palikėjo mirties dieną reikalingas išlaikymas, paveldi, nepaisant testamentinio turinio, pusę tos dalies, kuri kiekvienam iš jų tektų paveldinti pagal įstatymą (privalomoji dalis), jeigu testamentu neskirta daugiau (CK 5.20 straipsnio 1 dalis).¹³⁰ Nustatant asmeniui teisę į privalomąją palikimo dalį, įstatyme įtvirtintas tiksliai jo išlaikymo reikalingumas, be jokių kitų papildomų sąlygų (nereikalaujama, kad asmuo būtų nedarbingas). LAT pasisakydamas dėl teisės į privalomąją palikimo dalį pagal 5.20 straipsnį yra nurodęs, kad išlaikymo reikalingumui konstatuoti būtini kriterijai: asmens gautos pajamos, galimybės jų gauti, turėtas turtas ir turtinės teisės, taip pat tokio asmens konkretūs poreikiai, sudarantys būtinų gyvenimo reikmių visumą, taip pat būtina

¹²⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-93/2001“, *supra* note, 34

¹²⁸ „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-371-856/2020“, *supra* note 31.

¹²⁹ „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-924-340/2013“, *supra* note, 91.

¹³⁰ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

atsižvelgti į tai, kad tam tikra asmens sveikatos būklė, jo socialinis statusas yra susiję su atitinkamomis teisėmis: gauti pašalpą, pensiją, kitokią paramą; konstatavus, kad asmuo palikimo atsiradimo metu buvo atitinkamos būklės, kai jam reikalinga parama, reikia įvertinti ir tai, kad tokioje situacijoje jis įgyja ir teisę į paramą; teismai, vertindami išlaikymo reikalingumą pareiškėjui palikimo atsiradimo metu, turėtų įvertinti, ar jis išnaudojo visas objektyviai įgyvendinamas galimybes gauti lėšų, būtinų gyvenimo reikmėms; CK 5.20 straipsnio 1 dalies paskirtis – užtikrinti tų materialinės padėties požiūriu silpniausių šeimos narių, kurie tokioje padėtyje atsidūrė dėl objektyvių, nuo jų valios nepriklausančių priežasčių, teisių ir teisėtų interesų apsaugą.¹³¹

Analogiškai asmens paramos reikalingumas gali būti aiškinamas ir sprendžiant dėl išlaikymo tėvams priteisimo. Reikėtų įvertinti visas tėvo ar motinos gaunamas visų rūšių pajamas, turimas lėšas, santaupas, galimybes gauti papildomas pajamas (tiek iš valstybės, savivaldybių biudžetų, tiek realizuojant turimą turtą), turimą nekilnojamąjį turtą, registruotiną kilnojamąjį ir kitą turtą, turtines teises. Kartu turi būti įvertinti asmens būtini poreikiai ir patiriamos išlaidos šiems poreikiams tenkinti. „Sprendžiant, ar tėvams reikia turtinės paramos, būtina atsižvelgti ne tik į maitinimosi išlaidas, bet ir gydymo išlaidas, reikalingų drabužių, namų apyvokos daiktų pirkimą, pašalinio asmens paslaugas slaugant tėvus ir pan.“¹³² Todėl turėtų būti vertinamos visos asmens patiriamos išlaidos jo būtiniausiems kasdieniams poreikiams patenkinti.

Atskirai aptartinas klausimas, kas pirmiausia turėtų teikti išlaikymą asmeniui – ar sutuoktinis (buvęs sutuoktinis), ar vaikai. Pavyzdžiui, Prancūzijoje pareiga remti vaikus ir sutuoktinį turi prioritetą prieš bet kurią kitą išlaikymo pareigą.¹³³ SŠK buvo nustatyta, kad alimentai nedarbingiems paramos reikalingiems tėvams priteisiami iš vaikų atsižvelgiant ir į tėvo (motinos) galimybę gauti išlaikymą iš sutuoktinio, pagal įstatymą privalančio jį išlaikyti.¹³⁴ Pagal dabar Lietuvoje galiojantį teisinį reglamentavimą sutuoktiniai turi pareigą vienas kitą remti, jie privalo būti vienas kitam lojalūs ir vienas kitą gerbti, taip pat vienas kitą remti moraliai bei materialiai ir, atsižvelgiant į kiekvieno jų galimybes, prisidėti prie bendrų šeimos ar kito sutuoktinio poreikių tenkinimo (CK 3.27 straipsnio 1 dalis).¹³⁵ Be to, ir pajamos, gautos po santuokos sudarymo iš sutuoktinių ar vieno jų darbinės ar intelektinės veiklos, taip pat pensijos, pašalpos bei kitokios išmokos, išskyrus tikslinės paskirties išmokas (pavyzdžiui, gauta tikslinė materialinė parama, skirta tik vienam sutuoktiniui ir kt.) pripažįstamos bendrąja jungtine

¹³¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 15 d. Apžvalga byloje dėl paveldėjimo Nr. AC-47-1“, LAT, žiūrėta 2021 m. vasario 15 d., <https://www.infolex.lt/tp/1600201>

¹³² Pranciškus Stanislavas Vitkevičius, *supra* note, 6: 248.

¹³³ Mika Oldham, *supra* note, 10: 143.

¹³⁴ „Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas“, *supra* note, 67.

¹³⁵ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

sutuoktinių nuosavybe.¹³⁶ Todėl tuo atveju, jei tėvas, reikalaujantis teikti išlaikymą, gyvena kartu su savo sutuoktiniu, remti jį ir išlaikyti pirmiausia pareigą turėtų jo sutuoktinis. Buvusių sutuoktinių tarpusavio išlaikymo klausimai yra nustatyti CK 3.53, 3.59 straipsniuose bei detaliam reglamentuoti CK 3.72 straipsnyje, todėl sprendžiamas, kad ir buvę sutuoktiniai, nutraukę santuoką, tam tikrais atvejais turi pareigą išlaikyti vienas kitą. Darytina išvada, kad pirmiausia išlaikymo pareigą turėtų vykdyti sutuoktiniai ir buvę sutuoktiniai ir tik tada, kai šie asmenys mirę, neturi galimybės išlaikyti ar kitais atvejais, kai buvęs sutuoktinis neturi teisės į išlaikymą (pavyzdžiui, neturi teisės išlaikymą sutuoktinis, dėl kurio kaltės nutraukta santuoka), pareiga juos išlaikyti atsiranda jų pilnamečiams vaikams.

Ar reikalinga vertinti tėvo (motinos) išlaikymo poreikį lėmusias sąlygas, t. y. tai, kad asmuo sunkioje turtinėje padėtyje atsidūrė dėl savo netinkamo gyvenimo būdo (pavyzdžiui, piktnaudžiavimo alkoholiu), neracionalaus turimo turto naudojimo (pavyzdžiui, turimą turtą pardavus ar padovanojus tretiesiems asmenims) ar kitų objektyviai nepateisinamų priežasčių (pavyzdžiui, skolos susidarė dėl administracinių nusižengimų paskirtų baudų)? Neabejotinai visos nurodytos aplinkybės vertintinos asmens, reikalaujančio jam teikti išlaikymą, nenaudai, nes atskleidžia netinkamą tokios asmens gyvenimo būdą. Tačiau pažymėtina, kad CK nenustatyta, kad tokiu atveju išlaikymas nemokamas. Tėvų išlaikymo reikalingumą nulėmusios sąlygos galėtų būti priskiriamos prie kitų bylai svarbių aplinkybių, kuomet sprendžiama dėl priteistino išlaikymo dydžio, bet šios aplinkybės negalėtų būti pagrindas visiškai atsisakyti priteisti išlaikymą. Manytina, kad turėtų būti atsisakoma priteisti išlaikymą ir tais atvejais, kai išlaikymą prašantis priteisti asmuo sunkioje turtinėje padėtyje atsidūrė dėl savo kaltų veiksmų (neveikimo) – netinkamo gyvenimo būdo, nes paramos teikimas tokiais atvejais nėra suderinamas su teisingumo ir sąžiningumo principais.

Pažymėtina, kad civilinėje byloje neįrodžius paramos reikalingumo ir netenkinus ieškovo ieškinio dėl išlaikymo iš pilnamečio vaiko priteisimo, toks asmuo pasikeitus aplinkybėms, vėl gali kreiptis pakartotinai dėl jam reikalingo išlaikymo ir paramos, t. y. šis teismo sprendimas neįgyja *res judicata* galios.

Prancūzijos teisėje iš dalies yra panašus reglamentavimas kaip Lietuvoje. Tėvas, pretenduojantis į išlaikymą, taip pat turi būti stokojuantis, t. y. negalintis apsirūpinti savo pragyvenimu (maistu, drabužiais, būstu, sveikatos priežiūra) ir šias aplinkybes jis turi įrodyti. Tačiau priešingai nei Lietuvos teisiniame reglamentavime, Prancūzijos civiliniame kodekse nėra nustatyta, kad tėvai turi būti nedarbingi, neįgalūs ar pan., o tuo tarpu kita išlaikymo prievolės šalis – vaikas turi turėti pakankamai išteklių, atsižvelgiama į visas jo pajamas, būtinas išlaidas ir

¹³⁶ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra note*, 2.

išlaikymo dydis nustatomas atsižvelgiant į abiejų prievolės šalių padėtį.¹³⁷ Šiame darbe nustatėme, kad pagal Lietuvos teisinį reglamentavimą pirmiausia būtų galima reikalauti išlaikymo iš esamo ar buvusio sutuoktinio ir tik tada iš pilnamečių vaikų, taip yra ir pagal Prancūzijos teisę, kur sutuoktinių pagalbos pareiga yra viršesnė už vaiko teikiamo išlaikymo prievolę, pavyzdžiui, jei motinai reikalingas išlaikymas, pirmiausia išlaikymą turi teikti sutuoktinis ir tik jei jo pajamos nėra pakankamos, atsiranda pareiga vaikams.¹³⁸

Apibendrinant, įstatymų leidėjas įtvirtino CK dvi teisės į išlaikymą realizavimo sąlygas – tėvų nedarbingumas ir paramos reikalingumas. Esant abiem minėtoms sąlygoms, tėvai įgyja teisę reikalauti teikti išlaikymą, o pilnamečiai vaikai – pareigą teikti išlaikymą tėvams. Todėl darytina išvada, kad pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti savo tėvus nėra absoliuti, jos realizavimo sąlygos įtvirtintos įstatyme ir nesant bent vienos sąlygos, tėvai neįgyja teisės į išlaikymą. Vienos iš sąlygų – nedarbingumo apibrėžimas įstatyminiame reglamentavime (nedarbingu laikomas dėl sveikatos negalintis dirbti asmuo) skiriasi nuo suformuotos teismų praktikos (nedarbingais asmenimis laikomi ne tik dėl sveikatos nedarbingi asmenys, bet ir senatvės pensijos sulaukę asmenys). Kai kurių autorių išsakyta pozicija nesieti pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti tėvus su tėvų nedarbingumu, o sieti vien tik su išlaikymo reikalingumu, pernelyg išplėstų Konstitucijoje įtvirtintą pareigą globoti tėvus senatvėje ir paneigtų principines asmens atsakomybės už savo gyvenimą nuostatas. Vis dėlto, siekiant teisinio apibrėžtumo, reikėtų atitinkamai patikslinti CK 3.205 straipsnio 1 dalį, aiškiai nustatant, kokie tėvai laikomi nedarbingais.

2.3. Turtinės ir šeiminės pilnamečio vaiko padėties vertinimas

Išlaikymas mokamas (priteisiamas) nustatyta pinigų suma, mokama kas mėnesį, o išlaikymo dydį teismas nustato atsižvelgdamas į vaikų ir tėvų šeimine bei turtinę padėtį, taip pat kitas bylai svarbias aplinkybes; teismas, nustatydamas išlaikymo dydį, turi atsižvelgti į visų pilnamečių to tėvo (motinos) vaikų pareigą išlaikyti tėvus, neatsižvelgiant į tai, ar ieškinys dėl išlaikymo priteisimo pareikštas visiems vaikams ar tik vienam iš jų (CK 3.205 straipsnio 3, 4 dalys).¹³⁹ Pagal galiojantį teisinį reglamentavimą, net jei tėvai atitinka šio darbo 2.1 ir 2.2 skyriuose nagrinėtas sąlygas, nereiškia, kad bus priteistas tėvų reikalaujamo dydžio išlaikymas. Konkrečioje situacijoje vertinama tiek tėvų, tiek ir pilnamečių vaikų šeiminė ir turtinė padėtis. Dėl tėvų turtinės, taip pat ir šeiminės, padėties buvo nagrinėta ankstesniame poskyryje, nagrinėjant paramos reikalingumo sąlygą. Tuo tarpu matyti, kad pilnamečių vaikų turtinė ir

¹³⁷ „Prancūzijos civilinis kodeksas“, *supra* note, 51.

¹³⁸ „Ieškiniai dėl išlaikymo – Prancūzija“, *supra* note, 51.

¹³⁹ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

šeiminė padėtis turi reikšmės išlaikymo dydžiui. „Turi būti taikomas tas pats ir tėvų, ir vaikų išlaikymo principas „pagal poreikius ir galimybes“. Juk vaikai gali turėti savo vaikų, kuriuos būtina išlaikyti, ir kitų būtinų išlaidų.“¹⁴⁰

Pilnamečių vaikų turtinė padėtis vertinama siekiant nustatyti, kokia apimtimi jie pajėgūs teikti išlaikymą tėvams, t. y. ar tėvams turėtų būti priteistas prašomo dydžio išlaikymas ar vis dėlto išlaikymo suma mažintina, atsižvelgiant į CK 3.205 straipsnio 4 dalyje nurodytas aplinkybes. Todėl vaikų turtinė padėtis turėtų būti įvertinama visapusiškai, kaip ir vertinant, ar tėvams reikalinga parama. Nustatant pilnamečio vaiko turtinę padėtį galėtų būti reikšmingos šios aplinkybės: visų rūšių gaunamos pajamos, turimos santaupos, turimas nekilnojamas ir kilnojamas turtas, taip pat išlaidos kasdieniams poreikiams tenkinti, nepilnamečiams vaikams išlaikyti ir galimiems finansiniams įsipareigojimams vykdyti. Šeiminės padėties įvertinimas taip pat neabejotinai reikšmingas. Nes vienaip vertintina asmens turtinė padėtis, kai jis turi nepilnamečių vaikų ir patiria išlaidų nepilnamečiams vaikams išlaikyti, kai šeimoje yra vienintelis dirbantis ir šeimą išlaikantis asmuo, kai asmuo turi finansinių įsipareigojimų (pavyzdžiui, moka paskolą už įsigytą šeimos būstą) ir panašūs atvejai, ir visai kitaip vertinama situacija, kai asmuo gyvena vienas, neturi išlaikomų nepilnamečių vaikų, jokių ar tik minimalius finansinius įsipareigojimus ir pan. Todėl vertintina pilnamečio vaiko tiek turtinė padėtis, tiek šeiminė padėtis, pagal kurias galima spręsti, ar asmuo finansiškai pajėgus teikti išlaikymą ir kokia apimtimi, t. y., kokio dydžio išlaikymas gali būti teikiamas to reikalaujantiems tėvams.

Taip pat praktikoje gali iškilti ir kelių išlaikymo reikalingų asmenų interesų užtikrinimo prioriteto klausimas. Pavyzdžiui, kai asmuo, auginantis ir išlaikantis savo nepilnamečius vaikus, turi pareigą teikti išlaikymą ir paramos reikalingam tėvui. Teismų praktikoje pažymima, kad rūpintis ir išlaikyti savo nedarbingą ir paramos reikalingą motiną yra vaiko pareiga, kurios vykdymas negali sudaryti prielaidų prioritetiniam vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principo pažeidimui kilti.¹⁴¹ T. y. nepilnamečių vaikų teisių ir interesų apsauga yra prioritetinė, todėl nepilnamečių vaikų interesai, teikiant išlaikymą paramos reikalingam tėvui, negali nukentėti. Tokiu būdu yra užtikrinami nepilnamečių vaikų, kurie turi absoliučią teisę į išlaikymą, interesai.

Tiek nuo tėvų, tiek nuo vaikų turtinės ir šeiminės padėties, kitų svarbių aplinkybių priklauso, kokio dydžio išlaikymą priteis teismas. „Vaikai negali būti visiškai atleisti nuo tėvų išlaikymo, tačiau jeigu vaikų turtinė padėtis sunki, teismas iš jų gali priteisti mažesnę išlaikymo sumą.“¹⁴² Ši teisės doktrinoje pateikiama nuomonė yra pagrįsta CK 3.205 straipsnio 4 dalimi. Pagal teisinį reglamentavimą, tėvų ir vaikų turtinė, šeiminė padėtis ir kitos svarbios aplinkybės

¹⁴⁰ Pranciškus Stanislavas Vitkevičius, *supra* note, 6: 247.

¹⁴¹ „Vilniaus apygardos teismo 2020 m. vasario 13 d. civilinė byla Nr. e2S-341-967/2020“, žiūrėta 2021 m. vasario 15 d., <https://www.infolex.lt/tp/1820809>

¹⁴² Pranciškus Stanislavas Vitkevičius, *op. cit.*, 248.

(pavyzdžiui, netinkamas gyvenimo būdas nulėmęs sudėtingą finansinę situaciją) yra tik aplinkybės į kurias atsižvelgiama nustatant išlaikymo dydį, tačiau nelaikytinos aplinkybėmis, dėl kurių galėtų būti atsisakyta priteisti išlaikymą. Kyla klausimas, kaip reikėtų vertinti situaciją, kai tiek prašantis išlaikymo asmuo, tiek ir turintis pareigą teikti išlaikymą asmuo, yra remiami valstybės (gauna socialines išmokas). Ar tokiu atveju turtinė padėtis galėtų būti aplinkybė, dėl kurios tik mažintinas išlaikymas, o ne atsisakoma jį priteisti?

Pavyzdžiui, apygardos teismas vienoje išlaikymo tėvui priteisimo byloje vertino, kad „situacija, kai asmuo, gyvenantis ekonomiškai stipresnėje ES valstybėje ir gaunantis socialinę paramą, susijusią iš esmės su mažamečio vaiko auginimu, privalėtų remti kitos ES valstybės, kad ir ekonomiškai silpnesnės, socialinės paramos sistemos dalyvį, negalima. Atsakovei mokama vaiko išmoka ir vienišos mamos išmoka reiškia, kad atsakovė, gyvendama Airijoje ir augindama mažametį vaiką, reikalinga paramos. Nors ir dalinis ieškinio tenkinimas reikštų, kad atsakovė ieškovui išlaikymą paramos reikalingam tėvui turėtų teikti iš vaiko išmokos arba vienišos motinos išmokos.“¹⁴³ Susidarius situacijai, kai tiek tėvui, tiek jo pilnamečiam vaikui, turinčiam pareigą teikti išlaikymą, reikalinga parama, nes jų gaunamos pajamos nėra pakankamos save išlaikyti, ir jie abu ar vienas iš jų gauna tikslines išmokas, nebūtų racionalu reikalauti iš pilnamečio vaiko valstybės mokamų išmokų sąskaita mokėti išlaikymą tėvui. Tokiu atveju laikytina, kad pilnametis vaikas nėra pajėgus teikti paramos. Tačiau pasikeitus situacijai ir pagerėjus pilnamečio vaiko turtinei padėčiai, tėvas gali vėl kreiptis dėl išlaikymo priteisimo. Kita vertus, CK nėra nustatyta, kad esantis sunkioje turtinėje padėtyje ir paramos reikalingas pilnametis vaikas gali būti atleidžiamas nuo pareigos išlaikyti nedarbingus ir paramos reikalingus tėvus, nors, kaip matyti, pasitaiko tokių gyvenimiškų situacijų.

Kai abi išlaikymo prievolės šalys – tiek tėvas, tiek pilnametis vaikas yra sunkioje turtinėje padėtyje, turėtų būti atsisakoma priteisti išlaikymą. Tačiau tokie atsisakymo priteisti išlaikymą atvejai nėra tiesiogiai įtvirtinti CK. Todėl teismai, spręsdami tokius ginčus, negali dėl sunkios pilnamečio vaiko turtinės padėties atleisti jo nuo pareigos išlaikyti tėvus. Šiuo metu teismų praktikoje vaikų turtinė padėtis laikoma reikšminga ne tik nustatant išlaikymo dydį, bet ir vertinant, ar prašančiam paramos tėvui reikalinga tokia parama. Privalančių teikti išlaikymą vaikų turtinė padėtis vertintina kiekvienoje konkrečioje situacijoje, nes nuo to priklauso ne tik priteistino išlaikymo dydis, bet vaikų turtinė padėtis turi įtakos ir tam, ar bus pripažinta, kad tėvui reikalingas išlaikymas. Asmens, prašančio priteisti išlaikymą, pajamos gali būti labai nedidelės, turtas taip pat nedidelės vertės, tačiau ir jo vaikų pajamos gali būti nedidelės. Tokiu atveju daroma išvada, kad parama tėvui nėra reikalinga, t. y. paramos reikalingumas, kaip viena iš būtinųjų sąlygų,

¹⁴³ „Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. rugpjūčio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-629-212/2016“, žiūrėta 2021 m. vasario 15 d., <https://www.infolex.lt/tp/1322498>

nenustatomas, dar ir dėl tos aplinkybės, kad vaikai yra panašios turinės padėties kaip ir paramos prašantis tėvas. Vienoje iš bylų atsakovų (pilnamečių vaikų) turinė padėtis bei gaunamos pajamos nebuvo didesnės nei tėvo, todėl teismas sprendė, kad parama iš tėvui iš jo vaikų nėra reikalinga¹⁴⁴ arba kitoje byloje vienas iš teismo argumentų buvo tai, kad atsakovo (pilnamečio ieškovės sūnaus) gaunamos pajamos buvo faktiškai mažesnės nei motinos, todėl teismas sprendė, jog jai parama iš atsakovo nėra reikalinga, atsakovas neturi galimybės teikti motinai išlaikymą.¹⁴⁵ Taigi teismų praktikoje vaikų turinė padėtis yra svarbi nustatant ar išlaikymo prašančiam tėvui reikalingas išlaikymas. Todėl kartu vertinant tėvo ir vaiko turinę padėtį, teismai gali nuspręsti dėl išlaikymo reikalingumo. Tokiu būdu išsprendžiamas aukščiau iškeltas klausimas – kai abi prievolės šalys yra sudėtingoje finansinėje situacijoje: įvertinus tiek tėvo turinę padėtį, tiek ir pilnamečio vaiko turinę padėtį, daroma išvada, kad toks pilnametis vaikas negali (neišgali) remti savo tėvo ir todėl tėvui nėra reikalinga parama. Toks vertinimas nėra labai tikslus – vien tik todėl, kad pilnametis vaikas neturi finansinių galimybių teikti išlaikymą tėvui, nesudaro pagrindo teigti, kad tėvui nereikalinga parama. Todėl manytina, kad įstatymiškai turėtų būti įtvirtinta galimybė teismui tuo atveju, kai pilnamečio vaiko, turinčio teikti išlaikymą tėvui turinė padėtis yra sunki, atleisti jį nuo išlaikymo pareigos.

Palyginimui, CK 3.192 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad tėvai *privalo* materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus.¹⁴⁶ Tuo tarpu pagal CK 3.192¹ straipsnio 1 dalį tėvai, *turintys galimybę*, privalo išlaikyti savo vaikus, sulaukusius pilnametystės, kurie mokosi ir yra ne vyresni negu 24 metų ir kuriems būtina materialinė parama, atsižvelgiant į vaikų, sulaukusių pilnametystės, turinę padėtį, gaunamas pajamas, galimybę patiems gauti pajamų ir kitas svarbias aplinkybes.¹⁴⁷ Šių dviejų CK normų palyginimas atskleidžia, kad tėvų pareiga yra skirtinga – pirmuoju atveju tėvai besąlygiškai privalo išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, t. y. nepriklausomai nuo tėvų galimybių, tėvų ir vaikų turinės padėties ir pan. Antruoju atveju tėvai privalo išlaikyti vaikus, tik jei turi galimybę ir atsižvelgiant į pilnamečių vaikų turinę padėtį bei kitas aplinkybes. Kiti CK numatyti išlaikymo atvejai, pavyzdžiui, pilnametis brolis (sesuo), *turintis galimybę*, privalo išlaikyti paramos reikalingą nepilnametį brolių (seserį), neturintį tėvų arba negalintį gauti jų išlaikymo (CK 3.236 straipsnio 1 dalis) arba pilnamečiai vaikaičiai, *turintys galimybę*, privalo išlaikyti savo nedarbingus ir paramos reikalingus senelius (CK 3.237 straipsnio 1 dalis).¹⁴⁸ Taigi, šiais atvejais, tiek pilnamečiai broliai, seserys, tiek pilnamečiai vaikaičiai turi pareigą išlaikyti tiksliai tuo atveju,

¹⁴⁴ „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-536-440/2018“, žiūrėta 2021 m. vasario 6 d., <https://www.infolex.lt/tp/1629302>

¹⁴⁵ „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-883-265/2018“, *supra* note, 31.

¹⁴⁶ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

¹⁴⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

jei turi galimybę. Pagal CK 3.205 straipsnį pareiga išlaikyti tėvus nesiejama pilnamečių vaikų *galimybe* išlaikyti tėvus. Tuo tarpu tėvai, reikalingi paramos, yra savarankiški visuomenės nariai ir teisinių santykių dalyviai, daugiau ar mažiau galintys (privalantys) patys užsitikrinti savo pragyvenimą. Tuo tėvų, reikalingų paramos, padėtis esmingai skiriasi nuo nepilnamečių vaikų, kuriuos visais atvejais ir besąlygiškai privalo išlaikyti tėvai, nes jie dar tik ruošiami savarankiškam gyvenimui ir yra visiškai priklausomi nuo savo tėvų.

Nors CK 3.205 straipsnio 4 dalyje tiesiogiai nėra įtvirtinta, kad teismas turi vadovautis proporcingumo principu nustatydamas išlaikymo dydį, tačiau tai, kad būtina įvertinti išlaikymo prievolės abiejų šalių turtinę ir šeiminingą yra akivaizdus proporcingumo principo įgyvendinimas. Doktrinoje nurodytas principas „pagal poreikius ir galimybes“ taip pat atspindi, kad turi būti išlaikyta šalių poreikių ir galimybių pusiausvyra, neiškeliant nei vienos šalies interesų, o vertinant juos vadovaujantis proporcingumo principu.

Pavyzdžiui, pagal Prancūzijos civilinio kodekso 208 straipsnį išlaikymas gali būti teikiamas tik proporcingai asmens, kuris reikalauja išlaikymo, poreikiams ir turtinei padėčiai to, kuris turi pareigą teikti išlaikymą.¹⁴⁹ Taigi, įtvirtintas proporcingumo principas tarp reikalingo paramos tėvo poreikių ir vaiko finansinės gerovės, jokių kitų aplinkybių dėl išlaikymo dydžio nėra numatyta. Dar daugiau, kodekso 209 straipsnyje nustatyta, kad kai tas, kuris teikia išlaikymą, arba tas, kuris gauna išlaikymą, atsiduria tokioje situacijoje, kai ilgiau nebegali teikti išlaikymo arba atitinkamai kitam asmeniui daugiau nebereikia išlaikymo, galima kreiptis dėl išlaikymo nutraukimo arba sumažinimo.¹⁵⁰ Kartu pažymėtina, kad laikini finansiniai sunkumai nėra išlaikymo teikimo pagrindas, paprastai išlaikymas priteisiamas, kai ieškovas negali dirbti dėl priežasčių, susijusių su sveikata, amžiumi, priverstine bedarbyste.¹⁵¹

Pagal Italijos civilinį kodeksą 438 straipsnį išlaikymo gali prašyti tik tie, kuriems to reikia ir kurie negali patys pasirūpinti išlaikymu. Išlaikymas turi būti priskirti proporcingai jų prašančiųjų poreikiams ir tų, kurie privalo jį teikti, ekonominėms sąlygoms.¹⁵² Vėlgi, Italijos, kaip ir Prancūzijos teisėje, nustatomas proporcingumas tarp išlaikymo reikalingų asmenų ir asmenų, turinčių pareigą teikti išlaikymą, poreikių.

„Visų vaikų pareiga išlaikyti tėvus yra lygi, todėl teismas privalo išsiaiškinti, ar tėvai neturi daugiau vaikų. Jeigu yra ir kitų pilnamečių vaikų, tačiau ieškinys dėl išlaikymo jiems nėra pareikštas, teismas išlaikymo dydį turi nustatyti taip, kaip jis būtų nustatomas pareiškus ieškinį visiems vaikams.“¹⁵³ Taigi, tėvo ir visų pilnamečių vaikų turtinė padėtis, vaikų, turinčių šią

¹⁴⁹ „Prancūzijos civilinis kodeksas“, *supra* note, 51.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ Mika Oldham, *supra* note, 10: 146.

¹⁵² „Italijos civilinis kodeksas“, *supra* note, 79.

¹⁵³ Valentinus Mikelėnas ir kt., *supra* note, 59: 389.

pareigą, skaičius bei visų pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti savo tėvus – tai aplinkybės, į kurias turi būti atsižvelgiama nustatant išlaikymo dydį.¹⁵⁴ Visi pilnamečiai vaikai turi pareigą išlaikyti savo tėvus, nebent kai kurių ar visų vaikų atžvilgiu būtų nustatytos CK 3.206 straipsnio 1 ar 2 dalyje nurodytos aplinkybės, kurioms esant atsisakoma priteisti išlaikymą tėvams. Situacija, kai tėvams turint kelis vaikus, priteisiamas išlaikymas tiktai iš vieno vaiko, kartu nevertinant tos aplinkybės, kad tėvai turi daugiau vaikų, neatitiktų teisingumo, sąžiningumo principų. Nustatyta kiekvieno vaiko galimybė teikti išlaikymą. Jei ieškinyje pareikštas vienam vaikui, o tėvai turi daugiau vaikų, jie turėtų būti įtraukti į bylą trečiaisiais asmenimis. Nors iš šių asmenų ir nebūtų priteistas išlaikymas, tačiau teismo sprendimas dėl išlaikymo priteisimo tėvams neabejotinai turi įtakos jų teisėms ir pareigoms. Be to, teisės doktrinoje nurodoma, kad „jeigu vaikai, kuriems ieškinyje nepareikštas, rūpinasi tėvais, į jų galimybę prisidėti prie tėvų išlaikymo gali būti neatsižvelgiama.“¹⁵⁵ Taigi, į galimą paramą teikiančio vaiko prisidėjimą prie išlaikymo neatsižvelgtina, tačiau neabejotinai tokio vaiko teikiama konkreti parama tėvui turi būti įvertinta, nes jei vaikas rūpinasi tėvais, tai pasireiškia konkrečiu indėliu tenkinant materialinius tėvų poreikius ir yra reikšminga bei vertintina, nes šio indėlio dalimi mažėja tėvų poreikiai, kurių jie patys negali patenkinti, taigi, mažėja iš kitų vaikų reikalaujama parama. Jei vienas iš vaikų moka išlaikymą savanoriškai ir yra pareiškiamas ieškinyje teisme dėl išlaikymo priteisimo iš kito vaiko, teismas turėtų įvertinti tai, kad kitas vaikas teikia tėvui išlaikymą.

Apibendrinant, išlaikymo dydžiui nustatyti, svarbi tiek tėvų, tiek ir vaikų šeiminė ir turtinė padėtis, kitos aplinkybės. CK nenustatyta, kad šios aplinkybės galėtų būti pagrindas atleisti pilnamečius vaikus nuo išlaikymo pareigos vykdymo, jos reikšmingos tik nustatant išlaikymo dydį. Kita vertus, tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, kai išlaikymą privalantis teikti asmuo yra sunkioje finansinėje situacijoje arba paramos reikalingas tėvas atsidūrė sunkioje finansinėje situacijoje dėl savo netinkamo elgesio, išlaikymo priteisimas, vadovaujantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, tampa abejotinas, todėl, manytina, kad šiais atvejais galimybė teismui atleisti pilnamečių vaiką nuo pareigos vykdymo tėvams turėtų būti įtvirtinta ir įstatymiškai.

¹⁵⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 12d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-340/2003“, *supra* note, 97.

¹⁵⁵ Valentinus Mikelėnas, *supra* note, 7: 410.

3. ATSIKAKYMAS PRITEISTI IŠLAIKYMĄ TĖVAMS

Pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus pirmiausia remiasi tėvų ir vaikų teisių bei pareigų abipusiškumo principu. Tėvai turi pareigų savo nepilnamečiams vaikams, o tam tikrais atvejais - ir besimokantiems pilnamečiams ne vyresniems nei 24 metų vaikams, tuo tarpu pilnamečiai vaikai turi pareigų savo tėvams. Šios abipusės šeiminiiais ryšiais susijusių asmenų pareigos įtvirtintos tiek Konstitucijoje, tiek CK. Šioje darbo dalyje atskleidžiamas vaikų ir tėvų teisių ir pareigų abipusiškumo principo įgyvendinimas, apibrėžiant tėvų pareigas nepilnamečiams vaikams ir identifikuojant bei analizuojant sąlygas, kurioms esant atsisakoma priteisti išlaikymą tėvams iš jų pilnamečių vaikų arba kurioms esant tėvai teisės į išlaikymą neįgyja, kaip netinkamo tėvų pareigų vykdymo savo nepilnamečiams vaikams pasekmės.

3.1. Tėvų pareigos nepilnamečiams vaikams

Bendrosios tėvų pareigos vaikams visų pirma yra įtvirtintos Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalyje: tėvų teisė ir pareiga auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti.¹⁵⁶ CK įtvirtina tėvų valdžios sąvoką, kuri „reiškia tėvų teisių ir pareigų, susijusių su savo nepilnamečiais vaikais, visumą.“¹⁵⁷ Tėvų valdžios turinys nustatytas CK 3.155 straipsnio 2 dalyje – tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje.¹⁵⁸ „Tėvų valdžia yra tėvų teisių ir pareigų derinys ir tas pats tėvų valdžios elementas gali būti suprantamas ir kaip teisė, ir kaip pareiga, todėl jie turi ne tik teisę, bet ir pareigą įgyvendinti tėvų valdžią,“¹⁵⁹ kurią sudaro kompleksas tėvų pareigų ir teisių: pirma, tėvų pareiga ir teisė auklėti, lavinti ir mokyti vaiką; antra, tėvų pareiga ir teisė prižiūrėti ir ginti vaiką, įgyvendinti jo teises ir interesus, trečia, tėvų pareiga ir teisė rūpintis vaiko sveikata; ketvirta, tėvų pareiga materialiai išlaikyti vaiką; penkta, tėvų teisė ir pareiga matytis ir bendrauti su vaiku; šešta, tėvų teisė ir pareiga atstovauti vaikui pagal įstatymą; septinta, tėvų teisė ir pareiga administruoti vaikų turtą.¹⁶⁰ Tėvų pareiga yra prižiūrėti ir rūpintis vaikais iki pilnametystės ar emancipacijos ir juos išlaikyti yra absoliuti ir savo pareigų nepilnamečiams vaikams tėvai negali atsisakyti.

Sąlyginai galėtume išskirti dvi tėvų pareigų nepilnamečiams vaikams grupes – asmeninio

¹⁵⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra* note, 1.

¹⁵⁷ Valentinas Mikelėnas ir kt., *supra* note, 59, 297.

¹⁵⁸ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

¹⁵⁹ Valentinas Mikelėnas ir kt., *op. cit.*, 298.

¹⁶⁰ Valentinas Mikelėnas, *supra* note, 7: 372.

pobūdžio tėvų teisė ir pareiga auklėti savo nepilnamečius vaikus, rūpintis jais, ir turinio pobūdžio tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus.

Viena iš tėvų valdžios turinį sudarančių tėvų pareigų – *auklėti ir prižiūrėti savo vaikus*, įtvirtinta Konstitucijoje. Vaiko tėvai turi pirmumo teisę prieš kitus asmenis auginti ir auklėti savo vaikus, jie privalo rūpintis vaiko auklėjimu, tinkamai jį prižiūrėti, materialiai išlaikyti ir sudaryti sąlygas vaikui augti, vystytis, tobulėti.¹⁶¹

CK, nustatant tėvų asmeninių teisių ir pareigų turinį, nurodyta, kad tėvai yra atsakingi už savo vaikų auklėjimą ir vystymą, privalo rūpintis savo vaikų sveikata, vaikų dvasiniu ir moraliniu ugdymu, privalo sudaryti sąlygas savo vaikams mokytis iki įstatymuose nustatyto amžiaus.

Teisės aktuose nėra pateikiama auklėjimo sąvoka. Todėl auklėjimas galėtų būti suprantamas kaip sistemingas nurodymais, pamokymais ar kitais veikimais ugdymas įpročių, valios, jausmų ir pan.¹⁶² Teisės doktrinoje „auklėjimas suprantamas kaip nuolatinis ir kryptingas poveikis vaiko sąmonei siekiant kuo geriau parengti jį savarankiškai gyventi visuomenėje. Būtina siekti įdiegti vaikui tam tikras teigiamas savybes ir įpročius, apsaugoti jį nuo žalingos įtakos ir padarinių, formuoti vaiko interesus ir ugdyti atsakomybę, kad jie atitiktų visuomenės pripažintus. Paprastai vaiko auklėjimas pasireiškia nuolatinio bendravimu su juo, auklėjant jį ne tik pamokymais ir draudimais, o daugiausia asmeniniu pavyzdžiu ir nuostatomis.“¹⁶³

Tėvai turi pareigas susijusias su vaiko sveikata. Pagal Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 24 straipsnį valstybės dalyvės pripažįsta vaiko teisę naudotis tobuliausiomis sveikatos sistemos paslaugomis ir ligų gydymo bei sveikatos atstatymo priemonėmis; rūpinasi, kad nė vienam vaikui nebūtų atimta teisė naudotis tokiomis sveikatos apsaugos sistemos paslaugomis.¹⁶⁴

Tėvai privalo rūpintis vaikų dvasiniu ir moraliniu ugdymu, t. y. mokyti ir diegti vaikui tam tikras moralines ir dvasines vertybes, ugdyti vertybines orientacijas, siekiant Konstitucijoje įtvirtinto tikslo – auklėti vaikus dorais žmonėmis.

Tėvų pareigos susijusios su vaikų mokymusi nustatytos Lietuvos Respublikos šveitimo įstatyme, pavyzdžiui, užtikrinti vaiko parengimą mokyklai, jo mokymąsi pagal priešmokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo programas iki 16 metų.¹⁶⁵

Pagal Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 31 straipsnio 3 dalį vaiko tėvai turi teisę ir pareigą rūpintis, kad būtų sudaryta saugi, vaiko visapusiškam ir harmoningam vystymuisi tinkama aplinka, taip pat vaiko sveikata, jo fiziniu, protiniu, emociniu,

¹⁶¹ „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas“, *Valstybės žinios* 33, 807 (1996), TAR, žiūrėta 2021 m. vasario 16 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C8205E261830/asr>

¹⁶² Lietuvių žodynas, 2021 m. vasario 15 d., <https://www.lietuviuzodynas.lt/zodynas/Aukleti>

¹⁶³ Valentinus Mikelėnas ir kt., *supra* note, 59, 317.

¹⁶⁴ „Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija“, *Valstybės žinios* 60, 1501 (1995), TAR, žiūrėta 2021 m. vasario 16 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2FB4C5F44B52>

¹⁶⁵ „Lietuvos Respublikos šveitimo įstatymas“, TAR, žiūrėta 2021 m. vasario 16 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9A3AD08EA5D0/asr>

dvasiniu, doroviniu vystymusi, pažintinių ir socialinių gebėjimų ugdymu, mokyti vaiką nesmurtinio elgesio plėtojant tarpasmeninius santykius, suteikti jam informaciją, kaip apsisaugoti nuo bet kokio smurto ar kitų jo teisių pažeidimų, atsižvelgiant į jo amžių ir brandą; kad būtų sudarytos sąlygos vaikui iki 16 metų mokytis, parinkti dorinio ugdymo (tikybos ar etikos) programą savo vaikui iki 14 metų; kad vaikui būtų suteikta informacija apie jo teises ir pagrindines laisves, pareigas ir atsakomybę; vaiko pareigos ir atsakomybės ugdymu, vaiko parengimu savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje.¹⁶⁶

Apibendrinant, asmeninės tėvų pareigos nepilnamečiams vaikams apima tėvų pareigas, susijusias su vaikų auklėjimu, ugdymu, vystymu. Tėvams įgyvendinant šias pareigas vaikas yra paruošiamas savarankiškam gyvenimui. Asmeninės tėvų pareigos vaikams gali būti įgyvendinamos tėvams bendraujant su vaikais, mokant ir nukreipiant juos, duodant patarimus, pamokymus. Ne ir skyrium gyvenantis tėvas ar motina turi pareigą bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant ir negali nusišalinti nuo vaiko auklėjimo.

Tėvų pareiga *išlaikyti savo vaikus* nustatyta Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalyje, CK 3.192 straipsnyje – tėvai privalo materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. „Išlaikymas apima visas lėšas, reikalingas vaikui tinkamai maitinti, aprengti, jo sveikatos priežiūrai, mokymo, auklėjimo ir laisvalaikio reikmėms.“¹⁶⁷ Ši prievolė, kaip ir pilnamečių vaikų prievolė išlaikyti tėvus (CK 3.205 straipsnio 1 dalis), yra asmeninio pobūdžio tėvų turtinė prievolė nepilnamečiams vaikams, kurios vykdymo negalima perleisti kitiems asmenims.

„Abu tėvus įstatymas įpareigoja išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, nepaisant to, jie darbingi, ar nedarbingi, bedarbiai, veiksnius ar neveiksnius, [...] visiškai atleisti tėvus nuo nepilnamečių vaikų išlaikymo įstatymas nenumato. Ši tėvų pareiga lieka, net jei nepilnamečiai turi ir savo turto, iš kurio galėtų gyventi.“¹⁶⁸ Taigi, įstatyme įtvirtinta absoliutaus pobūdžio pareiga išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Tai yra visiškai suprantama, nes nepilnamečiai vaikai nėra savarankiški ir yra finansiškai priklausomi nuo savo tėvų ir reikalingi jų išlaikymo.

Netinkamai įgyvendinant tėvų pareigas nepilnamečiams vaikams, tėvams kyla tam tikros teisinės pasekmės – administracinė atsakomybė pagal Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 73 straipsnį „Tėvų valdžios nepanaudojimas arba panaudojimas priešingai vaiko interesams“, 80 straipsnį „Kliudymas vaikui mokytis“¹⁶⁹, baudžiamoji atsakomybė pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 163 straipsnį „Piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis“, 164 straipsnį „Vengimas išlaikyti

¹⁶⁶ „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas“, *supra* note, 161.

¹⁶⁷ Valentinas Mikelėnas ir kt., *supra* note, 59: 373.

¹⁶⁸ Pranciškus Stanislavas Vitkevičius, *supra* note, 6: 232.

¹⁶⁹ „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas“, TAR, žiūrėta 2021 m. vasario 16 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b/asr>

vaiką“,¹⁷⁰ gali būti taikomos CK numatytos priemonės - tėvų valdžios ribojimas.

3.2. Atsisakymo priteisti išlaikymą tėvams pagrindai

Netinkamas tėvų pareigų vykdymas nepilnamečiams vaikams, vengimas vykdyti šias pareigas sukelia teisinės pasekmės tuo metu, kai šios tėvų pareigos nevykdomos. Tokiais atvejais teismas gali priimti sprendimą dėl laikino ar neterminuoto tėvų (tėvo ar motinos) valdžios apribojimo. Tačiau galimos tam tikros teisinės pasekmės tėvams ir ateityje, jų vaikams, kurių atžvilgiu nebuvo vykdomos tėvų pareigos, tapus pilnamečiais. Pagal galiojantį teisinį reglamentavimą teismas gali atleisti pilnamečius vaikus nuo pareigos išlaikyti savo nedarbingus tėvus, jeigu nustato, kad tėvai vengė atlikti savo pareigas nepilnamečiams vaikams (CK 3.206 straipsnio 1 dalis).¹⁷¹ Jeigu vaikai buvo atskirti nuo savo tėvų nuolatinei dėl pačių tėvų kaltės, tokie tėvai neturi teisės į išlaikymą (CK 3.206 straipsnio 2 dalis).¹⁷²

3.2.1. Tėvų vengimas atlikti pareigas vaikams – teisę į išlaikymą ribojantis pagrindas

CK 3.206 straipsnyje „Atsisakymas priteisti išlaikymą tėvams“ nustatyti du atvejai, kuomet pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus galėtų būti nevykdoma. Vienas iš tokių atvejų – CK 3.206 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas atleidimas nuo tėvų išlaikymo pareigos vykdymo, t. y. teismas gali atleisti pilnamečius vaikus nuo pareigos išlaikyti savo nedarbingus tėvus, jeigu nustato, kad tėvai vengė atlikti savo pareigas nepilnamečiams vaikams.¹⁷³

Tėvų ir vaikų tarpusavio santykiai ir išlaikymo prievoliniai teisiniai santykiai pasižymi solidarumu, šių santykių dalyvių teisių ir pareigų abipusiškumu. Todėl jei tėvai nevykdė savo, kaip tėvų, pareigų vaikams, jiems būnant nepilnamečiais, tokiais atvejais, vaikams tapus pilnamečiais, jų pareiga išlaikyti tėvus gali būti ribojama, t. y. jie gali būti atleisti nuo išlaikymo pareigos vykdymo tėvams. Teismų praktikoje tėvų išlaikymas tam tikra prasme laikomas kompensacinio pobūdžio pareiga, skirtas atlyginti tėvams už jų suteiktą globą ir rūpestį vaikams.¹⁷⁴ Nesant tėvų globos ir rūpesčio vaikams esant nepilnamečiais, t. y., tėvams nevykdant savo pareigų nepilnamečiams vaikams, tokiais atvejais pilnamečystės sulaukusių vaikų pareiga išlaikyti savo tėvus taip pat gali būti nevykdoma.

Pagrįstai kyla klausimas, kada tėvams gali būti atsisakoma priteisti išlaikymą – ar kai jie

¹⁷⁰ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000), TAR, žiūrėta 2021 m. vasario 16 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/asr>

¹⁷¹ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, op. cit.

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

¹⁷⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 29d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-886/2003“, *supra* note, 28.

nevykdė asmeninių neturtinių pareigų, ar kai nevykdė turtinės (išlaikymo) pareigos nepilnamečiams vaikams. CK konkrečiai neįvardinta, kokių tėvų pareigų – asmeninių ar turtinių nevykdymas jų nepilnamečių vaikų atžvilgiu galėtų būti pagrindas atleisti pilnamečius vaikus nuo pareigos išlaikyti tėvus. Minėta, tėvų pareigos nepilnamečiams vaikams, sudarančios tėvų valdžios turinį, yra absoliutaus pobūdžio, jų negalima atsisakyti vykdyti. Atsižvelgiant į tėvų pareigų privalomumą, galima spręsti, kad tėvų vengimas vykdyti bet kurias iš jų pareigų nepilnamečių vaikų atžvilgiu, t. y. tiek asmeninio, tiek turtinio pobūdžio, kas gali pasireikšti vengimu auklėti nepilnamečius vaikus, jais rūpintis, prižiūrėti ar juos išlaikyti, gali būti pagrindas taikyti CK 3.206 straipsnio 1 dalį.

Be to, tiek turtinių, tiek neturtinių tėvų pareigų įgyvendinimas yra tarpusavyje susijęs. „Nesilaikant vienos iš tėvų valdžios nuostatų, bus nevisiškai laikomasi ir kitos. Pavyzdžiui, neteikiant vaikui išlaikymo, vargu ar galima tinkamai rūpintis jo sveikata ir sudaryti sąlygas visapusiškai ir darniai raidai ir panašiai.“¹⁷⁵ Todėl nustatant, ar tėvai vykdė savo pareigas vaikams, turėtų būti vertinamas visų tėvų pareigų vykdymas, neišskiriant, pavyzdžiui, tik išlaikymo pareigos, kaip svarbesnės tėvų pareigos, ir vertinant tik išlaikymo pareigos (ne)vykdymą. Neabejotina, kad siekiant užtikrinti nepilnamečių vaikų teises, yra reikšmingas visų tėvams nustatytų pareigų tinkamas vykdymas.

Taip pat ir teismų praktikoje, sprendžiant ar yra pagrindas atleisti pilnamečius vaikus nuo išlaikymo pareigos, vertinamas visų tėvo pareigų vykdymas praityje nepilnamečio vaiko atžvilgiu, neapsiribojant tik išlaikymo pareiga.

Pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismas byloje nurodė, kad ieškovas (tėvas) teismui nepateikė pakankamai įrodymų, kad jis reguliariai išlaikė savo vaikus; nors iš šalių procesiniuose dokumentuose ir teismo posėdžių metu duotų paaiškinimų tikėtina, kad apeliantas (tėvas) tam tikru laikotarpiu galėjo prisidėti pinigėmis lėšomis, daiktais prie atsakovų (vaikų) gerovės, tačiau tai nelaikytina reguliariu išlaikymu; reikšminga yra ir tai, kad tėvai turi pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje.¹⁷⁶ Tėvai turi lygias teises ir pareigas savo vaikams, nesvarbu, kad tėvai gyvena skyriumi, taigi, apelianto, kaip tėvo, pareigos neapsiriboja vien išlaikymo teikimu, apeliantas turėjo pareigą atsakovus auklėti, prižiūrėti, jais rūpintis ir sudaryti palankias sąlygas atsakovams visapusiškai vystytis; teismas sprendė, kad tėvas nevykdė savo, kaip tėvo, pareigos auklėti, ugdyti vaikus ir išlaikyti juos materialiai, todėl darė išvadą, kad yra pakankamas pagrindas pripažinti, jog ieškovas vengė atlikti savo pareigas nepilnamečiams

¹⁷⁵ Valentinas Mikelėnas ir kt., *supra* note 59: 298.

¹⁷⁶ „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-371-856/2020“, *supra* note 31.

vaikams, taigi, jis neturi teisės reikalauti paramos iš atsakovų vadovaudamasis CK 3.205 straipsnio nuostatomis.¹⁷⁷ Jei tėvas visiškai neaugino (nesirūpino, neauklėjo ir pan.) vaiko, kurį užaugino viena mama, o priteistą išlaikymą tėvas mokėjo priverstine tvarka (per antstolį), gali būti laikoma pakankamu pagrindu pripažinti, jog tėvas vengė atlikti savo pareigas nepilnamečiam vaikui, kas taip pat yra pagrindas nepriteisti išlaikymo tėvui.¹⁷⁸

Taigi, reikšmingas yra ne tik reguliarus išlaikymo teikimas, t. y. turtinių pareigų vaikams vykdymas, tačiau neabejotinai svarbi ir pareiga auklėti vaikus ir jais rūpintis, t. y. asmeninių neturtinių tėvų pareigų vaikams vykdymas. Negalima išskirti, kuri šių pareigų svarbesnė – vaikų materialinio išlaikymo ar nematerialaus asmeninio pobūdžio auklėjimo pareiga. Pareigos išlaikyti vaikus vykdymas užtikrina vaiko materialinių poreikių patenkinimą, tačiau šios pareigos įgyvendinimas priklauso nuo turtinės tėvų padėties, jos nepertraukiamo tinkamo vykdymo kartais negalima užtikrinti dėl tėvų patiriamų finansinių sunkumų. Tuo tarpu pareiga auklėti vaikus įgyvendinama per nuolatinį bendravimą su vaikais, o tėvas ar motina, net ir negyvenantys kartu su vaiku, turi teisę ir pareigą bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant.¹⁷⁹ Todėl galima teigti, kad dažnai pareiga auklėti vaikus labai priklauso nuo tėvų nusiteikimo ir pasiryžimo visapusiškai dalyvauti vaikų gyvenime ir juos auklėti. Jei tėvas buvo visiškai nusišalinęs nuo vaiko auklėjimo ir su juo nebendravo, nedalyvavo jo gyvenime – tai akivaizdus tėvo pareigų nevykdymas ir galimas pagrindas atleisti vaiką nuo tėvų išlaikymo pareigos vykdymo.

Tėvų vengimas atlikti pareigas akivaizdus tais atvejais, kai tėvas (motina) vaiko ne tik neaugino, bet ir apskritai nebendravo su juo, nepalaikė jokio ryšio. Pavyzdžiui, apygardos teismo buvo nustatyta, kad „ieškovo santuoka su atsakovo motina nutraukta 1978 metais, atsakovas jo tėvų santuokos nutraukimo momentu tebuvo 10 mėnesių amžiaus. Atsakovas tvirtina, kad savo tėvo nepažinojo, su juo niekada nebendravo, jo tėvas neaugino, tėvą jis pamatė šios bylos nagrinėjimo metu. Šių faktinių aplinkybių apeliantas iš esmės neginčija, pareigą dalyvauti vaiko auklėjime nepagrįstai bando pateisinti iš motinos pusės artimų giminaičių daromu spaudimu. Vis dėlto bylos duomenys patvirtina, kad išlaikymas sūnui, jam esant nepilnamečiui, geranoriškai apelianto nebuvo teiktas, išlaikymas nepilnamečiui atsakovui buvo priteistas ir išieškotas iš ieškovo priverstine tvarka, o priverstinis išlaikymo išieškojimas nustatytomis aplinkybėmis, kaip pagrįstai vertino ir pirmosios instancijos teismas, negali būti prilyginamas tinkamu tėvo pareigų vykdymu. Teismo vertinimu, reikšminga yra tai, kad tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas

¹⁷⁷ „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-371-856/2020“, *supra* note 31.

¹⁷⁸ „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1694-601/2014“, žiūrėta 2021 m. vasario 16 d., <https://www.infolex.lt/tp/870917>

¹⁷⁹ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

savarankiškam gyvenimui visuomenėje. Tėvai turi lygias teises ir pareigas savo vaikams nesvarbu, kad tėvai gyvena skyrium (CK 3.156 str.). Taigi, apeliando, kaip tėvo, pareigos neapsiriboja vien išlaikymo teikimu, apeliantas turėjo pareigą atsakovą auklėti, prižiūrėti, juo rūpintis ir sudaryti palankias sąlygas jam visapusiškai vystytis. [...] Teisėjų kolegija pažymi, kad byloje esant akivaizdiems įrodymams, jog ieškovas nevykdė savo kaip tėvo pareigos auklėti, ugdyti vaiką ir išlaikyti jį materialiai, teisėjų kolegija daro išvadą, kad yra pakankamas pagrindas pripažinti, jog ieškovas vengė atlikti savo pareigas nepilnamečiam vaikui, taigi neturi teisės reikalauti paramos iš atsakovo vadovaudamasis CK 3.205 straipsnio nuostatomis (CK 3.206 straipsnio 1 dalis).¹⁸⁰

Vertinant tėvų pareigą teikti išlaikymą nepilnamečiam vaikui, galimos kelios situacijos. Pavyzdžiui, kai tėvas (motina) savanoriškai bendru sutarimu moka išlaikymą nepilnamečiam vaikui arba kai tėvas (motina) moka išlaikymą, priteistą nepilnamečiam vaikui teismo sprendimu, arba kai tėvas (motina) moka išlaikymą priverstine tvarka (priverstinai vykdant teismo sprendimą, kuriuo priteistas išlaikymas vaikui). Ar dviem pastaraisiais atvejais galėtume sakyti, kad tėvai vykdo savo pareigas vaikams? Be abejo, pirmuoju atveju, teikiant materialinį išlaikymą vaikui savanoriškai, išlaikymo pareiga įgyvendinama tinkamai. Antruoju atveju galėtume taip pat teigti, kad vykdoma pareiga išlaikyti vaiką, ypač jei tėvai nesutarė dėl vaikui reikalingo išlaikymo ir todėl buvo kreiptasi į teismą, arba tėvams, nutraukiant santuoką, be kitų privalomų išspręsti klausimų santuokos nutraukimo byloje, buvo išspręstas ir nepilnamečių vaikų išlaikymo iš skyrium gyvenančio tėvo priteisimo klausimas. Todėl minėtais atvejais teigti, kad tėvai nevykdo savo pareigos nebūtų teisinga. Trečiuoju atveju, vykdant teismo sprendimą dėl išlaikymo nepilnamečiam vaikui mokėjimo priverstinai, t. y. pateikiant vykdomąjį raštą antstoliams priverstiniam vykdymui, akivaizdu, kad tai nėra savanoriškas pareigos vykdymas ir galėtų būti laikoma vengimu atlikti pareigas, kartu įvertinant ir kitas bylos aplinkybes.

Teismų praktika dėl išlaikymo nepilnamečiam vaikui mokėjimo, esant priimtam teismo sprendimui dėl išlaikymo priteisimo, taip pat formuojama ta linkme, kad vien tik tai, kad teismo sprendimu yra priteistas išlaikymas vaikui, nereiškia, kad pareiga išlaikyti vaiką nėra vykdoma. Kai tėvas moka teismo priteistą išlaikymą, paprastai tai nelaikoma tėvų pareigų nevykdymu, nepaisant ir to, kad tam tikrais laikotarpiais priteistas išlaikymas buvo vykdomas priverstine tvarka. Išlaikymo mokėjimas ar nemokėjimas vertintinas kartu su kitomis tėvų pareigomis.

Pavyzdžiui, vienoje iš bylų teismo vertinimu, aplinkybė, jog ieškovas mokėjo išlaikymą atsakovui tik atsakovo motinai inicijavus priverstinę teismo priteisto išlaikymo sūnui (atsakovui) išieškojimo procedūrą, nesudaro pagrindo šią aplinkybę vertinti kaip turinčią teisinę reikšmę ginčui CK 3.206 straipsnio 1 dalies normos prasme ir pripažinti, jog ieškovas vengė atlikti savo

¹⁸⁰ „Šiaulių apygardos teismo 2019 m. birželio 13 d. nutartis Civilinė byla Nr. e2A-370-267/2019“, *supra* note, 119.

pareigas nepilnamečiam vaikui (atsakovui).¹⁸¹ Byloje buvo nustatyta, kad vykdomieji raštai nukreipti vykdyti, tačiau pažymoje apie vykdymą buvo daromi įrašai apie tai, kad tam tikru metu išlaikymas teiktas tiesiogiai išieškotojo atstovei, o nuo likusios išlaikymo skolos atsisakyta; padaryta išvada, kad ieškovas prievolę mokėti priteistą išlaikymą atsakovui vykdė tinkamai arba šios prievolės vykdymas atsakovo gyvenimui itin neigiamos įtakos reikšmės neturėjo, išieškotojo atstovė nesikreipė į teismą dėl priteisto išlaikymo dydžio ar formos pakeitimo, taigi tikėtina, jog pajamų išlaikyti sūnų, užtikrinti jo poreikius, gyvenimo kokybę, objektyviai pakako. Be to, byloje teismas nenustatė, jog apeliantas (ieškovas) visiškai neaugino, nesirūpino, neauklėjo atsakovo, jog atsakovą užaugino viena mama; atsakovo tėvų santuoka nutraukta atsakovui esant 10 metų amžiaus, taigi apie 10 metų *inter alia* ieškovas tiesiogiai vykdė tėvo pareigas ir duomenų, jog šias pareigas atliko netinkamai, byloje nenustatyta, be to, byloje įrodyta, kad ir po santuokos nutraukimo šalys bendravo, buvo perkamos dovanos, rūbai ir pan.¹⁸²

Ar tam, kad teismas atsisakytų priteisti išlaikymą tėvams, jiems turėjo būti taikomos tam tikros teisinės sankcijos už vengimą vykdyti tėvų pareigas nepilnamečiams vaikams, pavyzdžiui, tėvų valdžios ribojimas, administracinė ar baudžiamoji atsakomybė? Ar tokiais atvejais, kai teisinės sankcijos nebuvo taikytos, tėvai turi teisę į išlaikymą?

CK nėra nustatyta, kad tėvų vengimas atlikti pareigas vaikams turi būti patvirtintas atitinkamais teismų procesiniais dokumentais civilinėse, baudžiamosiose ar administracinių nusižengimų bylose. Todėl tėvų vengimas atlikti pareigas galėtų būti įrodinėjamas visomis leistinomis priemonėmis. Vien tik tai aplinkybė, kad nėra priimtas atitinkamas procesinis dokumentas, t. y. kad tėvui, nevykdančiam savo pareigų, nebuvo iškelta baudžiamoji ar civilinė byla, neužkerta kelio įrodinėti, kad tėvai vengė atlikti savo pareigas. Teisės doktrinoje nurodoma, kad „vengimas atlikti savo pareigas vaikams gali pasireikšti vengimu išlaikyti auklėti juos ir jais rūpintis, šeimos palikimu, atsisakymu priimti gyventi vaiką, kai jis negalėjo gyventi su kitu iš tėvų, ir panašiai. Taigi šiuo atveju nėra reikalaujama, kad tėvai būtų patraukti baudžiamojon atsakomybėn už savo pareigų nevykdymą, būtų apribota tėvų valdžia ir t. t.“¹⁸³ Priešingai, vertinant byloje esančių įrodymų visumą, gali būti įvertinama ir tai, kad tėvas nebuvo baustas dėl netinkamo elgesio. Pavyzdžiui, teismas nurodė, kad „byloje nėra duomenų, kad apeliantas (ieškovas) būtų piktnaudžiavęs savo kaip tėvo valdžia, daręs žalingą įtaką vaikams savo amoraliu elgesiu ar kitaip pažeidęs nepilnamečių vaikų interesus. Liudytoja nors ir nurodė, kad ieškovas vaikų neišlaikė, tačiau ji nepateikė duomenų, kad tik ji viena išlaikė vaikus, jais rūpinosi be to patvirtino, kad nesikreipė dėl išlaikymo priteisimo. Byloje nėra duomenų apie tai, kad ieškovas

¹⁸¹ „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugpjūčio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1174-513/2015“, žiūrėta 2021 m. vasario 16 d., <https://www.infolex.lt/tp/1087742>

¹⁸² *Ibid.*

¹⁸³ Valentinas Mikelėnas, *supra* note, 7: 409.

būtų buvęs baustas dėl netinkamo elgesio šeimoje ir pan.“¹⁸⁴

Aplinkybę, kad išlaikymo reikalaujantys tėvai vengė vykdyti pareigas vaikams, turi įrodyti atsakovas (pilnametis vaikas). Be to, vengimas vykdyti pareigas vaikams turi būti kaltas, t. y. tokia situacija dėl pareigų nepakankamo vykdymo neturėtų būti pateisinama objektyviomis, gyvenimiškai susiklosčiusiomis aplinkybėmis. Vienoje byloje teismas nustatė, kad ieškovas (tėvas) nutarimu priteistą išlaikymą atsakovui (vaikui) sumokėjo; nutarimas dėl išlaikymo iš ieškovo priteisimo buvo priimtas, kai atsakovui buvo 15 metų, iki vaiko 15 metų amžiaus ieškovas savo tėvo pareigą išlaikyti nepilnametį vaiką vykdė, ją įvykdė ir vėliau teismui priteisus išlaikymo dydį; teismas nurodė, kad atsakovo nurodomas motyvas, jog jis su savo tėvu nebendravo, tėvas jam nesuteikė moralinės pagalbos, nėra pagrindas šioje byloje atmesti ieškinį, būtina įvertinti buvusį ieškovo darbo pobūdį - ieškovas visą savo gyvenimą dirbo jūrininku, jūrininko darbo pobūdis buvo susijęs su keletą mėnesių trunkančiais reisais jūroje, todėl šios bylos šalių santykiams ieškovo darbo pobūdis galėjo turėti neigiamos įtakos.¹⁸⁵ „Nesant byloje jokių įrodymų dėl ieškovo netinkamo elgesio buityje, padaryti išvados, jog dėl savo darbo pobūdžio ieškovas netinkamai vykdė tėvo pareigas, nustatytas CK 3.155 straipsnyje, nėra teisinio pagrindo. [...] Vengimas atlikti pareigas nepilnamečiams vaikams gali pasireikšti vengimu juos išlaikyti, auklėti ir jais rūpintis, atsisakymu priimti gyventi vaiką, kai jis negalėjo gyventi su kitu iš tėvų, ir panašiai. Tačiau vengimas vykdyti pareigas vaikams turi būti kaltas. Aplinkybę, kad išlaikymo reikalaujantys tėvai vengė kaltais veiksmais vykdyti pareigas vaikams, turi įrodyti atsakovas.“¹⁸⁶

Tėvų vengimas vykdyti pareigas vaikams turi būti kaltas, t. y. turėtų būti vertinamos priežastys, dėl kurių tėvai neva nepakankamai vykdo savo pareigą auklėti vaikus. Vienais atvejais tai gali lemti tėvo darbo pobūdis (jūrininkas, tolimųjų reisų vairuotojas ir pan.) ir tokiu atveju tėvų pareigų įgyvendinimas objektyviai negali būti toks intensyvus kaip tėvams dirbant kitus, nereikalaujančius ilgalaikių išvykų iš namų, darbus. Taip pat gali susiklostyti kitos gyvenimiškos aplinkybės, pavyzdžiui, ilgalaikė sunki liga, reabilitacija arba vaikui ir tėvui (motinai) gyvenant skirtingose valstybėse, kai tėvų auklėjimo, bendravimo pareigų vykdymas yra objektyviai apsunkintas. Be to, vien tik aplinkybė, kad motina ar tėvas gyvena kartu su nepilnamečiu vaiku, neturėtų būti pakankamas pagrindas laikyti, kad tėvai vykdo savo pareigas vaikams. Net ir gyvendami kartu su vaikais, tėvai gali nesirūpinti savo vaikais, jų neprižiūrėti, neišlaikyti, t. y. nevykdyti pareigų vaikams.

Pažymėtina, kad CK 3.206 straipsnyje nustatyta teismo diskrecijos teisė, t. y. teismas savo

¹⁸⁴ „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-536-440/2018“, *supra* note, 143.

¹⁸⁵ „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1170-524/2016“, žiūrėta 2021 m. vasario 18 d., <https://www.infolex.lt/tp/1334459>

¹⁸⁶ *Ibid.*

nuožiūra gali, bet nėra įpareigotas, kiekvienu atveju atleisti pilnamečius vaikus nuo pareigos išlaikyti savo tėvus vykdymo, kai nustato, kad tėvai vengė vykdyti pareigas savo nepilnamečiams vaikams. Jeigu įstatymai numato, kad tam tikrus klausimus teismas sprendžia savo nuožiūra, teismas privalo tai darydamas vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais.¹⁸⁷ „Teismas turi išsiaiškinti, ar tėvų vengimas tinkamai išlaikyti, auklėti vaikus, rūpintis šeimos ir vaikų reikalais buvo toks, kad reikėtų atimti jiems teisę į išlaikymą. Visai įmanoma, kad jie sirgo, buvo neveiksnūs, gyveno labai skurdžiai ir pan. Tokiais atvejais atimti teisę į išlaikymą būtų neteisinga.“¹⁸⁸

Ar tam, kad teismas atsisakytų priteisti išlaikymą tėvams, jų vengimas vykdyti pareigas vaikams turėtų būti ilgalaikis ir pastovus? CK nereglamentuoja šio klausimo, tačiau tai, kad CK įtvirtinta teismo nuožiūros teisė atleisti vaikus nuo pareigos išlaikyti tėvus, rodo, kad įstatymų leidėjas paliko šį klausimą spręsti teismams, nagrinėjantiems bylas dėl tėvų išlaikymo priteisimo. Teismas, nagrinėjantis konkrečią bylą, įvertinęs visus byloje esančius įrodymus, geriausiai galėtų nuspręsti, ar konkrečioje situacijoje tėvų pareigų nevykdymo mastas praeityje buvo toks, kad šiuo metu pilnametis vaikas turi būti atleidžiamas nuo išlaikymo pareigos tėvams. Manytina, kad tam, kad pilnametis būtų atleistas nuo pareigos išlaikyti tėvus, jo tėvų vengimas atlikti pareigas turėtų būti pastovus, ilgalaikis ir darantis reikšmingą neigiamą poveikį nepilnamečio vaiko gyvenime.

Apibendrinant, CK nenustato, kokias savo pareigas nepilnamečiams vaikams – asmeninio ar turtinio pobūdžio turėjo vengti atlikti tėvai, kad būtų taikoma CK 3.206 straipsnio 1 dalis. Manytina, kad pagrindu teismui spręsti, ar atleisti pilnamečius vaikus nuo pareigos išlaikyti tėvus galėtų būti nustatytas tėvų vengimas atlikti bet kurias jų pareigas nepilnamečiams vaikams, t. y. auklėti vaikus, rūpintis jų sveikata, dvasiniu ir moraliniu ugdymu, sudaryti sąlygas savo vaikams mokytis, išlaikyti juos. Tačiau šis vengimas vykdyti pareigas turėtų būti kaltas ir nepriklausyti nuo objektyvių priežasčių. Atleisti pilnamečius vaikus nuo pareigos išlaikyti tėvus yra teismo diskrecijos teisė. Teismas sprenddamas, ar atleisti pilnametį vaiką nuo šios pareigos vykdymo, turėtų vadovautis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais, įvertinti tėvų netinkamo pareigų vykdymo neigiamą poveikį nepilnamečiam vaikui.

3.2.3. Vaikų atskyrimas nuo tėvų – tėvų teisės į išlaikymą netekimo pagrindas

CK 3.206 straipsnio 2 dalyje nustatytas atvejis, kai tėvai neturi teisės į išlaikymą – jei vaikai buvo atskirti nuo savo tėvų nuolatinei dėl pačių tėvų kaltės.¹⁸⁹ Šiuo atveju, t. y. nustatčius

¹⁸⁷ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

¹⁸⁸ Pranciškus Stanislovas Vitkevičius, *supra* note, 6: 249.

¹⁸⁹ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *op. cit.*

nuolatinį vaikų atskyrimą nuo tėvų dėl tėvų kaltės, tokiems tėvams apskritai nebūtų priteisiamas išlaikymas iš jų pilnamečių vaikų ir tai nėra teismo nuožiūros teisė, o CK įtvirtinta imperatyvi nuostata.

CK trečios knygos penktame skirsnyje „Tėvų valdžios apribojimas“ reglamentuojamas vaikų ir tėvų atskyrimas (CK 3.179 straipsnis), laikinas ar neterminuotas tėvų valdžios apribojimas (CK 3.180 straipsnis).¹⁹⁰ Teisės doktrinoje nurodoma, kad nuolatinis vaikų atskyrimas nuo tėvų dėl tėvų kaltės yra galimas tik neterminuotai apribojus tėvų valdžią, todėl vaikų pareiga išlaikyti tėvus išlieka, jeigu buvo taikytas vaikų atskyrimas nuo tėvų, nors ir nuolatinis, ne dėl tėvų kaltės (pavyzdžiui, dėl tėvų neveiksnumo) arba jie buvo atskirti tik laikinai (pavyzdžiui, tėvų valdžia buvo apribota laikinai).¹⁹¹ Tokia autorių pozicija yra visiškai pagrįsta CK 3.206 straipsnio 2 dalies nuostata, pagal kurią tėvai teisės į išlaikymą netenka, jei yra *nuolatinis* vaikų ir tėvų *atskyrimas* ir šis *atskyrimas* yra *dėl tėvų kaltės*.

Vaikų ir tėvų atskyrimo teisinis reglamentavimas įtvirtintas CK 3.179 straipsnyje, pagal kurį teismas gali atskirti vaiką nuo tėvų (tėvo ar motinos), jei tėvai negyvena kartu su vaiku dėl objektyvių aplinkybių (dėl ligos ir pan.). „Vaiko atskyrimas nuo tėvų yra viena iš dviejų tėvų valdžios ribojimo rūšių. Tai laikina vaiko interesų ir teisių apsaugos priemonė, taikoma, kai tėvai nevykdo ar negali vykdyti savo pareigų vaikams dėl tam tikrų aplinkybių, nesant tėvų kaltės. Vaikams ir tėvams atskirti užtenka fakto, kad tėvai negali pasirūpinti savo vaikais, užtikrinti jiems normalių gyvenimo sąlygų, todėl, siekiant apginti vaiko teises, vaikas turi būti perkeltas į kitą gyvenamąją vietą. Kadangi vaikai atskiriami nuo tėvų nesant šių kaltės, tėvams išsaugomos visos asmeninės ir turtinės giminystė pagrįstos teisės bei pareigos, pavyzdžiui, tėvai ir toliau privalo teikti išlaikymą savo vaikui, kuris gyvena atskirai, ir pan. [...]. Taigi vaikų ir tėvų atskyrimo tikslas yra ne nubausti tėvus, o užtikrinti, kad vaikas gyventų tinkamomis sąlygomis ir juo būtų rūpinamasi.“¹⁹² Vaiko atskyrimas nuo tėvų laikina priemonė, taikoma nesant tėvų kaltės, ir tuo skiriasi nuo tėvų valdžios apribojimo, kuris taikomas tik esant kaltei dėl tėviškų pareigų nevykdymo.¹⁹³

Taigi, vaikų atskyrimo nuo tėvų atveju nėra tėvų kaltės dėl vaikų atskyrimo nuo jų, nes jie pareigų vaikams nevykdo dėl objektyvių priežasčių, o vaikų atskyrimą nuo tėvų lemia tam tikros gyvenimiškos neišvengiamos aplinkybės. Todėl vaikų atskyrimas nuo tėvų nepatektų į CK 3.206 straipsnio 2 dalies taikymo sritį, nes nėra tėvų kaltės, kaip vienos iš būtinųjų sąlygų, tam, kad būtų galima taikyti šį straipsnį ir atsisakyti priteisti išlaikymą tėvams iš jų pilnamečių vaikų.

¹⁹⁰ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

¹⁹¹ Valentinas Mikelėnas, *supra* note, 7: 409.

¹⁹² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-251-378/2020“, žiūrėta 2021 m. vasario 16 d., <https://www.infolex.lt/tp/1930826>

¹⁹³ Gediminas Sagatys, *supra* note, 30: 464.

Pagal CK 3.180 straipsnį „kai tėvai (tėvas ar motina) vengia atlikti savo pareigas auklėti vaikus, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu elgesiu arba nesirūpina vaikais, teismas gali priimti sprendimą dėl laikino ar neterminuoto tėvų (tėvo ar motinos) valdžios apribojimo.“¹⁹⁴ „Neterminuotas tėvų valdžios ribojimas už įstatyme nustatytų pareigų nevykdymą yra gerokai griežtesnė sankcija. Laikinas tėvų valdžios ribojimas nustatomas konkrečiam laikui (pvz., metams, pusei metų ir pan.), tačiau turint vilties, kad tėvai pasitaisys ir vėliau galės tinkamai auklėti savo vaikus, sukelia tėvams lengvesnių teisinių padarinių.“¹⁹⁵ Teismas neterminuotai apriboja tėvų valdžią, kai nustato, kad tėvai (tėvas ar motina) daro ypatingą žalą vaiko vystymuisi, nesirūpina vaiku ir nėra duomenų, kad tokia situacija gali pasikeisti. „Neterminuotas tėvų valdžios apribojimas savo pasekmėmis yra sunkiausia bausmė tėvams.“¹⁹⁶

Neterminuotas tėvų valdžios ribojimas yra pagrindas atsisakyti priteisti išlaikymą tėvams iš jų pilnamečių vaikų 3.206 straipsnio 2 dalies pagrindu, nes neterminuotai tėvų valdžia apribojama dėl tėvų kaltės ir nuolatinai. Kiti minėti atvejai – vaiko atskyrimas nuo tėvų (tėvo ar motinos), laikinas tėvų valdžios ribojimas nesukelia tokių pasekmių ir negalėtų būti pagrindas taikyti CK 3.206 straipsnio 2 dalį. Teismui išlaikymo priteisimo byloje nustatčius, kad tėvui ar motinai buvo laikinai apribota atitinkamai tėvo ar motinos valdžia, teismas turėtų vertinti konkrečią situaciją ir priklausomai nuo visų nustatytų bylos aplinkybių galėtų spręsti, ar yra pagrindas atleisti pilnamečių vaiką nuo pareigos išlaikyti tėvą, kuriam laikinai buvo apribota tėvo valdžia, CK 3.206 straipsnio 1 dalies pagrindu (įgyvendinama teismo diskrecijos teisė). Tuo tarpu nustatčius, kad tėvų valdžia buvo apribota neterminuotai, teismas neturi nuožiūros teisės ir privalo atsisakyti priteisti išlaikymą tokiems tėvams iš jų pilnamečių vaikų, nes šiems tėvams teisė į išlaikymą apribota įstatymo pagrindu.

Sprendžiant dėl tėvų vengimo atlikti pareigas savo nepilnamečiams vaikams, minėta, kad tokiais atvejais nebūtinai teismų procesiniai sprendimai ir vengimas atlikti pareigas gali būti įrodinėjamas visomis kitomis įrodinėjimo priemonėmis. Tuo tarpu taikant CK 3.206 straipsnio 2 dalį, siekiant nustatyti, ar tėvai neturi teisės į išlaikymą, teismo sprendimas dėl tėvo ar motinos valdžios ribojimo neabejotinai yra būtinas, t. y. vaikų atskyrimas nuo tėvų nuolatinai dėl tėvų kaltės turėtų būti įrodytas konkrečiu teismo sprendimu dėl neterminuoto tėvų valdžios ribojimo.

Pavyzdžiui, vienoje byloje nustatyta, kad ieškovei Šiaulių miesto (liaudies) teismo sprendimu buvo atimtos tėvystės teisės į vaikus ir vaikai perduoti vaikų globos namams, vėliau Šiaulių miesto (liaudies) teismo sprendimu ieškovei buvo grąžintos tėvystės teisės į minėtus

¹⁹⁴ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, supra note, 2.

¹⁹⁵ Valentinas Mikelėnas ir kt., supra note 59: 350-351.

¹⁹⁶ Gediminas Sagatys, supra note, 30: 466.

vaikus, bet paskui teismo sprendimu vėl iš ieškovės paimti visi vaikai ir perduoti vaikų globos ir rūpybos organų rūpybai, duomenų apie tai, kad ieškovei vaikai buvo grąžinti, byloje nebuvo; teismas sprendė, kad aplinkybė, jog kurį laiką ieškovė negalėjo rūpintis savo vaikais dėl bausmės atlikimo įkalinimo įstaigoje, nesudaro sąlygų netaikyti CK 3.206 straipsnio 1 dalyje numatyto atleidimo išlaikyti tėvus pagrindo, kadangi ir tolesnis ieškovės elgesys rodė ieškovės nesirūpinimą vaikais, jie pakartotinai buvo atimti iš ieškovės dėl jos netinkamo motinos pareigų atlikimo, todėl teismai pripažino ieškovę neturint teisės į išlaikymą.¹⁹⁷

Tėvų valdžia yra ribojama už konkrečius veiksmus konkretaus vaiko atžvilgiu.¹⁹⁸ Taikant CK 3.206 straipsnio 2 dalį turėtų būti nustatyta, jog tėvų valdžia buvo neterminuotai apribota būtent vaiko, iš kurio prašoma priteisti išlaikymą, atžvilgiu. Jei būtų nustatyta, kad tėvų valdžia buvo apribota kitų to tėvo, kuris prašo priteisti išlaikymą, vaikų atžvilgiu, tačiau nebuvo apribota dėl to vaiko, iš kurio prašoma priteisti išlaikymą, tai neturėtų būti laikoma, kad tėvas neturi teisės į išlaikymą iš to vaiko, kurio atžvilgiu nebuvo apribota tėvų valdžia. Tačiau pažymėtina, kad teismų praktikoje, sprendžiant dėl išlaikymo priteisimo iš pilnamečio vaiko, nesant teismo sprendimo dėl tėvo ar motinos valdžios ribojimo būtent atsakovo atžvilgiu, tačiau esant duomenų, kad tėvo ar motinos valdžia apribota kitų vaikų atžvilgiu, tai kartu su kitomis aplinkybėmis, tai gali būti vertinama kaip netinkamas rūpinimasis visais šeimoje augusiais vaikais, t. y. nesirūpinimas savo šeima kaip visuma.¹⁹⁹ Šio aplinkybės galėtų būti pagrindas spręsti dėl galimo pilnamečio vaiko atleidimo nuo pareigos išlaikyti tėvus CK 3.206 straipsnio 1 dalyje numatytu pagrindu.

Tėvų valdžios apribojimas, tiek laikinas, tiek neterminuotas, gali būti panaikintas, jei įrodoma, kad tėvai (tėvas ar motina) pakeitė elgesį ir gali auklėti vaiką, ir jei tėvų valdžios apribojimo panaikinimas neprieštaruoja vaiko interesams.²⁰⁰ Todėl jei tėvų išlaikymo priteisimo iš jų pilnamečių vaikų byloje yra duomenų, kad tėvų valdžios ribojimas buvo panaikintas, tai gali būti pagrindas netaikyti CK 3.206 straipsnio 2 dalies. Kita vertus, tai galėtų būti vienas iš įrodymų dėl tėvų vengimo atlikti savo pareigas vaikams tam tikru laikotarpiu, šios aplinkybės turėtų atitinkamai įvertintos teismo, įgyvendinančio diskrecijos teisę, taikant CK 3.206 straipsnio 1 dalį.

Prancūzijos teisėje taip pat yra numatyti atvejai, kai vaikai gali būti visiškai ar iš dalies atleidžiami nuo pareigos išlaikyti tėvus. Pagal Prancūzijos civilinio kodekso 205 straipsnį vaikai turi pareigą išlaikyti tėvą ir motiną ir kitus protėvius, kuriems to reikia, o 207 straipsnyje nustatyta,

¹⁹⁷ „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-707-357/2015“, *supra* note, 71.

¹⁹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-995/2003“, žiūrėta 2021 m. vasario 16 d., <https://www.infolex.lt/tp/24646>

¹⁹⁹ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1840-656/2015“, žiūrėta 2021 m. vasario 16 d., <https://www.infolex.lt/tp/1046260>

²⁰⁰ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note, 2.

kad išlaikymo pareigos yra abipusės; vis dėlto, jei kreditorius rimtai nevykdė savo įsipareigojimų skolininko atžvilgiu, teisėjas gali atleisti skolininką nuo visos ar dalies išlaikymo pareigos.²⁰¹ Pagal to paties civilinio kodekso 379 straipsnį visiškai tėvų valdžios panaikinimas reiškia, kad vaikas atleidžiamas nuo išlaikymo prievolės nukrypstant nuo civilinio kodekso 205 ir 207 straipsnių, nebent sprendime tėvų valdžios panaikinimo būtų numatyta kitaip.²⁰² Turi būti nevykdomi šeiminio pobūdžio įsipareigojimai, tokie kaip išlaikymo neteikimas, vaiko palikimas ar smurtas šeimoje.²⁰³ Taigi, Prancūzijoje, kaip ir Lietuvos teisinėje sistemoje, tėvų pareigų vaikams nevykdymas yra pagrindas teismui visiškai ar iš dalies atleisti vaikus nuo pareigos išlaikyti, kas tik patvirtina vaikų ir tėvų teisių ir pareigų abipusiškumo egzistavimą.

Apibendrinant, pagal galiojantį teisinį reglamentavimą tėvai neturi teisės į išlaikymą, jei nepilnamečiai vaikai buvo atskirti nuo savo tėvų nuolatinai dėl pačių tėvų kaltės. Vaikai gali būti atskirti nuo savo tėvų nuolatinai dėl pačių tėvų kaltės tik vienu atveju – neterminuotai apribojus tėvų valdžią, nes tik neterminuotai apribojus tėvų valdžią yra abi įstatyme nustatytos sąlygos – tėvų kaltė ir nuolatinumas. Jei vaikai dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių atskiriami nuo tėvų, tokiu atveju nėra tėvų kaltės, o laikinai apribojus tėvų valdžią, nėra nuolatinumo sąlygos. Taigi, nuolatinis vaikų ir tėvų atskyrimas dėl tėvų kaltės, dėl kurio tėvai neįgyja teisės į išlaikymą, yra tik neterminuoto tėvų valdžios ribojimo atveju ir tokiu atveju, esant tuo klausimu priimtiems atitinkamiems teismo procesiniams sprendimams, tokiems tėvams nebūtų priteisiamas išlaikymas iš jų pilnamečių vaikų ir tai nėra teismo nuožiūros teisė, o CK įtvirtinta imperatyvi nuostata.

²⁰¹ „Prancūzijos civilinis kodeksas“, *supra* note, 51.

²⁰² *Ibid.*

²⁰³ Mika Oldham, *supra* note, 10: 147.

IŠVADOS

1. Pareiga gerbti tėvus, apimanti ir tėvų materialinę paramą ir išlaikymą, yra visuomenėje vyraujančios geros moralės normas atitinkanti prigimtinė pareiga. Pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus, pagrįsta išlaikymo santykio dalyvių moraliniais tarpusavio įsipareigojimais bei vaikų ir tėvų ypatingais ryšiais, laikoma bendražmogiška vertybe. Pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti savo tėvus istorinis aspektas atskleidžia šios teisinės pareigos, susiformavusios iš tradicijų ir papročių, svarbą, ir yra pageidautinų moralinių nuostatų įtvirtinimas įstatyminiu lygmeniu.
2. CK aiškiai apibrėžtas šio prievolinio teisinio santykio subjektų ratas – tėvai ir pilnamečiai vaikai. Konstitucijos 38 straipsnio 7 dalyje, įtvirtinant bendrą vaikų pareigą gerbti tėvus ir globoti juos senatvėje, nėra nustatytas šią pareigą tėvams turinčių vaikų amžius. Tuo tarpu CK 3.205 straipsnio 1 dalyje pareiga išlaikyti tėvus jau įtvirtinta tik kaip pilnamečių vaikų pareiga. Nepilnamečiai vaikai patys reikalingi paramos ir išlaikymo iš tėvų (Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalis), todėl jie nėra nagrinėjamo išlaikymo santykio subjektai. Ir nors įstatymas nenumato išimčių dėl pilnamečių vaikų, kurie mokosi pagal vidurinio ugdymo programą ar pagal formaliojo profesinio mokymo programą pirmajai kvalifikacijai įgyti arba studijuoja aukštojoje mokykloje pagal nuolatinės studijų formos programą, yra ne vyresni negu 24 metų ir kuriems būtina materialinė parama, pareigos išlaikyti paramos reikalingus tėvus, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad tokiems asmenims patiems reikalinga parama, manytina, kad jie neturėtų būti nagrinėjamo išlaikymo teisinio santykio subjektais.
3. Pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti savo tėvus nėra absoliuti, jos realizavimo sąlygos įtvirtintos įstatyme, o nesant bent vienos sąlygos, tėvai neįgyja teisės į išlaikymą. Tėvai turi teisę į išlaikymą tik jei atitinka dvi privalomas sąlygas: yra nedarbingi ir jiems yra reikalinga parama, nuo šių sąlygų atsiradimo momento jie gali realizuoti teisę į išlaikymą. Pagal suformuotą teismų praktiką nedarbingais tėvais, turinčiais teisę į išlaikymą, laikomi nedarbingi dėl sveikatos asmenys arba asmenys, sulaukę pensinio amžiaus. Pagal galiojantį įstatyminių reglamentavimą prie nedarbingų asmenų turėtų būti priskiriami asmenys, kuriems nustatytas tam tikras nedarbingumo lygis, tačiau teismų praktikoje prie nedarbingų asmenų kartais priskiriami ir iš dalies darbingi asmenys, kas neatitinka CK 3.205 straipsnio 1 dalies. Senatvės pensijos sulaukę asmenys patenka į asmenų, turinčių teisę į išlaikymą, subjektų ratą vadovaujantis Konstitucijos nuostata, įtvirtinančia vaikų pareigą globoti tėvus senatvėje.
4. Tam tikra kategorija asmenų, pavyzdžiui, išankstinės senatvės pensijos gavėjai, ilgalaikiai bedarbiai, t. y. kiti nedirbantys asmenys, prie nedarbingų asmenų nepriskirtini, nes Konstitucijoje įtvirtinta pareiga globoti tėvus senatvėje būtų nepagrįstai išplečiama ir taip

paneigiama asmenų asmeninė atsakomybė už savo gyvenimą. Siekiant teisinio aiškumo, CK 3.205 straipsnio 1 dalis keistina, konkrečiai nurodant, kad teisę į išlaikymą turi nedarbingi arba sulaukę pensinio amžiaus tėvai.

5. Paramos reikalingumas yra privaloma teisės į vaikų teikiamą išlaikymą realizavimo sąlyga, o sprendžiant dėl tėvų paramos būtinumo, įvertintinos jų gaunamos visų rūšių pajamos, turimos lėšos, santaupos, turtas, taip pat galimybė gauti išmokas iš valstybės, savivaldybių biudžetų ir galimybė gauti išlaikymą iš sutuoktinio. Kartu turi būti įvertinti asmens būtini poreikiai ir patiriamos išlaidos. Paramos reikalingumas galėtų būti vertinamas analogiškai kaip ir kituose teisės institutuose dėl paramos reikalingumo asmeniui nustatymo (pavyzdžiui, paveldėjimo atveju, sprendžiant dėl privalomosios palikimo dalies išlaikymo reikalingiems palikėjo tėvams). Nesutiktina su kai kurių autorių dėstoma pozicija, kad turėtų būti palikta tik paramos reikalingumo sąlyga, kaip pagrindas tėvų teisei į išlaikymą realizuoti, nes taip būtų pernelyg išplečiamas išlaikymo subjektų ratas bei tai neatitiktų konstitucinės normos tikslo užtikrinti tėvams paramą senatvėje.
6. Tiek tėvų, tiek vaikų šeiminei ir turtinei padėčiai svarbi išlaikymo dydžiui nustatyti, tačiau CK nenumatyta, kad šios aplinkybės galėtų būti pagrindas atleisti pilnamečius vaikus nuo išlaikymo pareigos vykdymo, jos reikšmingos tik nustatant išlaikymo dydį. Tačiau tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, kai išlaikymą privalantis teikti asmuo yra sunkioje finansinėje situacijoje arba paramos reikalingas tėvas atsidūrė sunkioje finansinėje situacijoje dėl savo netinkamo elgesio, išlaikymo priteisimas neatitiktų teisingumo ir sąžiningumo principų. Todėl manytina, kad CK turėtų būti įtvirtinta galimybė teismui atleisti pilnamečius vaikus nuo pareigos išlaikyti savo nedarbingus tėvus, jeigu nustatoma, kad tėvų paramos reikalingumą sąlygojo pačių tėvų kaltė, jų vedamas netinkamas gyvenimo būdas bei tais atvejais, kai pilnamečių vaikų turtinė padėtis ypatingai sunki.
7. Pareiga išlaikyti tėvus remiasi tėvų ir vaikų teisių bei pareigų abipusiškumo principu – pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus priklauso nuo tėvų pareigų jiems, kaip nepilnamečiams vaikams, vykdymo. Tai yra tėvų pareigų savo nepilnamečiams vaikams nevykdymas sąlygoja pilnamečių vaikų atleidimą nuo pareigos išlaikyti savo tėvus. Teismui suteikta diskrecijos teisė atleisti pilnamečius vaikus nuo tėvų išlaikymo pareigos, nustačius, kad tėvai vengė atlikti bet kurias jų pareigas - tiek asmeninio, tiek turtinio pobūdžio pareigas - nepilnamečiams vaikams, šis pareigų vengimas turi būti kaltas ir nepriklausyti nuo objektyvių priežasčių. Tuo tarpu tėvams, kurie daro ypatingą žalą vaiko vystymuisi ar visiškai juo nesirūpina, teismo sprendimu neterminuotai apribojama tėvų valdžia, o tai yra pagrindas ateityje teismui atsakyti priteisti išlaikymą šiems tėvams iš jų pilnametystės sulaukusių vaikų, dėl kurių buvo priimtas teismo sprendimas.

PASIŪLYMAI

1. Siūloma pakeisti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.205 straipsnio 1 dalį ir išdėstyti taip:
„1. Pilnamečiai vaikai privalo išlaikyti savo paramos reikalingus ir nedarbingus ar pensinio amžiaus sulaukusius tėvus bei jais rūpintis.“
2. Siūloma papildyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.205 straipsnį nauja 5 dalimi:
„5. Pilnamečius vaikus, kurie atitinka šio kodekso 3.192¹ straipsnyje nustatytas sąlygas arba kurių turtinė padėtis ypatingai sunki, teismas gali atleisti nuo pareigos išlaikyti savo nedarbingus tėvus.“
3. Siūloma papildyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.206 straipsnį nauja 3 dalimi:
„3. Teismas gali atleisti pilnamečius vaikus nuo pareigos išlaikyti savo nedarbingus tėvus, jeigu nustato, kad tėvai vengė atlikti savo pareigas nepilnamečiams vaikams arba jeigu tėvų paramos reikalingumą sąlygojo pačių tėvų kaltė.“

LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, TAR. Žiūrėta 2021 m. vasario 6 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr>
2. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, TAR. Žiūrėta 2021 m. vasario 6 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>
3. „Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas“. TAR. Žiūrėta 2021 m. vasario 3 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.24AE999C1EDD/TAIS_154551
4. „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas“. TAR. Žiūrėta 2021 m. vasario 16 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b/asr>
5. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“. *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000). TAR. Žiūrėta 2021 m. vasario 16 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/asr>
6. „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 14 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.27B041C4CCDE/asr>
7. „Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2021 m. vasario 4 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.199156E4E004/asr>
8. „Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo Nr. I-2044 1, 2, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24 straipsnių, ketvirtojo ir penktojo skirsnių pavadinimų pakeitimo ir įstatymo papildymo 20-1 straipsniu įstatymas“. TAR. žiūrėta 2021 m. vasario 4 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7a1006c0792d11e8ae2bfd1913d66d57>
9. „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“. *Valstybės žinios* 46, 851, (1994). TAR. Žiūrėta 2021 m. vasario 4 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.522B3E415B52/asr>
10. „Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2021 m. vasario 4 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A7F77DF94F5D/asr>
11. „Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2021 m. vasario 4 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/422c8b5042b811e6a8ae9e1795984391/asr>
12. „Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas“ TAR. žiūrėta 2021 m. vasario 4 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.3EEE59417F13/asr>
13. „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas“. *Valstybės žinios* 33, 807 (1996). TAR. Žiūrėta 2021 m. vasario 16 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C8205E261830/asr>
14. „Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2021 m. vasario 16 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9A3AD08EA5D0/asr>

15. „Lietuvos Respublikos socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymas“. *Valstybės žinios*, 83, 3294 (2008). TAR. Žiūrėta 2021 m. vasario 4 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.821DEBBBD657/asr>
16. „Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2020 m. gruodžio 7 d. įsakymas Nr. A1-1229 „Dėl 2021 metų minimalių vartojimo poreikių dydžio patvirtinimo“. TAR. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/a93181e038a711eb8d9fe110e148c770>
17. „Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija“. *Valstybės žinios* 60, 1501 (1995). TAR. Žiūrėta 2021 m. vasario 16 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2FB4C5F44B52>
18. „Italijos civilinis kodeksas“. Žiūrėta 2021 m. vasario 4 d. http://www.jus.unitn.it/cardozo/obiter_dictum/codciv/Lib1.htm
19. „Prancūzijos civilinis kodeksas“. Žiūrėta 2021 m. vasario 4 d. <http://www.fd.ulisboa.pt/wp-content/uploads/2014/12/Codigo-Civil-Frances-French-Civil-Code-english-version.pdf>

Specialioji literatūra

1. Andriulis, Vytautas. *Lietuvos statutų (1529, 1566, 1588 m.) šeimos teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
2. Andriulis, Vytautas, Mindaugas Maksimaitis, Vytautas Pakalniškis, Justinas Sigitas Pečkaitis, ir Antanas Šenavičius. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
3. Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990.
4. Baranauskas, Egidijus. „Prievolių atsiradimo pagrindai“. Iš *Civilinė teisė. Prievolių teisė*, Autorių kolektyvas, 19-22. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
5. Baranauskas, Egidijus. „Prievolių rūšys“. Iš *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Autorių kolektyvas, 23-26. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
6. Mikelėnas, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.
7. Mikelėnas, Valentinas, Šarūnas Keserauskas, Zita Smirnovienė, Vytautas Mizaras, Algimantas Bakanas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002.
8. Mikelėnas, Valentinas, Gintautas Bartkus, Vytautas Mizaras, Šarūnas Keserauskas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
9. Nekrošius, Ipolitas, Vytautas Nekrošius, ir Stasys Vėlyvis. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999).
10. Rasimavičius, Pranas. *Tarybinė šeimos teisė*. Vilnius: Mintis, 1981.
11. Sagatys, Gediminas „13 skyrius Šeimos teisinių santykių turinys“. Iš *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*. Autorių kolektyvas, 441-516. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. <https://repository.mruni.eu/handle/007/16918>

12. Vitkevičius, Pranciškus Stanislavas. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006.

Straipsniai

1. Ambrazevičiūtė, Kristina. „Turtinė parama išlaikymo reikalingiems vyresnio amžiaus žmonėms: civilinės teisės perspektyva“. *Teisės problemos* 1, 75 (2012): 98-126.
2. Garlauskaitė, Agnė ir Rasa Zabarauskaitė. „Lietuvos gyventojų senėjimą lemiančių veiksnių analizė“. *Mokslas – Lietuvos Ateitis / Science – Future of Lithuania* 7, 2, (2015): 199-209. <https://journals.vgtu.lt/index.php/MLA/article/view/2660/2173>
3. Kudinavičiūtė, Inga. „Nepilnamečių emancipacija: nuolatinis ar eksperimentinis statusas“. *Jurisprudencija* 31, 23, (2002): 118-125.
4. Keller, Simon. „Four theories of filial duty“. *Philosophical Quarterly* 56, 223(2006):25-274, <http://web.a.ebscohost.com/skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=1ad1f6e6-a1d1-4cd0-8d3e-8faa679196e3%40sdc-v-sessmgr02>
5. Moskowitz, Seymour. „Filial Responsibility Statutes: Legal and Policy Considerations“. *Journal of Law and Policy* 9, 3 (2001): 709-736. <https://brooklynworks.brooklaw.edu/jlp/vol9/iss3/1>
6. Muresan, Cornelia, Paul-Teodor Haragus. „Norms of Filial Obligation and Actual Support to Parents in Central and Eastern Europe“. *Romanian Journal for Population Studies* IX, 2 (2015): 49-81. <http://web.a.ebscohost.com/skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=ddfad113-761c-4403-808a-2efb1b6f257f%40sdc-v-sessmgr02>
7. Oldham, Mika. „Financial Obligations within the Family - Aspects of Intergenerational Maintenance and Succession in England and France“. *Cambridge Law Journal* 60, 1 (2001): 128-177, <https://www.jstor.org/stable/4508754>
8. Van Houtte, Jean ir Jef Breda. „Maintenance of the Aged by Their Adult Children: The Family as a Residual Agency in the Solution of Poverty in Belgium“. *Law & Society Review* 12, 4, (1978): 645-664. <https://www.jstor.org/stable/3053308?refreqid=fastly->

Teismų praktika

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. KT. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta554/content>

2. „Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymą, apžvalga“. LAT. Žiūrėta 2021 m. vasario 3 d. <https://www.infolex.lt/tp/59766>
3. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 15 d. Apžvalga bylose dėl paveldėjimo Nr. AC-47-1“. LAT. Žiūrėta 2021 m. vasario 15 d. <https://www.infolex.lt/tp/1600201>
4. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-93/2001“. Žiūrėta 2021 m. vasario 3 d. <https://www.infolex.lt/tp/11941>
5. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-972/2002“. Žiūrėta 2021 m. vasario 3 d. <https://www.infolex.lt/tp/10656>
6. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-340/2003“. LAT. Žiūrėta 2021 m. vasario 3 d. <https://www.infolex.lt/tp/8657>
7. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-886/2003“. LAT. Žiūrėta 2021 m. vasario 3 d. <https://www.infolex.lt/tp/24542>
8. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-995/2003“. Žiūrėta 2021 m. vasario 16 d. <https://www.infolex.lt/tp/24646>
9. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-183/2009“. Žiūrėta 2021 m. vasario 6 d. <https://www.infolex.lt/tp/119776>
10. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-288-378/2017“. LAT. Žiūrėta 2021 m. vasario 6 d. <https://www.infolex.lt/tp/1495821>
11. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-251-378/2020“. Žiūrėta 2021 m. vasario 16 d. <https://www.infolex.lt/tp/1930826>
12. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. sausio 12 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-1081-302/2011“. Žiūrėta 2021 m. vasario 3 d. <https://www.infolex.lt/tp/333144>
13. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-924-340/2013“. Žiūrėta 2021 m. vasario 3 d. <https://www.infolex.lt/tp/701946>
14. „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1694-601/2014“. Žiūrėta 2021 m. vasario 16 d. <https://www.infolex.lt/tp/870917>
15. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1840-656/2015“. Žiūrėta 2021 m. vasario 16 d. <https://www.infolex.lt/tp/1046260>

16. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugpjūčio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1174-513/2015“. Žiūrėta 2021 m. vasario 16 d. <https://www.infolex.lt/tp/1087742>
17. „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-707-357/2015“. Žiūrėta 2021 m. vasario 6 d. <https://www.infolex.lt/tp/1140936>
18. „Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. rugpjūčio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-629-212/2016“. Žiūrėta 2021 m. vasario 15 d. <https://www.infolex.lt/tp/1322498>
19. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1170-524/2016“, žiūrėta 2021 m. vasario 18 d., <https://www.infolex.lt/tp/1334459>
20. „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-536-440/2018“. Žiūrėta 2021 m. vasario 6 d. <https://www.infolex.lt/tp/1629302>
21. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-883-265/2018“. Žiūrėta 2021 m. vasario 3 d. <https://www.infolex.lt/tp/1646032>
22. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1073-538/2018“. Žiūrėta 2021 m. vasario 6 d. <https://www.infolex.lt/tp/1669138>
23. „Šiaulių apygardos teismo 2019 m. birželio 13 d. nutartis Civilinė byla Nr. e2A-370-267/2019“. Žiūrėta 2021 m. vasario 3 d. <https://www.infolex.lt/tp/1737861>
24. „Vilniaus apygardos teismo 2020 m. vasario 13 d. civilinė byla Nr. e2S-341-967/2020“. Žiūrėta 2021 m. vasario 15 d. <https://www.infolex.lt/tp/1820809>
25. „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-371-856/2020“. Žiūrėta 2021 m. vasario 3 d. <https://www.infolex.lt/tp/1888711>
26. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2021 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-312-392/2021“. Žiūrėta 2021 m. vasario 6 d. <https://www.infolex.lt/tp/1962452>

Internetiniai šaltiniai

1. Nacionalinės teismų administracijos interneto tinklalapis. Skiltys: „Visuomenei ir žiniasklaidai“, „Statistika“. Žiūrėta 2021 m. vasario 2 d. <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>
2. Eurostato statistiniai duomenys. „File:Population age structure by major age groups, 2009 and 2019 (% of the total population).png“. Žiūrėta 2021 m. vasario 2 d. <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics->

ANOTACIJA

Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjama, ar pilnamečiai vaikai visais atvejais turi pareigą išlaikyti savo tėvus ir kokiais atvejais tėvai neįgyja teisės į savo pilnamečių vaikų išlaikymą, t. y., ar pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus yra absoliuti. Analizuojama ir atskleidžiama pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti tėvus kilmė, apibrėžiama samprata, šios pareigos turinys, nustatomas išlaikymo prievolės subjektų ratas ir subjektų ypatumai. Nustatyta, kad pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti savo tėvus nėra absoliuti, jos realizavimo sąlygos – tėvų nedarbingumas ir paramos reikalingumas įtvirtintos įstatyme, o nesant bent vienos šios sąlygos, tėvai neįgyja teisės į išlaikymą. Analizuojamos nedarbingumo ir paramos reikalingumo sąlygos, identifikuojamos įstatyminio reglamentavimo ir teismų praktikoje kylančios problemos. Nagrinėjami atsisakymo priteisti tėvams išlaikymą iš jų pilnamečių vaikų pagrindus tėvų ir vaikų teisių bei pareigų abipusiškumo principo įgyvendinimo kontekste. Nustatyta, kad pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus priklauso nuo tėvų pareigų jiems, kaip nepilnamečiams vaikams, vykdymo.

Reikšminiai žodžiai: išlaikymo prievolė, pilnamečių vaikų pareiga tėvams, tėvų išlaikymas, atsisakymas priteisti išlaikymą, abipusės tėvų ir vaikų pareigos.

This Master's thesis examines whether adult children have a duty to support their parents in all cases and in which cases parents do not acquire the right of support from their adult children, i. e. whether the obligation of adult children to maintain their parents is absolute. The origin of the obligation of adult children to maintain their parents is analysed and disclosed. The concept and the content of this obligation are defined, the circle of the subjects of the maintenance obligation and the peculiarities of the subjects are determined. It has been established that the obligation of adult children to maintain their parents is not absolute, the conditions for its realization - incapacity for work of parents and the need for support of parents are established in law and in the absence of at least one of these conditions, parents do not acquire the right to maintenance. The conditions of incapacity for work and the need for support of parents are analysed; the problems arising from the legal regulation and court practice are identified. The grounds for refusing to award maintenance to parents of their adult children in the context of the implementation of the principle of reciprocity of rights and responsibilities of parents and children are examined. Obligation of adult children to maintain their parents depends on the fulfilment of parental duties for them as minor children.

Keywords: maintenance obligation, duty of adult children to parents, parental maintenance, refusal to pay maintenance, mutual responsibilities of parents and children.

SANTRAUKA

PILNAMEČIŲ VAIKŲ PAREIGA IŠLAIKYTI SAVO TĖVUS

Pareiga išlaikyti tėvus egzistuoja daugybę metų, apie vaikų pareigą gerbti tėvus randame filosofų ir mąstytojų darbuose, ši vaikų pareiga, kaip vaikų moralinis įpareigojimas gerbti tėvus, įvirtinta krikščionių ir judaizmo religijose, o romėnų teisėje abipusiai tėvų ir vaikų įsipareigojimai, kylantys iš papročių, buvo perkelti į statusus. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 7 dalyje įtvirtinta vaikų pareiga – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą, detalizuojama CK 3.205 straipsnyje, reglamentuojančiame pilnamečių vaikų pareigą išlaikyti savo tėvus. Darbe siekiama nustatyti, ar pagal Lietuvos teisinį reguliavimą pilnamečiai vaikai visais atvejais turi pareigą išlaikyti savo tėvus ir kokiais atvejais tėvai neįgyja teisės į savo pilnamečių vaikų išlaikymą, t. y. ar pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti tėvus yra absoliuti.

Pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti savo tėvus istorinis aspektas atskleidžia šios teisinės pareigos, susiformavusios iš tradicijų ir papročių, reikšmingumą tėvų ir vaikų tarpusavio santykiuose. Tėvų išlaikymo pareiga teismų procesiniuose sprendimuose apibrėžiama kaip bendražmogiška vertybė, kylanti iš ypatingų ir vertingų vaikų ir tėvų šeiminių ryšių. Nustatant išlaikymo prievolinio teisinio santykio subjektus ir jų ypatumus, prieinama prie išvados, kad ne tik nepilnamečiai vaikai, bet ir besimokantys, ne vyresni negu 24 metų pilnamečiai vaikai, kuriems būtina materialinė parama, neturėtų būti šio išlaikymo prievolinio teisinio santykio subjektais, nes jiems patiems būtina tėvų parama.

Vaikų pareiga išlaikyti savo tėvus nėra absoliuti, jos realizavimo sąlygos įtvirtintos įstatyme, o nesant bent vienos sąlygos, tėvai neįgyja teisės į išlaikymą. Tėvai turi teisę į išlaikymą tik jei atitinka dvi privalomas sąlygas: yra nedarbingi ir jiems yra reikalinga parama; nuo šių sąlygų atsiradimo momento jie gali realizuoti teisę į išlaikymą. Analizuojant minėtas sąlygas nustatyta, kad nedarbingumas skirtingai apibrėžiamas įstatymuose ir teismų praktikoje, todėl nagrinėjama kas turėtų būti laikomi nedarbingais asmenimis išlaikymo pareigos realizavimo kontekste. Nagrinėjant tėvų ir pilnamečio vaiko, privalančio išlaikyti tėvus, turtinės ir šeiminės padėties vertinimo aspektus, prieinama prie išvados, kad vaikų turtinė padėtis turėtų būti reikšminga ne tik nustatant išlaikymo dydį. Ypatingai sunki turtinė pilnamečių vaikų padėtis turėtų būti pagrindas teismui atleisti pilnamečius vaikus nuo tėvų išlaikymo pareigos. Be to, tais atvejais, kai tėvų išlaikymo reikalingumą sąlygojo pačių tėvų kaltė, turėtų būti atsisakoma priteisti tėvams išlaikymą iš vaikų.

Tėvų vengimas atlikti pareigas vaikams, kaip tėvų teisę į pilnamečių vaikų išlaikymą ribojantis pagrindas, ir nuolatinis vaikų atskyrimas nuo tėvų, kaip tėvų teisės į pilnamečių vaikų

išlaikymą netekimo pagrindas, nagrinėjami vaikų ir tėvų teisių ir pareigų abipusiškumo principo įgyvendinimo kontekste. Tėvų pareigų netinkamas vykdymas ar visiškai nevykdymas vaikams būnant nepilnamečiais yra tiesiogiai susijęs su pilnamečių vaikų išlaikymo pareigos tėvams vykdymu.

SUMMARY

THE DUTY OF ADULT CHILDREN TO ENSURE MAINTENANCE TO THEIR PARENTS

The duty to maintain parents has existed for many years, the duty of children to respect parents is found in the works of philosophers and thinkers, this duty as a moral obligation of children to respect parents established in Christian and Judaism religions, in Roman law the mutual obligations of parents and children arising from customs were transferred into statutes. Constitution of the Republic of Lithuania enshrines the duty of children to respect their parents, to care for them in old age and to preserve their legacy. That duty is detailed in Civil Code of the Republic of Lithuania, which regulates the duty of adult children to maintain their parents. The aim of the work is to determine whether, according to the Lithuanian legal regulation, adult children in all cases have a duty to maintain their parents and in which cases the parents do not acquire the right to maintain their adult children, i. e. whether the obligation of adult children to maintain their parents is absolute.

Historical aspect of the responsibilities of adult children to ensure maintenance of their parents, which arose from traditions and customs, reveal the importance of relations between parents and children. The obligation to maintain parents in court proceedings is defined as a human value arising from the special and valuable family ties of children and parents. When determining the subjects of the legal obligation of maintenance and their peculiarities, it can be concluded that not only minors but also children up to the age of 24, who study and need material support, should not be subject of this legal relationship, as they themselves need parental support.

The duty of children to maintain their parents is not absolute, the conditions for its realization are enshrined in law and in the absence of at least one condition, parents do not acquire the right to maintenance. Parents are only entitled to maintenance if they meet two mandatory conditions: they are unable to work and they need support; they may exercise their right to maintenance from the time these conditions occur. An analysis of these conditions has shown that incapacity for work is defined differently in law and case law, therefore, it is examined what should be considered as incapacitated persons in the context of the realization of the maintenance obligation. Examining the aspects of evaluating the property and family situation of parents and an adult child who is obliged to maintain parents, it can be concluded that the financial situation of children should be significant not only in determining the amount of maintenance. The particularly difficult financial situation of adult children should be the basis for a court to exempt adult children from duty to maintain parents. In addition, in cases where the need for parental

maintenance was caused by the parents' own fault, adult children should not be ordered to pay maintenance to their parents.

The avoidance of parental responsibility for children, as a ground for restricting parental right to the maintenance of adult children, and permanent separation of children from parents, as a ground for losing parental right to the maintenance of adult children, are examined in the context of reciprocity. Improper or complete non-performance of parental responsibility when children are minors is directly related to the performance of the adult children duty to maintain their parents.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2021-04-10
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),
Teisės mokyklos, civilinės ir verslo teisės

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (ė) _____, Daiva Čiplienė,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„Pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti savo tėvus“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų

metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

Daiva Čiplienė
(vardas, pavardė)